

2021. | február

MAGYAR KRÓNIKA

No 81

A HAZASZERETET ÉLMÉNYE

A végtelen maga az ember

Obádovics J. Gyula
matematikussal beszélgettünk

Matyóföld

Látogatás a télen is virágzó
ország részben

A szórvány erkölce

Margittai Gábor Erdélyről,
Isonzóról, megmaradásról

1290 Ft

9 772064 740000 21002

MAGYAR KRÓNKA

Vackor

„Hol volt, / hol nem, / messze, messze, / volt egy boglyos, / lompos, / loncsos / és bozontos [...] pizsén pisze kölyökmackó. [...] Igen kedves medvebocs volt, / de nagy bibi volt vele: / állandóan csavargáson / járt a nagy mackóesze.” Nem véletlen volt állandó olvasmány nálunk Kormos István verses meséje. Ki tudja, hányszor indultam el világgá gyerekkoromban, hogy aztán sötétedéskor éhesen és fáradtan somfordáljak haza. A világgá akkoriban persze csak a falu határát jelentette. Ma már egyre messzebb merészkedem. Mind ritkábban vacsorázom otthon. De mindig tudom, bárhol is hazatalálok. Kedvenc mesémet ma is édesapám hangján hallom, és csak abban a régi könyvben vagy diafilmen tudom elképzelni, ahogy a gyerekszobánkban megismertem.

Félúton hazafelé jut eszembe mindez. Miközben a matyók fővárosának kacskaringós utcácskáit magam mögött hagyva nyílegyenesen szelem át az Alföld végtelen pusztáit a szülőfalum felé. Talán mert ugyanúgy igyekszem korgó gyomorral haza, mint régen. S útközben ízlelgetem a történeteket, mint a pizsén pisze a vadkörteket.

A Takács István-életműkiállításon kaptam egy képeslapot. A *Matyó királynő* című festmény kicsinyített mását. A lány szoknyájának ráncai és szövése szinte tapintható. Életfamotívumok, matyó rózsák, napjelképek, fehér kendő. Jelképei mindannak, ami a közösség számára értéket jelentett. Talán igaza van a kétszáz éves tájházban most is alkotó fazekasnak. Ma már kevesen értik és beszélnek azt a gazdag motívumrendszert, amit a matyók évszázadokon át érlelt népművészeti formakincseként csodálunk. De még ha nem értjük is, ma is elevenen szól, megérint ez a világ. A matyó lány valóban királynői méltósággal ül, de trónusa a lóca, és háttere a parasztház fehérre meszelt fala. A házikó aprócska ablakán besűrődő fény pedig nem a lány szépséges arcára, hanem a viseletére irányítja a figyelmünket. Ilyen tiszta szándékú, alázatos, értékeiket nemcsak őrző, felmutató, hanem megélt emberekkel találkozhatunk ma is Matyóföldön.

Besötétedik, mire hazaérek. A kapuban vár édesapám, s szinte mint a mesében: „Örömeben felkiált, / ölbe kapja csöpp fiát: / – Vackor kölykem, / hallod-e? / Hogyan császkáltál / ide?” Emlékszel még a kedvenc mesémre? – kérdezem. Ő pedig bólint.

„És apjával akkor / hazasétált Vackor.”

Tábori Kálmán

Hívószó OTTHON

10

—
*Zakar Kata, a köveskáli Kövirág étterem
társtulajdonosa*
LAKÓTÉR JELENTÉSEL

12

—
*Tatár Attila, a Bagossy Brothers Company
gitáros-vokalistája*
NEM LEHETNÉK ENNÉL
JOBB HELYEN

14

—
Korpás Éva népdalénekes
ELTÉPHETETLEN GYÖKEREK

16

—
Dósa Papp Tamás építész
TÉRBŐL MEGSZÜLETŐ HELY

18

—
A HÓNAP EMBERE
*Dr. Szóke Péter, a Sant'Egidio-közösség
budapesti vezetője*

20

—
AZ ÁGYRAJÁRÓK KATEDRÁLISA
Bencsik Gábor írása

A hely szelleme MATYÓ- FÖLD

24

—

TÉLEN IS NYILÓ VIRÁG

A Matyodesign műhelyében egyszerre éltetik és újra is értelmezik a híres matyó hímzést.

32

—

TARDI KÖRKÉP

Februári séta a nyolcszáz éves település plébánosával, Linczenbold Leventével

38

—

HÁROMLÁBÚ ISKOLA

A tardi Forrás Oktatási Központ vezetője, Guba István fővárosi vállalkozóból lett falusi iskolaigazgató.

44

—

A GÉP ÉS AZ ALKOTÓ

Mezőkövesden található az ország egyik legjelentősebb agrárműszaki gyűjteménye, amelynek anyagát Hajdu Ráfis János gyűjtötte össze.

50

—

A FORMA MŰVÉSZETE

Fehér Tibor mezőkövesdi fazekas vallja, hogy a hagyományt úgy lehet igazán megőrizni, ha tartalommal töltjük meg.

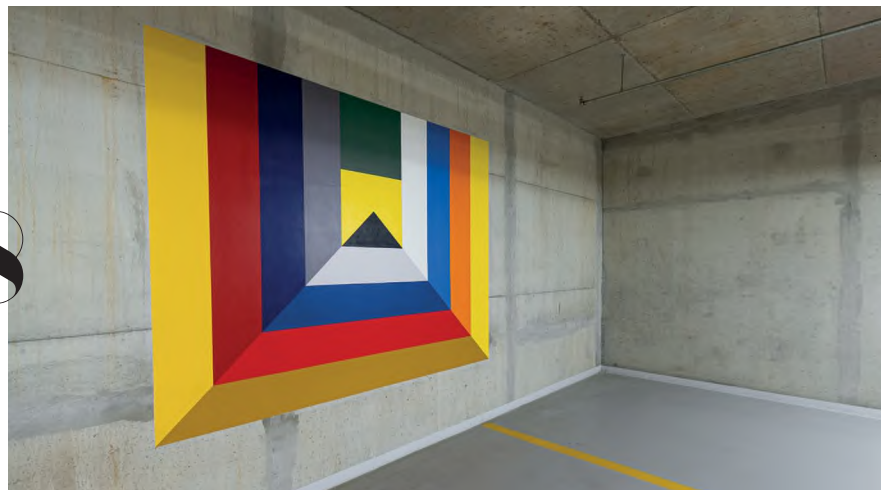
56

—

A LÉLEKNEK TISZTULÓ FELSZABADULÁS

Laczkó Pető Mihály harminc éve gondozza a matyók legnagyobb festőjének, Takács Istvánnak a hagyatékát.

78

Műhely

64

VALÓSÁG FÖLÉ EMELT VILÁG

Gion Nándor, „a Délvidék Garcia Márqueze” a múlt század első felének többnemzetiségű bácskai világát ábrázolta.

68

ANGYALOKKAL SZÖVETSÉGBEN

Takács István freskói közel háromszáz magyar templomot díszítenek.

78

GARÁZSMŰVÉSZET

A Liget Budapest projekt részeként megvalósult Múzeum mélygarázs falain magyar képzőművészek alkotásainak replikái láthatók.

83

SZÍVÜNK VÉRÉVEL

Rakovszky Zsuzsa új kötetében markánsan megjelenik az író „körfolyosós” világa, amelyben múlt és jelen folyamatos kergetőzésének vagyunk tanúi.

84

A BÜNTETÉS

Részlet Rakovszky Zsuzsa Boldog vég című kötetében megjelent novellájából

86

A VIHAROK UTÁN

Aktív cselekvés helyett a szemlélődés, a minden elmúlnak és a még megmaradtnak a megtapasztalása – Ágh István új verseskötetéről

87

Ágh István

MEGSZÚNT SZABÓSÁG

88

RITMUSOK A KARANTÉNBOÓL

Anyagon és szellemen észrevétlenül átszivárgó hangok – a Mius Études de Battements című lemeze

89

PLETYKALEMEZ

A Bahorka Társulat albuma nem pusztán egy népzene és világzene segítségével elmondott történet, hanem összművészeti, interaktív alkotás.

90

VÁLTOZATOK VÉGNAPOKRA

Február 22-én ünnepli nyolcvanötödik születésnapját Bodor Ádám.

92

SZITTYA EMIL SZÁZ ÉLETE

Egy huszadik századi vagabund útkeresése az irodalmi, a képzőművészeti és a politikai színtéren

120

Anziks

100

—
A SZÓRVÁNY ERKÖLCSE

Margittai Gábor és felesége évtizedek óta emberi sorsok alkotta periferikus tájakat mutat be, hogy visszaemlje őket a magyarság közemlékezetébe.

106

—
ERDÉLYI MESSIÁS

A hitveiért börtönbe vetett prédikátor, Dávid Ferenc megpróbáltatásait hívei Jézus Krisztus passiójával állították párhuzamba.

110

—
FÖLDRE ÉHESEK

A 19. század végétől a birtokok elaprózódása miatt az országon belüli vándorlás egyik sajátos formája volt a summásjárás.

114

—
GÁZLÓ

*Két naplólap
Gyórfy Ákos tárcája*

116

—
BELSŐ TÁJAK

*Nagycsarnok
Bencsik Gábor tárcája*

118

—
SZENTJEIM

*Scheffler János
Prieger Zsolt sorozata*

Életút

120

—
HISZEK AZ EMBERBEN!

A kilencvennégy éves tudós pedagógus, Obádovics J. Gyula tankönyvéből generációk sora tanulta meg: a matematika nem mumus, csak közérthetően kell tálni. Nagyinterjú.

Útavaló

130

—
TENGERÉSZ
Ágh István verse

HÍVÓSZÓ OTTHON

Egy megszokottá vagy meghitté ismerősödő lakótér. Egy elhagyhatatlan földdarab. Egy választott szellemi közeg belátott tágassága. Miközben a holt anyag az erőfeszítésektől áttelekcsül, és az ember világi otthonokra talál, az égihez is közelebb ér.

Szöveg: Weisz Teodóra
Fotó: Muray Gábor

A szerző a köveskáli Kővirág étte-
rem társtulajdonosa, három gyermek
édesanyja

Zakar Kata

Lakóter jelentéssel

Fotó: Hölvényi Kristóf

Kevés olyan szó van, amely annyira sűrű jelentéstartalommal bírna, mint az otthon szavunk. Erős képek, illatok, fények, hangok, mozdulatok, érzések jönnek azonnal, ha figyelünk. Kinek-kinek mást jelent részleteiben, mindenkinek máshol helyezkedik el a fontossági sorrendjében, de összességében, szimbólumaiban azonos mindannyiunk számára.

A szó földrajzi, fizikai teret jelöl, és egyben pszichológiai fogalom is. Önmagában egy ház, egy lakás még messze van az otthontól, a belakása teszi azzá. Az általunk használt helyekhez erős kötődést érzünk, a rutin, a mindennap ismétlődő tevékenységek közben lakóterünk jelentéstelivé válik, s alakul otthonná. Otthonunk az érzelmi biztonságunk fizikai kiterjesztése, kontrollunk van e tér felett, valószínűsíthető, megjósolható a benne zajló működésünk, ellentétben a rajta kívüli világ működésével. Alapvető szükségletünk a felfedezés, a kihívások teljesítése a külvilágban, amelyek öröme elképzelhetetlen az önazonos, ismerős helyről indulás és az oda érkezés biztonsága nélkül.

Bennem csodálatos otthoni pillanatok élnek gyerekkoromból. Nagyszüleim otthonaiban éppúgy elmentettem az élet általam esszenciának értékelt mozdulatsorait, valóságait, ízeit, mint a saját otthonunkban. Az ember nem gondolkodik nap mint nap azon, hogyan szeretné pontosan élni az otthonát. Nekünk úgy adódott, hogy már fiatalon megtaláltuk a helyet, amelyet rajongva szeretünk, ahol a pulzusszámunk is más, ahol mindennap örömet szerez megpillantani a reggel első fényeit. Mindhárom gyerek így van ezzel; néhány éve a lányunk azt mondta, mikor hazaért, hogy legszívesebben minden érkezésnél megölelné a házat. Egész lényünket, identitásunkat átjárja az erős otthonunk.

Isten teremtményei közül egyedül mi, emberek főzzük, sütjük meg ételeinket – én mint az egyik legfontosabb rítust teszem ezt mindennap, hiszen a konyha, a tűzhely az otthon szakrális tere, a gondoskodó szeretet manifesztálódása a főzés. Még hétköznap is együtt eszünk, szépen terített asztalnál. Hiszem, hogy a közös térben közösen eltöltött idő – miközben fontos a személyes, egyéni tér, az énidő az otthonon belül is – évessel, napi rutinnal, társasozással, kertészkedéssel, filmnézéssel, az ünnepekkel, a megélt pillanatokkal segít erősíteni a családot, a tagjait egyenként, ami nélkül nincs erős nemzet sem. Ma, mikor egy gyerek felismer akárhány márkajelzést, de csak maximum öt fa levelét, félő, hogy sok valóban fontos tudás, szokás kárba vész, s nem örülhetünk a csodálatos sokféleségnek. Mert ahogy egyre uniformizáltabb a világ, ahogy Afrikában pont azt használják, amit Azerbajdzsánban és Kanadában ugyanakkor, ugyanarra, elveszhet az élő, népekre jellemző tárgy-kultúra, népzene, népművészet, néphagyomány. Az emberiség kimeríthetetlen kultúrkinccse hirtelen kimeríthető lesz... A jó otthonok, az erős otthonok, a biztos otthonok – ahol vannak viták, veszekedések, s azoknak megoldásai is megszületnek –, a helyes értékrend, a közös hit, célok, remények segítenek, segíthetnek megtartani kultúrákat is.

2020-ban azok számára is kiderült, akik addig nem is gondolták, hogy az otthon mennyire fontos hely: az otthon életmentő lehet, amikor minden biztosnak hitt maga lesz a bizonytalanság, amikor reng a talaj a lábunk alatt, amikor nem marad más terünk. Talán lassan elmúlik a pandémia, de jó lenne, ha a tapasztalat az otthonunkkal kapcsolatban megmaradna.

Kívánom, hogy minden gyereknek szálljon az otthoni sütemény illata a gyerekkora felett! ■

Tatár Attila

Nem lehetnék ennél jobb helyen

Szöveg: Farkas Anita

Fotó: Bagossy Brothers Company

JÓ NÉHÁNY LEMEZ ÉS SLÁGER UTÁN NEMRÉGIBEN KÜLÖNLEGES VÁLLALKOZÁSBA KEZDTEK: OTTHONTÓL FÚTOTT TÉL - TÁJAK, ÍZEK, BAGOSSY CÍMMEL „TÉLI HANGULATKÖNYVET” JELENTETEK MEG. MIT TAKAR EZ A MŰFAJ?

Az album ötlete a menedzserünktől származik, aki Németországban látott egy hasonló jellegű, téli tematikára épülő, csodálatosan fotózott szakácskönyvet. Először mi is hasonlóan gondolkodtunk, amely bemutatná a szülővárosunk, Gyergyószentmiklós és a térség gasztronómiáját. A hosszú telek, a különleges hozzávalók és a helyi szokások hatására karakteres székely konyha alakult ki erre felé, dominánsabbak közt a gombák, a sütőtök, az örmény fűszerek, az erdei gyümölcsök használata, a marhapörkölt különböző variációi. Ezeket a hozzávalókat és a rájuk épített fogásokat szerettük volna minél izgalmasabban tálalni a közönségünknek, annál is inkább, mert magunk is nagyon szeretünk főzni és enni. Az itteni szakácsok, cukrászok, szakemberek segítségével összeállított, hol a múltból táplálkozó, hol a hagyományokra épülő, de a mai kor elvárásaihoz igazított receptekkel azt is szerettük volna bizonyítani, hogy a székelyföldi gasztronómia nem egy helyben toporog, hanem igenis képes a fejlődésre.

A KÖTET MÉGSEM CSAK RECEPTYŰJTEMÉNY LETT: BESZÉLNEK BENNE A GYEREKKORUKRÓL, A HIDEGHEZ FŰZŐDŐ KAPCSOLATUKRÓL, A HÉTKÖZNAPJAIKRÓL ÉS AZ ÜNNEPEIKRÓL. MINDEZT AZ ÖN LÉLEGZETELÁLLÍTÓ FOTÓI SZÍNESÍTIK. NAGYON KELL SZERETNI A VIDÉKÜKET AHOZ, HOGY ILYEN CSODÁLATTAL NYÍLJON RÁ A SZEMÜK.

Nekem Gyergyószentmiklós a világ közepe, én már itt vagyok újra itthon. Először a születésemtől nyolcéves koromig éltem a városban, majd a szüleimmel Temesvárra költöztünk, középiskolába és egyetemre Magyarországon jártam, és Nyugat-Európában is eltöltöttem egy kis időt. De az erős honvágy mindig visszahúzott, ezért körülbelül tíz éve végleg hazaköltöztem, azóta a zenélésen, a hosszú nyári turnékon kívül nem is nagyon járok el innen sehova. Kicsit félttem tőle persze, hogy milyen lesz felnőttként itt élni, nem illúziót kergetek-e, egy olyan képet, amely csak az emlékeimben él, és a csalóka képzeletem színezi ábrándosan szépre.

VOLT, HOGY ELBIZONYTALANODOTT A DÖNTÉSÉBEN?

Egy percre sem! Sőt, egyre inkább úgy látom, nemcsak hogy én nem lehetnék a világban ennél jobb helyen, a családom, a három gyermekünk sem. És annak ellenére, hogy a zenekar két tagja, néha három is, általában Magyarországon él, biztos vagyok benne, hogy Gyergyó az ő szívükben is hasonlóan kitüntetett helyen áll. Nem tudom, más vidék esetében szintén így van-e, de az a tapasztalatom, hogy a gyergyói emberek különösen kötődnek az otthonukhoz, az itteni hangulathoz, környezethez.

MI LEHET A TITOK?

Szavakkal kifejezhetetlen. Egyrészt a közösség érzése: itt még tényleg mindenki ismer mindenkit, és valódi figyelemmel fordul a másik felé. Másrészt a különleges táj. Nemrégiben egy nagy közös családi kiránduláson épp arról beszélgettünk, hogy erre felé még a természetről is úgy érzed – egyszerűen, mert ezt kaptad örökül a génjeidben –, mintha a részed lenne. ■

Tatár Attila a 2013-ban Gyergyószentmiklóson alakult Bagossy Brothers Company gitáros-vokalistája. A magyar fiatalok körében legnépszerűbb együttes 2021-ben az év zenekara, férfi előadója és videóklipje kategóriákban az V. Petőfi Zenei Díj nyertese

Korpás Éva

Eltéphetetlen gyökerek

Korpás Éva kétszeres Fonogram
díjas és Külhoni Magyarságért díjas
népdalénekes

Szöveg: **Szentei Anna**
Fotó: **Decsi Kati**

AZ AUTENTIKUS NÉPZENE A HAGYOMÁNYOS ÉRTÉKEKRŐL, A GYÖKEREKRŐL IS MESÉL. KÖZRE- JÁTSZHAT EZ ABBAN, HOGY E ZENEI KÖZEGBEN ÉRZI MAGÁT A LEGINKÁBB OTTHON?

Gimnáziumi éveim alatt ismertem meg a népzene, ami számomra a szó legnemesebb értelmében a legtisztább egyszerűséggel megélt és előadott művészeti ágat jelenti. Ez a megállapítás a népművészet egészére igaz, a népzene, a néptáncra, a népi iparművészetre is. E felismeréshez azonban meg is kellett érnem, el kellett jutnom odáig, hogy felvállaljam azt, ami szívemet-lelkemet ekesíti, gazdagítja. Megértettem, hogy a hagyományok tisztelete nélkül nincs kultúra, és erre az alapra építve csodákat alkotunk. Elég a népdal kapcsán Bartók Béla vagy Kodály Zoltán munkásságára gondolni.

TANULHAT EGY MAI NÉPZENÉSZ A RÉGI FALUSI MUZSIKUSOKTÓL?

Az idős falusiak még a valódi értékeket képviselik, mint az alázat, a tisztelet, a tartás, az elköteleződés, az önzetlenség. Az élethez való pozitív hozzáállásuk, bölcsességük okán csodálom őket. Ha a falusi muzsikusra, énekesekre gondolok, úgy érzem, minden velük töltött percet meg kell becsülnünk: ők az ősi népi kultúra leghitelesebb hordozói.

TARTÁS, GYÖKEREK, ELKÖTELEZŐDÉS A SAJÁT KULTÚRÁNK IRÁNT - BELESÚRÍTHETŐ MINDEZ AZ OTTHON FOGALMÁBA?

Az otthon az a világ, ahol a szeretteimmel együtt biztonságban érzem magam, és ezt nem csak a szűkebb környezetre értem. Beletartoznak az emberek, a szokások, a nyelv, a gyökerek: mindez sokrétű, bonyolult szövetét adja az otthon fogalmának. Imádok utazni, felfedezni új helyeket, megismerni új embereket, új helyzeteket kipróbálni, mégis megnyugvás, öröm a hazaérkezés. A gyökereimet eltéphetetlennek érzem, hiszen ezek alapozzák meg kötődésemet a városomhoz, Révkomáromhoz és a tágabb értelemben vett szülőföldemhez is. Lokálpatrióta vagyok. Néha elgondolkozom rajta, rendben van-e, hogy nem tudok ágról ágra szállni, azaz erősen kötődöm emberekhez, helyszínekhez... Ez biztonságérzetet ad, de ott rejlik benne az a ragaszkodás is, amelyet örökségként kaptam a felmenőimtől. Ezt az édes terhet adom át a gyerekeimnek is. Mintha küldetést teljesítenék: úgy érzem, felelősséggel tartozom az embereknek és a nemzeteknek. Talán ezért is olyan nehéz elviselni a koronavírus-járvánnyal együtt járó bezártaságot és tétlenséget, bármennyire jól tartottuk is magunkat mostanáig. A muzsikálás rettentően hiányzik a szívemnek, hiányzik a közönség, a közösségi élet. Nagyon bízom benne, hogy lassacskán magunk mögött hagyjuk ezt az időszakot, és mi, művészek újra hozzájárulhatunk önmagunk és a közösség lelkének újraépítéséhez, gyógyításához is. Hiszen ez is nélkülözhetetlen feladata, küldetése a kultúrának: lelkeket gyógyítani. ■

Dósa Papp Tamás

Térből megszülető hely

A szerző építész, a magyarországi szerves építéset egyik fiatal képviselője, az Év háza 2020 pályázat családi ház kategóriájának különdijasa

Fotó: Hölvényi Kristóf

Az otthon egy hely. Helyes, ha nem csak fizikai helyre gondolunk. A szívünkben is tudunk helyet készíteni, magunk mellett másoknak is és Neki is. Ő ott van bennünk. Persze az rajtunk múlik, hogy milyen otthona vagyunk épp Neki. Vagy másoknak. Vagy magunknak.

Az én otthonom a kisfiam és a feleségem mellett van. Otthon vagyok még a hivatásomban, egy keresztény, európai és magyar kultúrában és a magyar társadalomban. Érdekes módon a fizikai otthonomhoz most nem kötődöm, mert ebből a szempontból nem vagyok a helyemen. De törekszem rá. Épp most is.

Úgy gondolom, hogy az „otthon vagyok” valósága a fenti aspektusok egyensúlyának drámája. Mi hozzuk létre. Mi küzdünk ezzel. Nehezen tudom elképzelni, hogy valaki egyik síkon sincsen otthon. A küzdelemben és a keresésben is otthon tudunk lenni. Sokan képesek harmóniában élni úgy, hogy nincsenek otthon egy-egy szempontból. Ha szétnézünk, túlnyomórészt ilyen példákat fogunk látni.

Építésként a fizikai, látható otthon létrehozásában segíték azoknak, akik megbíznak bennem, és megbízóim lesznek. Azt vallom, hogy a fizikai otthon sem elsősorban anyagból van, és nem is terekből, vagyis az anyag közrefogta ürességből, hanem helyekből, amelyek az otthon lévőek és a vendégek rítusainak helyet adnak, helyet teremtenek. Ez nagyon személyre, családra szabott megközelítés. Hogy „szép” lesz az otthon, az valamiféle következmény.

Túl általános ez a jelen drámájában, ugye? Mesterem egy helyütt így fogalmazott: „A jelennél nincs semmi fontosabb, ha a jövőt nem hisszük másnak, mint ami, ha látjuk rajta szétszakítottságunk korlátait, azaz hogy magunk jövőnk magunk elébe.” A nehézséget mindig a változás hozza – amit pedig a jelen hoz. Mi is változunk, fejlődési pályán vagyunk – akkor is, ha esetleg ezt átmenetileg tagadjuk –, és a környezetünk, a világ is változik körülöttünk. Ahogy fejlődünk, egyre komplexebb élethelyzetekkel birkózunk – jó esetben – meg.

A pandémia először is arra kért minket, hogy maradjunk otthon. Ez elviselhetetlenül nehéz lehetett azoknak, akik pillanatnyilag nem pontosan tudták, hogy az miben, kivel és hol van. Joggal bukkant fel a félelem, a biztonságérzet elvesztése, de olykor a reakcióink a legpusztítóbbak. Többen kifejezték az elmúlt időszakban (is), és szeretném én is megfogalmazni azt a rendszerelméletből ismert képet, amely nehezen kivédhető veszélyeket rejt magában. A rendszerek, de leszűkítve az egyén szintjére: bárki elveszítheti a stabilitását, ha a kialakult helyzetben nem képes irányító szerepben maradni, de erre mindenáron törekszik. Ilyenkor egyetlen lehetőség adódik: az egyén – az összeomlást elkerülendő – megpróbálja a helyzetét, a környezetét egy olyan korábbi állapotba visszakényszeríteni, olyan szintre visszaállítani, amelyben még irányítani tudta. Ha ezt mi tesszük, akkor újra otthonosabban érezzük majd magunkat (ami a változókat nézve persze átmenetinek jósolható), de ha a természetesen fejlődő környezetet alkotjuk éppen, és abban vagyunk otthon, akkor akaratunk ellenére, teljesen kiszolgáltatottan veszíthetjük el azt, mert a visszaállított állapotban még ott sem voltunk, vagy esetleg még meg sem születtünk.

Kívánom, hogy félelmeinket uralva vágyjunk, kérjünk, keressünk, találjunk, készítsünk, építsünk, teremtsünk, de ne túrjunk, feszítsünk, romboljunk... otthont. ■

A HÓNAP EMIBERE

Szöveg: Weisz Teodóra
Fotó: Merényi Zita

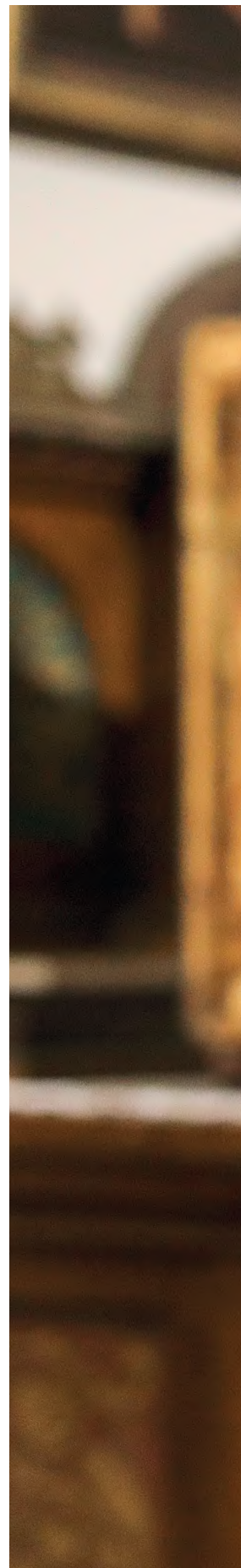
Dr. Szőke Péter

A szabadság évében, 1989-ben tizenkét egyetemista érkezett Budapestre. A Rómában alapított Sant’Egidio- (Szent Egyed-) közösség tagjai voltak. A szabadságot a külső struktúrák lebontása nem hozza el – ez volt néhány olasz fiatal tapasztalata 1968-ban –, a forradalom a szív meggyőződésével, belső változással kezdődik. A változáshoz, változtatáshoz az inspirációt ők a *Bibliában* találták meg. Olvasták és tettekre váltották az evangéliumot: Róma külvárosaiban elkezdtek a szegények, a betegek, a szenvedők társaságát keresni, és ez a közösségen, baráti kapcsolaton át nyújtott segítségadás életformájukká lett.

1989-et dr. Szőke Péter jogász, a Sant’Egidio-közösség budapesti vezetője nevezi a szabadság évének. Maga is egyetemista volt akkor, és a találkozás a római kortársakkal megváltoztatta viszonyát a valláshoz: megtapasztalta általuk, hogy a keresztény élet nem az ember saját jóllétéről szól. A másokért vállalt felelősség, a nem csak önmagáért – önmagunkért – való hitélet a szabadság kalandjára hívta. Három társával hamarosan megszervezte a Sant’Egidio-közösség első magyarországi csoportját.

Ma a budapesti közösség tagjai hajléktalanokhoz járnak, szociális otthonokban lakó időseket látogatnak, és a belvárosban élő szegény családokkal, azok gyerekeivel foglalkoznak. Minden héten egyszer önkéntesek gyűlnek össze a ferencvárosi Kaniziusz Szent Péter-templomban, hogy ételt-italt készítsenek, majd közös ima után elinduljanak az utcákra, terekre, aluljárókba. Nem ételosztásra mennek. Hajléktalan ismerőseiket keresik fel, ahogy Szőke Péter nevezi őket: szegény barátait. „Amikor az élet törékennyé válik, attól még nem veszít méltóságából és értékéből” – mondta XVI. Benedek pápa, amikor meglátogatta a Sant’Egidio egyik római idősothonát. Szőke Péter pedig a hajléktalanokkal tartott kapcsolatokról így fogalmaz: „Ha valakihez odalépünk, adunk neki egy tál ételt vagy egy forró teát, és elbeszélgetünk vele, mesélünk neki arról, hogy mi hogy vagyunk, azzal visszaadjuk a méltóságát.”

Nem az számít szerinte, hogy hányan végzik itt, Budapesten és a világban ezt a szolgálatot. „Egy népnek az erejét nem a számossága adja, hanem a nagylelkűsége, hogy mennyit ad másoknak. De világszerte több tízezer ember van, aki ebben a közösségben talált otthonra” – mondja. Karácsonykor több mint kétszázezren ülnek asztalhoz a világ sok nagyvárosában, így Budapesten is, a közösség által szervezett ebédeken. Legtöbbször templomokban terítenek asztalt azoknak, akiknek az ünnephez nem kapcsolódik család és otthon. Nagyszerű ebéd ez fehér abrosszal, menükártyával, személyre szóló ajándékokkal és baráti együttléttel. Szegényeknek, elesetteknek és magányosoknak szóló szeretetvendégség ókeresztény előképek alapján, mert a változás az egyházban sem a hagyományok elvetésével és a régi struktúrák lebontásával kezdődik. ■

Az ágyrajárók katedrális

Szöveg: **Bencsik Gábor**

Allok a budapesti Dózsa György út és az Angyalföldi út sarkán, előttem hatalmas, sárgára festett épület magasodik. Katalin jut az eszembe, az ő története. Egyszer együtt jártunk erre, akkor mondta el.

Sok évtizede, még az előző rendszerben történt. Nehéz évek voltak azok Katalinnak, a férje, akinek a szüleinél laktak, elhagyta, a saját szülei őt hibáztatták, hozzájuk nem mehetett, ápolónői fizetéséből nem telt még albérletre sem. Ott állt a világban magányosan, otthontalanul, kilátástalanul. Akkor valaki azt tanácsolta neki, menjen el a Népszállóba, ott talán kaphat egy szobát. Persze nem örökre, de néhány hónapra biztosan. Nem ingyen, de még neki is megfizethető áron. Elment, szerencséje volt, kapott. Egy pici szoba, egy szék, egy falra szerelt, lehajtható asztal, egy polc a holminak, ez lett az övé.

Ahogy akkor mesélt, újra átélte azokat a hónapokat. Emlékszik, mondta, emlékszik mindenre. A kopott falakra, a hosszú, széles folyosókra, amelyek falait embermagasságig világoszöld olajfesték fedte, mint az iskolai folyosókon, emlékszik a piszkosfehér ajtókra, az ajtók mögött az apró szobákra. Az övé kiváltságos volt, plafonig értek a falai, de a még apróbb hálófülkék között csak két méter magasak voltak a falak, afölött drótháló, az egész hosszú folyosón mindenki hallott mindent. Még az illatokra is pontosan emlékszik, mondta, ha valahol hasonlót érez, azonnal előrohannak az emlékek, és ha behunyja a szemét, mintha visszaröppenne az időben.

Másfél éven át az volt az otthona, onnan járt dolgozni a kórházba, ott töltötte az estéit és éjszakáit, sok lakótársával együtt ott várta, hogy a sorsa majd jobbra fordul. Ma már családja van, gyerekei, unokái, polgári élete. De tud olyan társakról is, akik akkoriban a Népszállóból a nyomorba csúsztak át. Olyanok voltak, mint a mélytengeri, fakó halak, mondta Katalin, amelyekről a felszínen járó csak akkor szerez tudomást, ha valamelyik beleakad a halászhálóba, és felhúzzák a napfényre.

Hány ezer sors emlékét őrzi a hatalmas budapesti épület négyszázötven szobája ott, a Dózsa György úton, a Váci út közelében? Hiszen már több mint százéves, 1911 őszén nyílt meg a szálláskeresők előtt, eredetileg is arra a célra készült, hogy az otthontalanok átmeneti otthona legyen. A főváros nagyvonalú volt, sok pénzt költöttek rá, a falikutak a Zsolnay-gyárból jöttek, festmények díszítették a gazdagon festett, hatalmas ebédlő falait, domborművek fogadták a belépőt a bejáratnál, mindenütt az akkor modernnek számító art décoba áthajló szecesszió jelent meg. Kik laktak itt, meddig, miért, hova kerültek innen? Egy újságcikk 1920 augusztusából pillanatnyi fényt vet erre a különös világra. „A lakók legnagyobb része a munkásság soraiból telik ki, de igen sokan vannak az úgynevezett jobb emberek is; vannak köztük sokan kishivatalnokok, művészek, diákok, gyógyszerészek, nyugdíjasok, sőt egy volt törvényszéki bíró és egy miniszteri tanácsos is és körülbelül hetven menekült.” Utóbbiak trianoni menekültek voltak.

Nem hajléktalanszálló volt ez tehát, hiszen fizetni is kellett, szállásjegyet váltani. Maga a gondolat Angliából indult, Londonban épült az első hasonló karakterű munkásszálló 1892-ben, amit ott további öt, majd Milánóban, Berlinben, Bécsben újabbak követtek, sikerrel enyhítve a nagyvárosok súlyos szállás gondjain. Budapest mindjárt hat ilyen ház építését vette tervbe, az elszaladt építési költségek és a világháború azonban megállította a folyamatot, a Népszálló egymaga maradt.

Berda József jut eszembe, az angyal-proletárköltő, a kirándulóbakancsos életélvező; angyalföldi volt ő is, élete nagyobb felében ágyrajáró, és csak idős korában, József Attila-díjjal kitüntetve, egy szoba-konyha kiutalásával emelkedett föl a polgári jólét főbérloji magasságába. Ez a ház itt előttem mintha az ő

A Nepszálló
az előző századelőn

emlékének szentelt katedrális volna, hiszen az egész intézmény igazából az ágyrajárás civilizált változataként szolgált olyan emberek számára, akik addig magánemberektől nem szobát, csupán egy ágyat béreltek, sokszor csak éjszakára vagy éppen, aki éjszakai műszakban dolgozott, váltótársként nappalra.

Vajon Berda aludt-e ebben a házban? Nagyon is valószínű, bár ki tudja. Katalin lakott itt, ami azért is érdekes, mert a második világháborúig a szállót kizárólag tizennégy éven felüli férfiak vehették igénybe, nők nem. Családok egyáltalán nem kaphattak itt szállást, és a fenntartók nyilván – nem alaptalanul – tartottak tőle, hogy a magányos nők jelenléte mindenféle bonyodalmakhoz vezethet. Az sem kétséges, hogy a kor felfogása a női szegénységgel

nem tudott igazán mit kezdeni. Így hát hiába terveztek eredetileg külön bejáratú női szárnyat, abból semmi sem lett. A szegény nők küzdhettek egyedül a sorsukkal.

Majd ötszáz férfi lakóval, legalább még ugyanennyi enni idejével – hatalmas konyha is működött az épületben – rendszerben működött a Nepszálló egészen a második világháborúig. 1940-ben például negyvenöt fillérbe került egy hálófülke és hatvan fillérbe a kissé nagyobb „szoba”. Egy pengő mai értékét jó közelítéssel ezer-ezeröttszáz forintnak vehetjük, így a hálófülke öt-hatszáz mai forintba számítható egy éjszakára, a szoba kilencszázba, ami végül is megfizethető volt.

A második világháború után sajátos munkásszálló lett az épületből, nem egy vállalathoz kötődött, hanem ön-

állóan döntött arról, kit fogad be és kit nem. Így kaphatott benne helyet Katalin is, hogy átvészelhessen élete válságos korszakát, és erőt gyűjthessen a folytatáshoz, az igazi otthon újbóli megteremtéséhez.

Állok a hatalmas, szépen felújított ház előtt, és azon gondolkodom, hányféle út vezet otthontól otthonig. Nekem van otthonom, ez jó. Vajon van felelősségem azért, ha másnak csak négy négyzetméter jutott, egyedül egy idegen házban, dróthálóval két méter fölött? Vagy azért, akinek még ilyen sem, és kartondobozokból tákolt kunyhóban fázik valahol a városszélen, vagy padon alszik? Neki mi ebben a felelőssége? Mi van azzal, aki maga veszejt el az otthonát, elissza, elhenyéli? És akitől a balsors veszi el?

Újra, itt is eszembe jut, milyen hatalmas erkölcsi terhet vesznek le rólam, akik az otthontalankért dolgoznak, és hogy ezért milyen hálás vagyok nekik. De újra eszembe jut az is, hogy minden ember felelős önmagáért, azért, hogy a saját otthonáért megtegye azt az erőfeszítést, amire képes.

Annak is sok éve már, hogy Katalinnal erre jártunk. Őt a balsorsa hosszú hónapokra ideszorította, és máig hálás érte, hogy egy időre menedéket találhatott itt. Ez talán a legnagyobb dolog, amit ez a ház adhat az embereknek: az újraindítás lehetősége. Egészen biztosan ezekben mérhető azoknak a száma, akiknek már eddig is megadta. Talán mégis meg kellene építeni azt a további négy népszállót, amelynek a létesítése száz évvel ezelőtt elmaradt. ■

A vertical line runs down the center of the page. To the right of this line, there is a detailed embroidery of a floral branch. The branch features several green leaves and a cluster of flowers. One large flower is prominent, with a yellow center and red petals. Below it, there are several smaller blue flowers. To the right of the main branch, there is another flower with a yellow center and dark purple or brown petals. The embroidery is set against a solid red background.

A HELY SZELLEME MATYÓFÖLD

A sokszínű, változatos formák egységbe simulnak.
Mindez nemcsak a hímzésükre, de magukra
a matyókra is igaz. Az Alföld északi részén, a Bükk
lábánál meghúzódó települések lakói pedig
öntudatosan őrzik is egyedülálló karakterüket.

TÉLEN IS NYÍLÓ VIRÁG

Szöveg: Mészely Zita
Fotó: Földházi Árpád

Hiába a februári hideg, Tard ilyenkor is virágba borul. A Matyodesign műhelyében a szülőfalujába visszatérő fiatal vállalkozó és a gyermekkoruk óta varró asszonyok egyszerre éltetik és újra is értelmezik a híres matyó hímzést.

Hol volt, hol nem volt, hetedhét országon innen, az Óperenciás-tenger felénk eső oldalán, egészen pontosan Matyóföldön volt egy leány. Ez a leány nagy boldogságban és legalább akkora szerelemben élt a kedvesével egészen addig a percig, amíg a fiút váratlanul el nem rabolta az ördög. A menyecske egyik réműletből a másikba esett, rimáncodott az ördögnek, hogy adja vissza neki élete párját, ám az csak egy feltétellel ígérte oda a legényt: a rét legszébb virágait kérte cserébe. Ezzel nem is lett volna gond, ha nem éppen tél közepén járt volna az idő. A menyecske

hiába szelte át a vidéket, ásta a jeges földet, egy hóvirágot, annyit sem talált. Ám ahogy búslakodott, hirtelenjében támadt egy ötlete. Összegyűjtötte a falu összes színes fonalát, és egy fehér kötenyt telehímzett a tavasz legkáprázatosabb virágaival, s ezt a kelmét vitte el az ördögnek. A színpompás ruhadarab és a leány fondorlatossága megtetszett az ördögnek, ezért jutalmul visszaadta a legényt a menyecskéjének.

A hímzett köténynek hála, nemcsak boldog befejezés kerekedett, hanem a legenda szerint így született meg a matyó hímzés is. S nem a történetbeli lány az

A népviseletbe öltözött, asszony egyike azon keveseknek, akik még a tardi, keresztzemes technikát alkalmazzák. Tudását be is mutatta lapunknak a helyi tájházban szervezett hagyományörző bemutatón. Később inkább a laphímzéssel készült motívumok váltak ismertté, és vonultak be matyó hímzés néven a öztudatba. A Matyodesign is az utóbbi módszerrel dolgozik

*„Tard nekem mindig
a szabadságot jelképezte”*

egyetlen, akinek a keze munkája marandó nyomot hagyott a különleges, három településre, Mezőkövesdre, Tardra és Szentistvánra jellemző viseleten. Noha a matyó hímzés már a 19–20. század fordulóján is ismert volt, nem lehet szó nélkül elmenni Kis Jankó Bori mellett, aki a huszadik század első felében az egyik leghíresebb mintáiról asszonyként felvirágoztatta a hímzést, díszesebbé, gazdagabbá tette a motívumkészletét, sőt ő alkotta meg a híres matyó rózsza legtöbb variációját is.

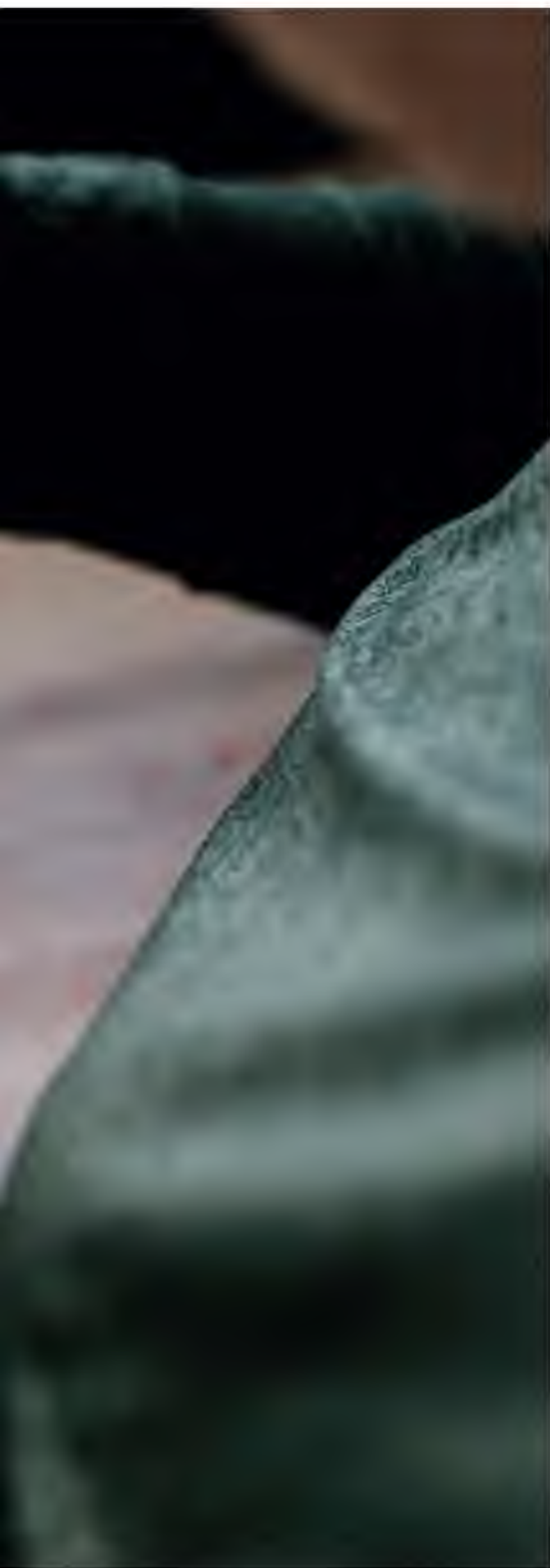
Anyáról leányra szálló tudás, hagyománytisztelet, szabálykövetés és néha egy kicsi vagy annál valamivel nagyobb újító szellem – ezek az összetevők segítettek a matyó hímzés fennmaradását és fejlődését. S ezek a dinamikák – igaz, változó módon – ma is érezhetők. Erről rögtön meg is bizonyosodunk, ahogy beérünk a Mezőkövesd szomszédságában lévő, ezerfős Tardra. Az út egyik oldalán áll a templom, benne az oltárterítőt huszonöt évig hímezték a helyi asszonyok. Ráadásul nem is akárhogyan. Kereszt-szemes hímzéssel varázsolták a vászonra a virágmotívumokat, hiszen ez a legősibb matyó technika, a tardi – állítják öntudatosan a helyiek, élesen megkülönböztetve magukat a másik két matyó településtől. Alig pár lépésre innen, az út túloldalán gyönyörűen felújított, hófehér parasztház tűnik ki a falusi épületek sorából. Ez a Matyodesign otthona. Szemben vele szintén felújított parasztház a márka alapítójaé, Váczi Rozié. Ő az előbb említett, újító szellemiségű nők közé tartozik. Rozi és csapata a mezőkövesdi fektetett hímzéses technikát és motívumrendszert tovább- vagy újragondolva olyan matyó mintás ruhákat készít, amelyek a hétköznapiakban is büszkén viselhetők, amelyek a divatos slow fashion irányzatban is megállják a helyüket, s amelyekért sorban állnak a turisták a felső kategóriás ajándékboltokban – legalábbis a világvándormentes időkben, amikor vannak. A márka a honlap számlálója szerint így is több mint hatvanhatezer eladott kézzel hímzett terméknel jár.

Hogy pattan ki valaki fejéből, hogy a több száz éves matyó motívumokat

– amelyeket legtöbbünk csak túldíszített formában, alacsony minőségű terítőkön lát a népszerű látogatóhelyek közelében – mai formába öntse, és pólóra, poncsóra, pulóverre, ruhára varrva árulja? A márka alapítóját kérdezzük, aki épp megszabadul terepmintás kabátjától, hogy láthatóvá váljon kék, hímzéses felsője, ahogy a kinti hidegből az épület egyik, színes ruhákkal teli helyiségébe érünk.

Mint kiderül, a válaszhoz a nyolcvanas évekig kell visszanyúlnunk. Rozi szülei ekkor döntöttek úgy fiatal pedagógusként, hogy vidéken próbálnak szerencsét. A családi legenda szerint tizenegy falut jártak végig, míg végül Tard határába értek. Itt egy lovas kocsi-ra kéredeztek fel, amely a templom előtt rakta le őket. Oda belépve a férj megkérdezte a harangozó asszonyt, kipróbálhatná-e az orgonát. Mikor az megengedte neki, a férfi felment a karzatra. „Ahogy elkezdett játszani, mindketten tudták: ez lesz az otthonuk” – meséli a szüleitől hallott történetet Rozi. Ám a tardi életről neki nem sok emléke van. Épp csak ötéves volt, mikor a fővárosba költöztek, igaz a szüneteket mindig a faluban töltötték. „Arra emlékszem, hogy Tard nekem mindig a szabadságot jelképezte – nosztalgizálok, majd így folytatja: – A matyó kultúra azonban számomra olyan természetes volt, hogy el kellett mennem innen ahhoz, hogy felnőtt fejjel rácsodálkozhassak az itt rejlő kincsekre, a bennük rejlő szépségre és energiára.” Ez a rácsodálkozás harmincévesen történt meg, amikor első gyermeke születése után visszajöve a faluba azon gondolkodott, mivel lephetné meg a kislánya apukáját születésnapja alkalmából. „Akkor jutott eszembe a matyó hímzés. Megkértem a drága Teri nénit, az öcsém dadáját, hogy vigyen fel egy szép motívumot egy pólóra. Mikor kész lett, baromi lelkes lettem, én is szerettem volna ilyet, és a felsőt látva a budapesti ismerősöktől, kollégáktól is sorra érkeztek a hasonló visszajelzések. Így született az ötlet.”

A Budapesten szerzett tapasztalat és hozzáállás a fővárosi kereslettel,

*„Látom a helyi nőkben
az akarást, ők tényleg sosem
tétlenkednek”*

illetve a falusi asszonyokkal, a tudás birtokosaival való kapcsolat lehetővé tette a márka elindulását. Építőkockáról építőkockára lett az első pólóból vállalkozás. Rozi kezdetben a budapesti ruhásszekrényében tárolt darabokat időről időre meghímeztette Tardon, hogy aztán a kész áruval térjen vissza. „Ekkor még egyáltalán nem gondoltam rá, hogy ebből meg tudnék élni. Azt képzeltem, hogy csupán közvetítő szerepet fogok játszani a budapesti kereslet és a Tardon rejelő tudás között, ezzel adva vissza az asszonyoknak valamit abból, amit születésemtől fogva kaptam tőlük. Ami végül létrejött, az valami csoda! Sokan dolgoztunk azért, ami ma itt van. Együtt fejlődtünk, nőttünk.”

A Matyodesignnak ma már huszonhét környékbéli nő hímez. A többnyire idős asszonyok heti egyszer elviszik a hímeznivalót, majd rákövetkező héten

visszahozzák az elkészült ruhát. Az ez után kapott fizetés nagyon jól jön nekik a nyugdíj mellé. A Matyodesign irodája is Tardon üzemel, ami szintén munkalehetőség az ittenieknek. Ráadásul ahogy Rozi mondja, neki sem mindegy, hogy egy fővárosi varrodának vagy egy helyi asszonnak ad feladatot, az itt végzett munkától pedig a márka is önazonosabbá válik. „Nem beszélve arról, hogy az itteniek gyönyörűen dolgoznak. Látom a helyi nőkben az akarást, ők tényleg sosem tétlenkednek. Jó ilyen helyre behozni a fényt, mert az emberek jönnek a fényre, és ha jönnek, onnantól mehetünk együtt, hogy ez a fény még szélesebb körben világítson” – festi le szemléletes metaforával tapasztalatait a vállalkozás vezetője. Mostanában még jobban belelát a helyiek életébe, hiszen a járvány miatt maga is Tardra költözött, és még nagyobb energiával

A Matyodesign a koronavírus-járvány alatt kieső bevételt elsősorban maszkkészítéssel próbálja pótolni. Az anyagokra kerülő motívumok a Remény virágai nevet kapták, bízva abban, hogy a megpróbáltatások hamarosan véget érnek

Vácsi Rozi nemrégiben létrehozta vállalkozása új lábát, a Matyodesign Tourt, ahol a látogatók egy napra részesei lehetnek a hímzőasszonyok életének. Felpróbálhatják a hagyományos népviseletet, bepillantást nyerhetnek a varrás és a tészta készítés rejtelmeibe

szövi a márkával kapcsolatos terveit. „Tanulnom kell még a falusi tempót, az itteni korlátokat, de itt olyan távlatok vannak, amilyenek Budapesten nincsenek, és feladat is akad bőven” – mondja.

A sok tennivaló közül az egyik az utánpótlás megtalálása. A most hímző asszonyok közül többen már tíz éve itt dolgoznak, de sajnos ők sem lesznek fiatalabbak, a most középkorú nők pedig még ha tudnak is valamelyest hímezni, a gyerekeiket már kisebb eséllyel tanítják meg a technikára. „Talán ha a hagyomány kedvéért nem is, az itt

nyíló munkalehetőségért többen ragadnak majd tűt, ami a matyó kultúrának is jót tenne” – jelenti ki bizakodva Rozi.

Ez a folyamat meg is elevenedik előttünk, ahogy átmegyünk a parasztház másik helyiségébe, ahol Marika és lánya, Barbara éppen – mivel járvány lévén erre van a legnagyobb kereslet – matyó mintás maszkokat készít. Miközben megmutatják, hogy néz ki a folyamat a varráson, a minta felrajzolásán, azaz a drukkózáson át a hímzésig, majd a csomagolásig, megtudom, hogy Marika közel kilenc éve kezdett bedolgozni

„Az a missziónk, hogy valahogy megtartsuk ezt a hihetetlen értéket”

a Matyodesignhoz, nyugdíjba vonulása óta pedig még aktívabban részt vesz az itteni folyamatokban. A hímzés fiatal kora óta a kezében van, hiszen mikor az egyik közeli faluba, Cserépváraljára ment férjhez, az anyósa beavatta a technika rejtelseibe. A környéken rengeteg varroda volt, az asszonyok zöme ott vállalt munkát, így a hímzés természetesnek számított. Mára azonban megfakult ez a tudás. „Én ki sem mondtam az iskolában, hogy tudok hímezni. Cikinek számított. Ha a virágos ujjú pulcsimról kiderült, hogy én díszítettem, csak néztek” – erősíti meg a generációs különbségről hallottakat a huszonkilenc éves Barbara, aki bő egy éve állandó munkatárs itt. Sok kortársával ellentétben ő még megtanulta édesanyjától a technikát, s mivel a faluban kevés a társaság, mostanában pedig nem is igen lehet hová menni, hát vele együtt hímez. „Általában este fél tizenegyig hímzünk. Szeretjük ezt a munkát, jó érzés, hogy van mit tenni, ami ki is kapcsol” – meséli, majd az is kiderül, micsoda energia van egy-egy ruhadarabban. „Egy pólót nekem két délután kihímezni, ugyanennyi idő alatt két maszkot készítek el, de anya fél nap alatt akár két poncsót is kidíszít” – tudjuk meg.

A fiatalok bevonása nem csak az utánpótlás miatt válik a márka hasznára. A Matyodesign noha a matyó mintákra épít – mint egykor Kis Jankó Bori –, bátran hozzájuk is tesz. Ez jelenti akár a nem hagyományos színek használatát, akár az olyan váratlan elemek beemelését, mint a matyó virágok között repdeső kolibri. A fiatalok könnyebben fogad-

ják ezt, mint a hagyományos szín- és motívumvilágon nevelkedett asszonyok. „Más színekkel is dolgozunk egyszerűen azért, mert például egy sárga poncsóhoz az okker árnyalat passzol. Aki a megszo-
kotthoz ragaszkodik, annak ez először nehéz, máskülönben nagyon szép” – magyarázza Barbara. Ezután Marika elővesz egy tradicionálisan hímzett pulcsit is, hogy megmutassa, mit is jelent a hagyományos. „Szigorú szabályok vannak. Hagyományosan öt színt használunk, mindnek külön jelentése van. A matyó rózsza mindenképp háromszínű, kívül piros vagy bordó, azzal csak kék érintkezhet, aztán a kéket a virág belseje felé haladva a sárga, majd a bordó vagy a lila követi. A virágok közül a rózsza, a tulipán, a margaréta és a nefelejcs igazán matyó.”

Mindezzel persze Rozi mint tardi születésű lány maga is tisztában van, de mint mondja: „Mély tudással, alázattal és tisztelettel nyúlunk a matyó mintákhoz, és mivel ez az alapbeállítódásunk, merünk rugalmasak lenni. Az a missziónk, hogy valahogy megtartsuk ezt a hihetetlen értéket. És ne csak megtartsuk, hanem olyan öltözetbe, keretbe tegyük, hogy a mai világ megértse, használni tudja, és méltó módon viselje.”

Beszéljünk akár hagyományos vagy újító színekről, tardi vagy mezőkövesdi technikáról, ártani nem árthat, ha használjuk és viseljük ezeket a motívumokat, vagy ha legalább van a szekrényünkben egy matyó mintás póló, pulóver, kötény vagy akár egy virágmotívumokkal telelakott maszk. Már csak a szereteteink védelme érdekében is. ■

TARDI KÖRKÉP

Szöveg: **Meszleny Zita**
Fotó: **Földházi Árpád**

Jó nyolcvan évvel ezelőtt Szabó Zoltán író az észak-alföldi Tardra látogatott, hogy belelásson a vidék életébe. Az itt eltöltött idő eredményeként született meg A tardi helyzet című munkája, amely a falukutató irodalom első műveként vonult be a köztudatba. A vidéki szegénységet ábrázoló írás aztán néprajzosok és szociológusok sokaságát ösztönözte arra, hogy a legváltozatosabb szempontok szerint vizsgálják az ezerfős települést. Noha mi ilyen mélységekbe menő elemzésekre nem vállalkoztunk, a helyi plébánost, Linczenbold Leventét segítségül hívva alaposan körbenéztünk a faluban.

Miközben az Alföld végtelen utain autózunk, a távolban az ország legmagasabb hegye töri meg a horizont egyenes vonalát. Tardtól néhány kilométerre beérünk egy komótosan pöfögő traktort. A sebességünket a felére csökkentjük, s időről időre megkíséreljük megelőzni a járművet. Aztán annyiban hagyjuk a dolgot, végül is közel már a faluhatár, itt az ideje ritmust váltani. Mikor megérkezünk, Levente atya már a találkozóhelyünkön vár ránk. A templom utcájában, a Madaras Ház előtt parkolunk le. A helyi közösség által nemrégiben felújított épület rek-

reációs házként működik majd, tudjuk meg. „Egyedül vagy párjával szívesen vendégül látunk mindenkit, aki feltöltődésre, lelassulásra, elvonulásra vágyik. Nincs fényszennyezés, nyüzsgő zaj, van viszont nyugalom és csend, amit csak a harangszó tör meg néha” – kezdi a körbevezetést a plébános. Rekreáció, ízlelgetjük a szót, miközben a néhány perccel korábbi traktoros jelenetre gondolunk – nem is volna rossz. Hogy mennyire nem, arról egyre inkább meggyőződünk, ahogy a szebbnél szebb helyiségekbe érünk. Nyers, szabadon hagyott téglafalak, tágas terek, régi varrógépasztalra

helyezett mosdókagylók, új életre keltett, színesre festett régi bútorok, gondosan összeválogatott, puha párnák borította ágy várja az idelátogatót. Levente atya az arcunkra kiülő ábrázat láttán egyből gondolja, hogy nem erre számítottunk, amikor a telefonbeszélgetésünk egyházi vendégházról beszélt. „Pedig nincs itt semmi rendkívüli. Csak odafigyelés, igényesség és ötletesség” – mondja mosolyogva.

Ahogy hozzákezdünk a vendégházban feltálat ebédhez, elkerülhetetlenül Szabó Zoltánra terelődik a szó. „Kötete korrekt látképet ad az akkori vidéki emberek életéről, a falubeliek önértetéről azonban sokáig bántotta, s nem véletlenül. A tanulmány üzenete az volt, hogy Tard átmeneti állapotban van. A régi világot fokozatosan felváltja az új, minden, ami korábban biztosnak tűnt, meggingott, az értékek elvesztek. Akkoriban mindenhol hasonló körülmények uralkodtak, de a mi falunk került a figyelem középpontjába. Az egész országot jellemző nyomorúság speciális tardi nyomorúságként értelmeződött, pedig nem volt benne semmi rendkívüli, maximum Budapestről tűnt annak” – teszi helyre a dolgokat az atya. Majd hozzáfűzi: az egész régen volt már, azóta sok minden történt a faluban. S hogy miként csapódott le ez az egész a helyiekben? Ahogy a plébános látja, „az ittenieknek stabil az értékrendjük, így írhatnak rólu bármilyen szociográfiai tanulmányt vagy pamfletet, az csak úgy hat rájuk, mint tengerre a vihar: a felszínen hullámot vet, de a mély mozdulatlan, nyugodt marad”.

RÉGI IDŐK UTÓSZELE

Mikor az ebéd után a temető felé tartunk, még mindig a helyiek hozzáállásáról folyik a diskurzus. A török idők után mindössze hat ház állt Tardon, onnan kezdtek el újra építkezni, bővílni. S a hat házból lett tizenkettő, majd mindig több. Összekapaszkodtak a helyiek. „Ez a mentalitás tartotta meg a falut, és élte ma is” – tudjuk meg Levente atyától. Példaként a temetőt hozza, melynek dombja

félszigetként nyúlik bele az alatta elterülő településbe. Mint kiderül, a szépen rendbe tett, lugasos területet nem sokkal korábban még belepte a bozót, a falubeliek azonban közös erővel megtisztították a domboldalt, rendbe tették a több száz éves sírokat. „Ez úgy működik, hogy megyek elöl, viszem a fűrész, és jönnek mögöttem vagy húszan. Ha van, aki fújja a trombitát, azonnal beállnak mögé” – fogalmaz a plébános, hozzátéve, hogy aki nem értett egyet a dologgal, még az is minden egyes alkalommal ott volt a többiekkel, mert fontosabb volt neki a közösség, mint a saját véleménye. „Ez itt természetes. Itt senki sem hagyja magára a másikat, ahogy az is magától értetődik, hogy bárhová megyek, dicsérettességgel köszönnek és köszönhetek. Ez már csak a régi időknek valamiféle utószele, s a faluból kilépve mindig arcul is csap a valóság. Lehet, hogy már keresztet lehet vetni az ilyen településekre, de nagyon meg kell becsülni, amíg vannak.”

A temetőt körbeelölő keresztút mentén sétálva a plébános újabb történettel szemlélteti, milyen itt a légkör. Tavaly lett nyolcszáz éves a település, de a járvány gátat vetett az ünneplésnek, amit a helyiek nehezen éltek meg. „Ekkor született meg az ötlet, hogy alakítsunk ki fogadalmi keresztutat hálából az elmúlt évszázadokért. Két hét alatt összegyűlt rá a pénz, pedig nem módos emberek élnek itt, egyszerűen csak érezték a közösség iránti felelősségüket” – zárja a gondolatot a plébános, miközben sétánk alatt az utolsó stációhoz érünk. A temető legmagasabb pontjáról belátni az egész falut, a házakat még éppen megvilágítják az utolsó sugarak, mielőtt a napkorong behúzódna a domboldal mögé.

VEZETÉS ÉS SZOLGÁLAT

Ahogy bukik le a nap, az idő is hűlni kezd, de a következő állomásunkon, a táborhelyként is működő közösségi házban kicsit megmelegedhetünk. A régi iskolaépületet néhány éve kapta vissza az egyház, hogy új életre keltse. Nyáron több száz gyerek táborozik a házban és az udvarán, év közben közösségi ese-

*„Lehet, hogy már keresztet lehet vetni
az ilyen településekre, de nagyon meg kell
becsülni, amíg vannak”*

mények színtere a létesítmény, hétköznapokon pedig ételosztásra jönnek ide a falubeliek. Mint azt Levente atyától megtudjuk, „több mint száz ember kap itt meleg ételt nap mint nap, akinek jól jön, az vihet, így viszik is”.

Ha már közösségi ház, mi sem engedjük még el a közösségi élet témáját. „Ha a kölcsönös tisztelet megvan, nincs is szükség különösebb szabályozásra. Ott kell a sok előírás, helyi rendelet, ahol az együtt élők nem figyelnek egymásra” – emeli ki a falusi és a városi közeg közti különbséget a plébános. Azt persze ő is elismeri, hogy az itteniek sem hibátlanok, hiszen emberből vannak. „A helyiek nagyon öntudatosak, de ilyenek a matyók. Mindig véghez viszik, amit akarnak. Nekem lelkipásztorként

figyelnem kell erre az akaratra, s ha sikerül megtalálni az irányt és elkapni a szelet, közös a siker, ha viszont ellene megyek, akkor bizony könnyen eltörhet valami” – elemzi a dinamikát.

A harmóniát nemcsak személyek között, hanem magában is meg kell találnia az embernek ahhoz, hogy működjön a közösség. A tíz éve itt szolgáló plébános megfogalmazása szerint „a papnak állandóan figyelnie kell a vezetés és a szolgálat egyensúlyára, ha kívül is, belül is rendben akarja tartani a dolgokat”.

A HÍMZÉS MÉLTÓSÁGA

Utunk a falu egy központi helyén, a templomkertben folytatódik, ahol egy ezerhatszáz évesen készült ha-

rang található, melyet az itteniek Tóth Antal-harangnak hívnak, de hogy miért, azt már réges-rég homály fedi. A templom falát a matyók híres művészeinek, Takács Istvánnak az alkotásai díszítik, a karzaton a korábban kidobásra ítélt, de végül mégiscsak megmentett orgona várja, hogy az esti misén megszólaltassák. Gyuszi bácsi, a sekrestyés a templom terítőtjét mutatja a legbüszkébben. „A hagyományos keresztzsemes tardi hímzéssel készült. Ez olyan ám, mint egy matematikai képlet, egyet elront az ember, és borul az egész minta” – mondja csodálattal a hangjában. Mint egy rejtélyről vagy varázslatról beszél a hímzőnök tudományáról.

„A helyi asszonyok több mint húsz évig készítették ezeket az oltárterítőket,

A tardi tájházban idegenvezetőnk, Szikszai Imre hagyományőrző bemutatót is szervezett lapunknak, hogy az épületben néhány órára megelevenedhessen előttünk a már letűnt matyó világ

de itt sokáig nem tartottak rá igényt, mert túl cifrának találták a liturgikus térbe” – emlékszik vissza Levente atya. Amint ezt megtudta, rögtön kittede a templomba a díszes anyagokat. „Fontos megerősíteni a helyiekben, hogy van értelme annak, amit csinálnak, van mire büszkének lenniük” – hangsúlyozza, miközben kísértélünk a templomból.

Az utolsó állomás még hátravan. A plébános rögtönzött idegenvezetést szervez nekünk a tardi tájházba. A hófehér, nádtetes vályogépület telis-tele van a régi matyó világot megelevenítő tárgyakkal. A házigazdát és egyben a helyi hagyományőrző csoport egyik alapítóját, Imre bácsit szerencsére a hideg sem tántorítja el attól, hogy részletes bemutatót tartson.

Kiderül többek között, honnan is a matyó név – azazhogy milyen teóriák léteznek. Egyesek szerint a református közegben a katolikus szigetként élő népcsoport gúnyneve lehetett a szó, mások szerint Mátyás királyra utal a név, aki mezővárosi rangra emelte Mezőkövesdet. De nem állunk meg itt: buggyos tető, fellökő, kuruló, csigaleves, bordacsík, leső – záporoznak a matyó kultúrára jellemző szavak. Imre bácsi teljes odaadással mesél minderről, mert mint mondja, „ezek a dolgok már csak akkor élnek, ha életre keltjük őket”.

A spontán időutazással lassanként az itteni utunk is véget ér. Zárásként az autónk felé tartva még váltunk néhány szót Levente atyával, aki a Madaras Ház

elé érve így fogalmaz: „Ez az épület tulajdonképpen a kifejeződése annak, amit a faluval közösen megálmodtunk. Meg szeretnénk mutatni, hogy a hagyomány, a mai kor, a közösség és az egyéni odaadás összefonódásából milyen értékes dolgok tudnak születni. Itt sem a felújítás a lényeg. Valami többről, valami állandóról van szó, ami fölfelé mutat. Így biztosan van jövője ennek a közösségnek.”

HÁROMLÁBÚ ISKOLA

Szöveg: Meszleny Zita

Fotó: Földházi Árpád

„Békesség!” – köszön rám mosolyogva két diák a tardi Forrás Oktatási Központ bejáratánál. Az általános iskola folyosója gyermekrajzokkal és idézetekkel van kitapétázva. Körbenézve egy felirat ragadja meg a tekintetemet: „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménytelenséggel.” Nincs időm hosszan bámészkodni, a becsöngetés hangjára még most is reflexszerűen kapom fel a fejemet. A diákok kevésbé zavartatják magukat, ám amikor az igazgató, Guba István kinéz az irodájából, kedves, de határozott szavaira mindenki megtalálja az osztálytermét.

EBBŐL A NÉHÁNY SZÓBÓL ÉRZŐDIK, HOGY VÉR- BELI PEDAGÓGUS. EZ ÖNNEK IS ILYEN EGYÉRTELMŰ VOLT?

Soha nem gondoltam, hogy valaha tanár leszek. Egyáltalán nem készültem erre a pályára. Hogy mégis itt kötöttem ki, az a megtérésemből következett.

MI OKOZTA A FORDULATOT?

1994-et írtunk, a feleségemmel és két gyermekünkkel a fővárosban, a Sas-hegy lábánál éltünk. Huszonhét évesen két vállalkozás ügyvezetőjeként dolgoztam. Minden rendben volt egészen addig, amíg el nem olvastam Hamvas Béla *Patmosz* című könyvét, amiből egyetlen gondolat ragadt meg bennem, ami akkor borzasztóan felháborított.

FEL TUDJA IDÉZNI EZT A GONDOLATOT?

Az a lényege, hogy minden ember hazug, és azért, hogy ezt elfedje, becsapja a saját lelki-

ismeretét is. Ezen kiakadtam. Nem értettem, hogy veszi az író a bátorságot, hogy hazugnak nevezzen. Úgy döntöttem, felveszem a bokszkesztyűt. Lássuk meg, igaza van-e Hamvasnak, becsapom-e a lelkiismeretemet. Ezután sorra kerültem bele azokba a helyzetekbe, amelyekben be kellett látnom, milyen sokszor mentem fel én is hazug indokkal magamat, főleg a munkámban. Rájöttem, hogy ez olyan szinten része az életemnek, hogy nem tudok tőle egyedül megszabadulni, segítségre van szükségem. Úgy éreztem, csakis az Isten segíthet rajtam. Na de melyik, és egyáltalán hol van az az Isten?

HOGYAN TALÁLTA MEG VÉGÜL?

Szereztem egy *Koránt*, egy *Bhagavadát*, metafizikai könyveket olvastam, mindenem átrágtam magam, de semmi. Végül a szülővárosomban, Mezőkövesden egy barátom segítségével talákoztam a bibliai angyali üdvözlés történetével. Felismertem, hogy a változáshoz nekem is az

Guba István és felesége tíz gyermeket nevelnek, akik mind a tardi iskola jelenlegi vagy öregdiákjai. Az igazgató ezáltal a saját fiai és lányai fejlődésén keresztül figyelemmel kísérhette az iskola változását is

Úrra kell bíznom az életemet, ahogy Mária tette. Másnap eldöntöttem, hogy otthagynom a munkámat, mert olyanra szeretném cserélni, amit tisztán és becsületesen lehet végezni. Így lettem a feleségem szülővárosában, Gyulán segédápoló. Ügyvezetőből, abból, aki mindenkinek megmondja, mit kell csinálni, azzá lettem, akinek bárki megmondhatja, mit tegyen, a fizetésem pedig a tizedére csökkent. Mégis szerettem a munkám, mert alázatra nevelt, megtanított szeretni az embereket. Sok szempontból segített azzá válni, aki most vagyok.

A FELESÉGÉT NEM VISELTE MEG A PÁLFORDULÁS?

Miután végignézte a budapesti vívdáso-
mat, azt gondolta, bárhogya is, csak érjen
véget ez az állapot. Ám miután szeptem-
berben elköltöztünk, novemberben közölte,
hogy el akar válni. Ekkor értettem meg,

milyen harc dúlt benne, míg én a saját
utamat jártam. A gyerekek nevelése, a köl-
tözés, az egzisztencia elvesztése, a közös
pontok ritkulása, a környezetünk értetlen-
sége túl sok lett neki. Eljutott oda, hogy azt
mondta, válasszak: Isten vagy ő. Borzalmas
időszak volt, de végül újra elkezdtünk köze-
ledni egymáshoz. Ekkor szembesített vele,
hogy minden embernek osztogatok Bibliát,
de neki még sosem adtam. Innentől vált
közössé az utunk.

**EMLÍTETTE, HOGY A PEDAGÓGIAI PÁLYA ÉS
A MEGTÉRÉSE SZOROSAN ÖSSZEKAPCSOLÓ-
DIK. MIKÉNT Vezetett EL EZ AZ ÚT A TANÍ-
TÁSHOZ?**

Kétezeret írtunk, mikor Mezőkövesdre
költöztünk akkor már hétagú családként.
A városban csodálatos gyülekezetünk volt
rengeteg gyerekkel, és én lettem a vasárna-
pi iskolai gyerekszolgálat vezetője. Ekkor

*Az egyes osztályok tanulói min-
den hónapban választanak ma-
guk közül egy diákot, aki az adott
időszakban a legtöbbet tette
a közösségért. Ő lesz a hónap
embere. Ez a cím nemcsak nagy
megtiszteltetés, hanem jutalom-
mal is jár. A többször kitüntetett
gyerekek nyári táborát az iskola
finanszírozza*

történt, hogy a közösség egyik tagjának – aki ma már az iskolalelkészünk és a hittanárunk – magántanuló lett a gyermeke. Mikor elmesélte a pozitív tapasztalatait, felvetődött a gyűlekezetben, mi lenne, ha mi tanítanánk a saját gyermekeinket. Ez rengeteg kérdést vetett fel, de végül találtunk egy, a mi fogalmaink szerinti keresztény iskolát Győrben, ahol az igazgató azt mondta, ha beiratjuk oda magántanulóként a gyerekeinket, kaphatunk két tanári státuszt. Így indultunk el.

HOGY KELL EZT ELKÉPZELNI?

Nyolc család tizennyolc gyerekével kezdtük a tanítást 2003-ban. Az egyik édesapa, Pap István eleve tanító volt, ő kapta az első státuszt, a másodikat én, mert engem választottak a családok, mivel szeretem a gyerekeket, és látták, ez az elhívásom. Aztán már nagy erővel képeztem magam pedagógussá. Ketten tanítottuk a gyerekeket elsőtől hatodik évfolyamig,

összevont osztályokban egy családi házban. Intenzív, izgalmas és tanulságos időszak volt. Ám közben bővültek a családjaink – nekünk ma már tíz gyerekünk van –, és a közösségen kívül is egyre többen kezdtek érdeklődni az iskola iránt. Akkora lett az igény, hogy végül négy család összefogásával vettünk egy épületet Mezőkövesden. Ekkor lettünk hivatalosan alsó tagozatos tagintézmény. Idővel azonban kinőtünk azt a helyet is, viszont pont akkor zárt be a felső tagozat a tardi iskolában, mi pedig beköltöztünk a helyére. Így leltünk Tardon otthonra 2008-ban. Közben felső tagozatunk is lett, Mezőkövesden óvodát alapítottunk, a faluban pedig földeket és egy kis tanyát szereztünk, mert magunkat és az intézményeinket minőségi ételmiszerhez akartuk juttatni. Ebből született az ötlet, hogy indítsunk szakiskolát, ahol gazdaképzést folytathatunk. Az oktatás már zajlik három szakon is. Igaz, a terület nem elég ahhoz, hogy ellássa zöldséggel, gyümölcssel a százhatvan fős iskolánkat, de ha minden jól megy, ez változni fog. 2014-ben fenntartót váltottunk, és új fenntartónk, a Magyar Pünkösdi Egyház segítségével elindultunk egy növekedési pályán. Jelenleg egy négyhektáros területen új iskolát építünk Mezőkövesden, ahol reményeink szerint kiteljesedhetünk. Az alapkőre a következő ige került: „Növelj a hitünket.”

TÉRJÜNK VISSZA KICSIT MÉG AZ ALAPÍTÁSHOZ. MIÉRT ÉREZTÉK AKKOR ÚGY, HOGY JOBBAT TESZNEK A GYEREKEIKKEL, HA MAGÁNTANULÓKÉNT OKTATJÁK ŐKET?

Mert az iskola nagyon fontos szocializációs környezet, amit nem szabad alábecsülni. Napi nyolc óra egy helyen, egy közösségben óriási befolyással van a gyerekekre akár pozitív, akár negatív értelemben. Mi a negatív hatásokat szerettük volna minimalizálni.

„Az iskolába nem a gyereket, hanem a családot vesszük fel, és ennek a szellemében működünk”

IDŐKÖZBEN AZONBAN A KEZDETI CSALÁDI ISKOLA A TÍZSZERESÉRE NŐTT. MEG LEHET ŐRIZNI VALAMIT ÍGY IS A KEZDETI LÉGKÖRBŐL?

Növekedés közben a felhígulás valamilyen szinten elkerülhetetlen. Azt a meghitt hangulatot, ami a családi iskolában uralkodott, nem lehet itt megteremteni. Ahogy azonban bővültünk, négy célt fogalmaztunk meg, hogy hűek maradhassunk a kezdeti szellemiséghez.

HALLJUK!

Először is, szeressenek idejárni a gyerekek. Ez egy maximálisan gyermekközpontú intézmény. Szeretnénk, ha amikor a diákot az iskoláról kérdezik, nem a szokásos undor jelenne meg az arcán. Azt hiszem, ebből a szempontból jó úton járunk. Sok család vállalta, hogy Tard vonzáskörzetébe költözik az iskola, annak lelkülete miatt, ami a falunak is jót tesz. Van diákunk, aki Egerbaktáról jár be hozzánk mindennap. Reggel bebuszozik Egerbe, onnan át Mezőkövesdre, majd egy újabb átszállással érkezik meg az iskola elé. Mindezt napi kétszer. Más az ötven kilométerre lévő Miskolcra ingázik, hogy idejárhasson. Ez számunkra is hihetetlen.

HOGY SZÓL A MÁSODIK CÉL?

A második, hogy elégedett legyen a szülő. Az iskolába nem a gyereket, hanem a családot vesszük fel, és ennek a szellemében működünk. Ha egy diák jelentkezik az intézménybe, akkor az osztályfőnök és az iskolalelkész közösen meglátogatja a családot, majd a gyermek három próbanapot tölt nálunk. Így valóban közös döntés születik a folytatásról. Szerintünk Isten a szülőre bízta a gyermeket, a pedagógus

pedig a szülő meghosszabbított keze, még ha gyakran több időt tölt is a gyermekkel, mint az apa vagy az anya. A tanár, szülő, gyermek hármasa olyan, mint egy háromlábú szék. Minden lábra szükség van, mert ha bármelyiket kihúzzuk, megbillen az egyensúly. Nem beszélve arról, hogy nálunk magas számban tanulnak sajátos nevelési igényű, az én szavajárásom szerint másként szép gyermekek, az ő esetükben pedig hatványozottan fontos a szülővel való szoros együttműködés.

ELEVE SZEREPELT A TERVEIK KÖZÖTT AZ SNI-S GYERMEKEK BEVONÁSA?

Inkább úgy mondanám, hogy ez a hittünkből és a hozzáállásunkból adódik. Isten sem a nemeseket, hanem a rászorulókat hívta el magához, ezt tudva van bennünk egyfajta érzékenység, ami nagy vonzereje az intézménynek. Van és volt már látás-, hallás- és mozgássérült, illetve enyhe értelmi fogyatékkal élő diákunk is. Szerintünk ettől mindenki csak több lesz, a gyerekek sokat tanulhatnak egymásról, az együttműködésről, az elfogadásról. Persze vigyáznunk kell, hogy ez a befogadás integráció maradjon, meglegyen az egyensúly. Ugyanakkor az sni-s diákoknak hála, számos csodát éltünk már meg. Volt például olyan tanulónk, aki mutizmussal került hozzánk. Ez általában korábbi iskolai traumák következtében kialakult választott némaságot jelent. A gyermek, akit beírtattak hozzánk negyedik osztályba, akkor még egyáltalán nem beszélt, maximum jelelt, hetedikben viszont már jelentett. A biztonságos, szeretetteljes közösség fel tudja oldani ezeket a gátlásokat. Ez kevésbé pedagógiai módszereken, mint inkább emberi hozzáálláson múlik.

TÉRJÜNK RÁ A HARMADIK CÉLRA.

Ez a pedagógusokra fókuszál. Szeretnénk, ha ahogy a gyermekek, úgy a pedagógusok is örömmel jönnének be dolgozni, ha gyomorideg nélkül lépnének az épületbe. Én nem vagyok szigorú, kontrollmániás vezető. A lényeg, hogy a tanár szeresse a diákokat, és odaadón lássa el a feladatot. Erről mindannyian hasonlóan gondolkodunk, így tényleg szoros közösséget alkotunk. Mindhárom eddig felsorolt célkitűzés sok munkát igényel, de a legfontosabb számomra a negyedik. Mégpedig hogy amit csinálunk, az tetszen Istennek. Ám Isten nem intézményekben, hanem személyekben gondolkodik. Neki nincsenek unokái, csak gyermekei. Éppen

ezért nem tudunk hitet tölteni a gyerekekbe. A mi feladatunk kapaszkodókat adni és példát mutatni.

HOSSZÚ UTAT JÁRT BE, MÍG FŐVÁROSI VÁLLALKOZÓBÓL FALUSI ISKOLAIGAZGATÓ LETT. SOSEM BIZONYTALANODOTT EL, HOGY JÓ ÚTON JÁR-E?

A megtérésem előtt menedzserként gondolkodtam. Ott az a szemlélet uralkodik, hogy a problémák azért vannak, hogy megoldjuk őket. Mióta megtértem, nincs bennem bizonytalanság vagy félelem, görcsös akarás, mert tudom, hogy ha problémába ütközöm, az azért van, hogy valamit meglássak, megértsek, tisztuljon bennem, aminek még tisztulnia kell. ■

A GÉP ÉS AZ ALKOTÓ

Szöveg: Pap Lázár
Fotó: Földházi Árpád

Hatalmas életművet tudhat magáénak a kilencvenéves Hajdu Ráfis János, aki feleségével együtt az ország egyik legjelentősebb agrárműszaki gyűjteményét hozta létre Mezőkövesden. Ahogy fogalmaz, a vidéki élet mintegy kétezerhatszáz tárgyi emlékét „emlékezésül és tanulságul” szánja a jövő nemzedékének.

CSALÁDI HAGYOMÁNYT FOLYTATOTT A MEZŐ- GAZDASÁGI ESZKÖZÖK GYŰJTÉSÉVEL?

A családom életét tulajdonképpen végigkísérte a mezőgazdasági munka, innen örökölttem a gépek iránti vonzalmamat, hozzáértésemet. Anyai dédapámnak, Márton Józsefnek tanyája volt, majd 1923-ban malmot is alapított, amit aztán nagyapám testvérének kezéből államosítottak az ötvenes években. Nagyapám, Hajdu Ráfis Gáspár is csodálatos szorgalommal építette ki gazdasági udvarát. Iránta való rajongásomat már fiatal-koromban így fogalmaztam meg magamnak: úgy akarok élni, és úgy szeretnék meghalni, mint ő.

MIBEN SZERETTE VOLNA KÖVETNI ŐT?

Mindig tevékeny, köztiszteletben álló, derűs, gyakran énekre fakadó, istenhívó, dolgos ember

volt. Birtokát nyolcvan hold földre gyarapította, és közben felnevelt hat gyermeket. Életútja egy igazi magyar kisbirtokos parasztember életét példázza.

APJA HOGYAN VITTE TOVÁBB EZT AZ ÖRÖKSÉGET?

Ő mint legkisebb gyermek a szülői háznál maradván harminc holdon gazdálkodott. Azonban az első világháború után a spanyolnáthának nevezett fertőző betegségbe esett. A családukhöz munkára beosztott, Pietro nevű olasz hadifogollyal együtt heteken át elkülönítve éltek, és bár végül mindketten túléltek, apám gyenge fizikumú ember maradt. Szüleimnek kevés örömet és sok szomorúságot adott az élet. Az esküvői fényképükön a menyasszony Trianont gyászoló fekete ruhában van. Ilyen körülmények közé, kisparaszti

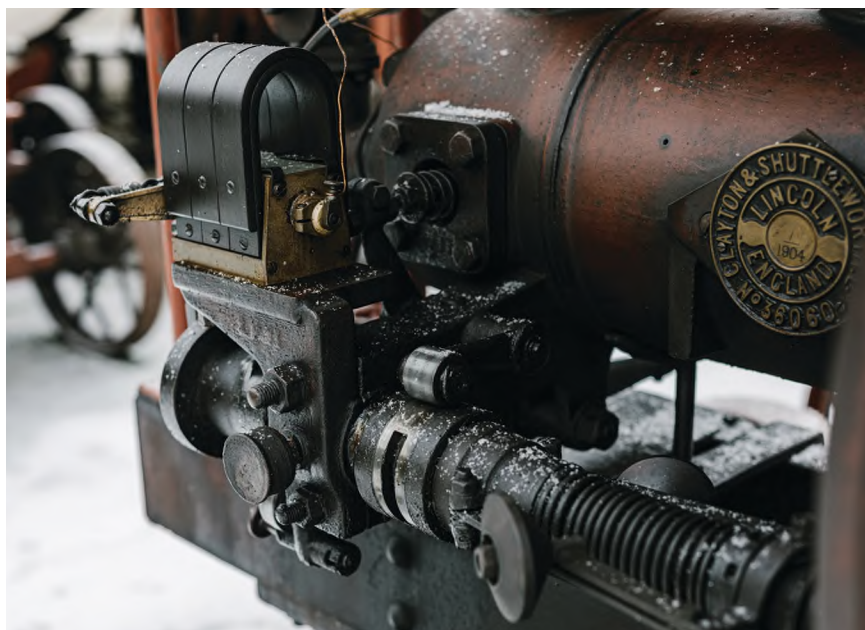
Hajdu Rafis János a gyűjtés mellett írásaival is emléket állított a régi paraszti világnak, több könyvet szentelt a mezőgazdasági gépek témájának

gazdaságba születtem harmadik gyermekként 1930-ban. Édesanyám nem sokkal ezután, huszonnyolc évesen tüdőbetegségben elhunyt, 1944 végén pedig, mikor a front már a Tisza mentén húzódott, egy októberi éjszaka Mezőkövesd bombázásakor apám is befejezte életét. A sok katonai és civil áldozat temetése miatt csak később, minden gyászkiéret nélkül búcsúztattuk.

HONNAN ERED A GYŰJTŐSZENVEDÉLYE?

Fiatalkoromra nyúlik vissza, a gyűjtőszorgalmam azóta sem apadt. Az emlékek mentését

a jövő számára már kisfiúként elkezdtem, amikor nagy figyelemmel és érdeklődéssel hallgattam nagyapám ifjúkoráról szóló elbeszéléseit. Elmondta, hogy kisgyermekként búzát ment nyomtatni a Hajdúságba, kisfiúként elmentek a Tisza mentére, a „részibe” szénát kaszálókkal. Magam is nagyon szerettem a paraszti munkát: a határban saját földünkön dolgozni, lovakkal, tehenekkel bálni. A háború után azonban még szó sem volt a gyűjtésről, önállóan dolgozó parasztgazda akartam lenni, így 1946 őszén gazdaképző iskolába iratkoztam. Noha már

Gyűjtőmunkájáért Hajdu Rafis János megkapta a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat Rákóczi-lánc kitüntetését, valamint a Magyar Köztársasági Erdemrend lovagkeresztjét, feleségével, Bakos Máriával együtt pedig a Magyar Örökség díjat is kiérdemelték

elemi iskolás koromban gyűjtöttem a könyveket, itt ismerkedtem meg bővebben a magyar irodalommal, és lettem idővel nagy könyvbarát; főleg a népi írók érdekelték. Felnöve az egykori paraszti élet emlékére kezdtem gyűjteni az ezen életformából megmaradt eszközöket.

BESZÉLJÜNK MÉG EGY KICSIT A GAZDAKÉPZŐ ISKOLA ÉS A GYŰJTEMÉNY SZÜLETÉSE KÖZÖTTI IDŐKRŐL!

Az ötvenes évek elején tűzszerész katona voltam, majd 1954-ben megnősültem, és épít-

tettünk egy kis házat Mezőkövesden, amelybe két év múlva beköltöztünk. Ez az év, 1956 számomra kitörölhetetlen, szép és fájdalmas emlék maradt, hiszen ősszel kitört a forradalom és szabadságharc. Ekkor az átlótt és ledőlt templomtornyunkról fotókat készítettem, sőt nemzetőrnek is beálltam. Ekkoriban már feleségemmel együtt gyűjtöttünk, elsősorban a saját gazdaságunkból megmaradt, házilag készített eszközöket őriztük meg. Aztán 1968-ban építettem az udvarunkon az egyre bővülő néprajzi gyűjteményünk számára egy kis

„Sok ember szükségesnek látja e tárgyak megmentését, emlékezésül és tanulságul a jövő nemzedékeknek”

parasztházat, amit berendeztünk a már meglévő anyagunkkal.

MELYIK GÉPPEL INDULT A GYŰJTÉS?

1971-ben a későbbi gyűjtőtevékenységemet nagyban meghatározó témakörre találtam. Miskolcra utazva a vonat ablakából többször láttam az egyik falunkbeli kert végében egy négy keréken álló, szalagfűrészsel egybeépített, egyhengeres öreg motort, ahogy itt régen becézték: csahogót. A tulajdonosa elmondta, hogy néhány évvel azelőtt vásárolta egy első világháborúból itt maradt orosz hadifogolytól. Háromezer forintért, részletre vásároltam meg tőle. Ennek a gépnek a begyűjtésével tettem le az alapját a későbbi múzeumunk fő profilját jelentő erőgépgyűjteményünknek.

NEM LEHET EGYSZERŰ SZERT TENNI EZEKRE A KÜLÖNLEGES SZERKEZETEKRE.

Hadd meséljek ezzel kapcsolatban egy emlékezetes történetet! 1977 őszén szintén a vonatablakból nézelődve Mezőtúr határában, egy elhagyatott, romos tanya udvarán, a kút mellett egy motort vettem észre. Egy vasárnap a Wartburg kocsimmal elmentem, és felkerestem a helyet. Nehezen tudtam megközelíteni, mert a téesz felszántotta a tanyához vezető dűlőutat, így a friss búzavetéseken tudtam csak a helyet megközelíteni. Odaérve látszott, hogy már rég nem él senki a tanyán. A nálam lévő szerszámokkal szétszedtem és a kocsimba pakoltam az itt talált, 1928-as évszámmal ellátott amerikai IH motort. Hazafelé jövet bementem a legközelebbi tanyára, megmondtam, ki vagyok, és honnét hozom a motort. Ott azt mondták, hogy ismerték a gazdáját, aki a Sós-tanyán élt. Fegyveresen részt vett az 1956-os forradalomban, a kútba dobott géppisztolyát rendőrök megtalálták, és azóta nem tudnak róla semmit. Adtam

nekik kétszáz forintot, mondván, ha a gazda visszajönne, adják majd át neki.

HOGYAN BŐVÜLT A GYŰJTEMÉNY?

1978 végére a korábbi években épített, száz négyzetméteres kiállítószín megtelt stabilmotorokkal, mezőgazdasági gépekkel. Az építmény tetőtartó gerendáira, a gépszínbe a gyűjtött kovácsoltvas anyag, a kocsiszínbe a mezőgazdasági kéziszerszámok lettek felrakva. Az udvaron a vaslemez tetős lokomobilok álltak. Ez időre telítődött udvarunk, lakásunk és életvitelünk. Mégis nagy szükségét láttam a gyökereitől megváltozott világunkban, hogy a múltunkat végképp eltörölni igyekvő politikai törekvések ellenére is tárgyi emlékek maradjanak meg a vidéki életvitelből, a paraszti magángazdálkodás és a mezőgazdasági termelés eszközeiből, a mezőgazdaságigépgyártás korai darabjaiból.

MI VOLT AZ OKA, HOGY MÉGIS ÁTADTÁK A GYŰJTEMÉNYT A HERMAN OTTÓ MÚZEUMNAK?

A feleségemmel mindkettőnk fizetését a gyűjteményre fordítottuk, ám magánérből egy idő után nem volt lehetőségünk a bővítésre. Amikor már elfogyott minden pénzünk, és a feleségem sírva fakadt, hogy egy vasunk sem maradt, elhatároztuk, hogy felajánljuk a magyar államnak a gyűjteményt, hogy a mi vezetésünkkel múzeummá fejlesszék. Az ügyünk a kulturális minisztériumhoz került, amely megvalósításra a helyileg illetékes Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatósághoz utalta. Ettől kezdve állami költségvetéssel gyűjtöttem tovább. A támogatásoknak köszönhetően a múzeum területe folyamatosan nőtt, most már hat paraszti udvaron terül el. Azóta felépült a matyó gazdaház, a Beller-udvari gépcsarnok, valamint a Beller-udvari vasvázás színpad is. A folyamatosan gyarapodó gyűjtemény végül

2013 óta a Hajdu Ráfis János Mezőgazdasági Gépmúzeum nevet viseli.

TERVE VAN VÉGE A BŐVÍTÉS?

Ehhez már sajnos nincs erőm ilyen idősén.

TALÁLT ELHIVATOTT UTÓDOT, AKI GYERMEKEKÉNT KEZELI A GYŰJTEMÉNYT?

A két éve itt dolgozó Lipusz Csaba múzeumőr hozzám hasonló elhivatottsággal, tudással, szorgalommal és szeretettel közelít a gépeinkhez, a barátainkhoz és a látogatóinkhoz, ő viszi tovább a munkát.

MI ÖSZTÖNÖZTE ÖNT ARRA, HOGY ÉVTIZEDEKEN ÁT ANNYI IDEJÉT ÉS PÉNZÉT E GÉPEKRE ÁLDOZZA?

Gyűjtőmunkám során sok-sok önzetlen, támogató segítséget és biztatást kaptam, ami bizonyította számomra, hogy sok ember szükségesnek látja e tárgyak megmentését, emlékezésül és tanulságul a jövő nemzedékeknek. Bármilyen sok volt is néha, úgy éreztem, a gyűjtőmunkát folytatni kell, mert társadalmi igény van rá. |

A FORMA MŰVÉSZETE

Szöveg: Gerencsér Anna

Fotó: Földházi Árpád

Mezőkövesden, a Hadas városrészben több száz éves, meseszerű házikók sorakoznak. E műemlék épületek egyikében alkot Fehér Tibor fazekas. Munkáival bejárta már a világ jelentős fazekasfesztiváljait, vallja, hogy a hagyományt úgy lehet igazán megőrizni, ha tartalommal töltjük meg. Ő a hibás edényre sem mint hulladékra tekint.

IMMÁR HARMINCNYOLC ÉVE VEZETI SAJÁT MŰHELYÉT. VÁLTOZOTT A MŰVÉSZETE AZ ÉVEK SORÁN?

Amikor belevágtam, még nem tudtam, hogy a kerámia mely területén fogok dolgozni. De már az első műhelyben, a budai Vincellér utcában, ahol négy évig dolgoztam, vidéki fazekasok közé kerültem, és az ő hatásukra rögtön ezzel a fajta kerámiával kezdtem ismerkedni. Már a vizsgamunkám is népi kerámia volt a szakközépiskolában. Aztán Mezőkövesdre visszakerülve megismertem a vidék kerámiáját, és abból épült fel az évtizedek alatt a műhely saját stílusa.

MILYEN A „VIDÉK KERÁMIÁJA”? MIK AZOK A REGIONÁLIS JELLEGZETESSÉGEK, AMELYEK MEGKÜLÖNBÖZTETIK A MEZŐKÖVESDI TÁRGYAKAT A KORONDI VAGY BÁRMELY MÁSIK KERÁMIÁTÓL?

A mi kerámia-tájegységünket általában a Közép-Tisza vidékének nevezik. Ez Miskolc, Debrecen, Karcag, Eger, Gyöngyös, Pásztó és

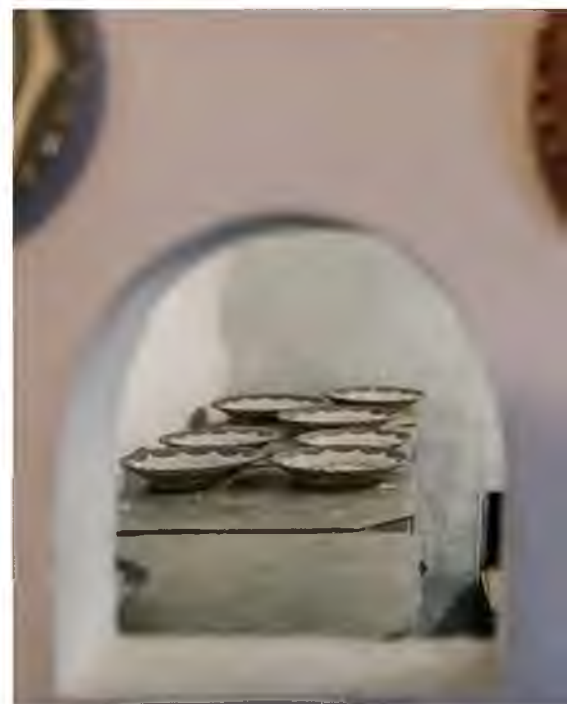
az e területen belüli kisebb-nagyobb fazekasközpontok stílusát jelenti. Domanovszky György nevezte el a Közép-Tisza vidékének két olyan központ után, amely a legközelebb áll a Tiszához: az egyik Mezőcsát, a másik Tiszafüred. Én a régió kerámiastílusát madarasvirágos stílusnak nevezném, sokféle díszítőtechnikával, változatos színvilággal. Azért nehéz erről általánosságban beszélni, mert amikor az alkotó elkezd tanulmányozni a múlt kerámiáját, akkor nem a teljes anyagot újítja meg, hanem óhatatlanul azt választja ki és építi be a saját munkájába, amelyik közel áll hozzá, és személyesen megszólítja őt.

ÖNT HOGYAN SZÓLÍTOTTA MEG A FAZEKASSZAKMA?

Mindig szerettem rajzolni, ezért a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola elvégzése után a kézművesszakmák között néztem szét.

„Azok közé tartozom, akik szeretik a hibákat, hiszen mi magunk sem vagyunk tökéletesek”

Számos lehetőség felmerült bennem az ötvöstől az épületszobrászig, de mindegyikben találtam valamit, ami miatt úgy döntöttem, hogy nem azt választom. Az ötvösmunka aprólékossága például nem illik a habitusomhoz. A fazekasságban nem találtam semmit, ami eltántorított volna, már amennyire bele lehet látni a mesterségbe, amíg nem gyakorolja az ember. Amikor én tanultam, ez kihalóban lévő szakmának számított, és bizony nehezen találtam olyan helyet, ahol képeznek fazekast. Többnyire másik kerámia-szakmával együtt oktatták valamilyen gyár tanműhelyével együttműködve, és ezek a képzések is telítve voltak. Mára ez megváltozott, hiszen a gyárak jó része eltűnt.

ÉS BEIGAZOLÓDOTT A DÖNTÉSE?

Maximálisan. Hihetetlen szerencsém volt a választásommal, lassan negyvenhárom éve úzom, de ma sem teher a munka.

ALKOTÓTÁRSA A FELESÉGE, KRISTON ERZSÉBET.

HOGYAN OSZTJÁK MEG A MUNKÁT?

Korongozni csak én korongozom, de minden másba bekapcsolódik, amikor óvónői munkája mellett lehetősége nyílik rá. Teljesen szabad kezet kapott, a műhely stílusát együtt alakítjuk, kívülálló nem is tudja megmondani, hogy melyik tárgyat készítettem én és melyiket ő. Minden munkafolyamatba bekapcsolódik a mázazástól a kemenceszedésig, de főleg a festésben vállal szerepet.

VAN SZIMBOLIKÁJUK A MADARAS-VIRÁGOS MINTÁKNAK ÉS A VÁLTOZATOS SZÍNEKNEK?

Természetesen hordoznak jelentést a minták, de én szeretek ezzel óvatosan bánni. Egyrészt ezt a vizuális nyelvet én magam is visszafelé tekintve tanulom, és úgy érzem, hogy még nem vagyok teljesen a birtokában. A másik, fontosabb okom az óvatosságra, hogy nem látom azt a közösséget sem, amelynek tagjai értenék vagy beszélnek ezt a nyelvet. Sokan hallottak róla valamit a médiából vagy művészettörténetesek előadásából, de a kérdés gyakran egészen leegyszerűsítve merül fel, például: melyik a fiú, a rózsza vagy a tulipán? Inkább egy szimbólumrendszerre kell gondolni, nem lehet motívumokat ilyen módon kiragadni. Hozzá kell tennem

emellett, hogy bár a minták kérdése gyakran szóba kerül, én a fazekasságot alapvetően a forma művészetének tartom. Minden más – a színek, a díszítőtechnikák – csak ezután jön.

AZ AGYAG TISZTASÁGA, MINŐSÉGE MEGHATÁROZZA A FORMÁT?

Nagyon is meghatározza! Minden agyag más, és a fazekasok régen szakosodtak egyes edénytípusokra, sőt legtöbbször még ma is ezt teszik, mert az agyag, amelyet a saját környezetükben találtak, bizonyos edények készítésére alkalmas, másokéra nem. Ezért különböztetünk meg tálasokat, korsósokat, fazekasokat, akiknek a neve a szakma nevét is adja. A fazék egyébként többnyire tűzálló főzőedény – egyáltalán nem

akadt mindenhol olyan agyag, amely alkalmas főzésre.

EZEK SZERINT AKÁR A RÉGIÓ MŰVÉSZETÉT IS BEFOLYÁSOLHATJA, HOGY OTT MILYEN AGYAG TALÁLHATÓ?

Hogyne! Közismert, hogy Mezőtúron, az Alföld egyik nagy fazekasközpontjában a fő termék a korsó volt, és a mesterek korsósoknak hívták magukat. Hódmezővásárhelyen főként tálasok dolgoztak. A gömri fazekasok látták el évszázadokon át az Alföld jó részét sütő-főző edényekkel. Létezik olyan település is, Csákvár, ahol háromféle agyagot tudtak azonosítani a falu határában.

ÖN TÖBB TUCAT DÍJVAL BÜSZKÉLKEDHET, EZEK EGY RÉSZÉT VERSENYEKEN, PÁLYÁZATOKON SZEREZTE. HONNAN EZ A VERSENYSZELLEM?

Hát, a versenyszellem énbőlőlem teljes mértékben hiányzik... Soha nem voltam versenyző típus. Egyszerűen arról van szó, hogy jó ezeken a fesztiválokon, pályázatokon részt venni, ha meghívják az embert, hiszen a kollégák között feltöltődik. Egyébként mi, fazekasok legendásan és köztudottan jó barátságot ápolunk, nincs valódi vetélkedés, gyakran és szívesen találkozunk. Ha részt veszek egy pályázaton, azt egyrészt azért teszem, hogy megmutassam a legújabb munkáimat, másrészt hogy lássam, a többiek hol tartanak, mit csinálnak.

VANNAK KEDVENCEI AZ EDDIGI MUNKÁI KÖZÜL?

Erre egyszerű a válasz: mindig a legújabb. De azért vannak régi darabok, amelyeket ma is szívesen nézegetek. Például ez a három boroskancsó, amelyet még tanuló koromban készítettem, a mai napig a kedvenceim közé tartozik.

A MÁZAS AGYAGEDÉNYEK AMELLETT, HOGY GYÖNYÖRKÖDTETIK A SZEMET, SZINTE KÍNÁLJÁK MAGUKAT A HASZNÁLATRA. ÖN ELSŐSORBAN HASZNÁLATI TÁRGYKÉNT VAGY MŰTÁRGYKÉNT TEKINT AZ ALKOTÁSAIRA?

Magyarországon fazekasnak általában azokat az edénykészítő keramikusokat nevezzük, akik elsősorban funkcionális kerámiát, használati edényeket készítenek. Gyakran beszélünk a hagyományörzészről, de jelenleg kulcskérdés a mi szakmánkban az, hogy miként lehet a hagyományt tartalommal megtölteni, tovább éltetni. Hiszen az edényeknek mind formailag,

mind korszerűségükben meg kell felelniük a mai igényeknek.

ÉS MIK A MAI IGÉNYEK?

Ami a formát illeti, sok olyan edényt nem készítünk már, amely a régi fazekasok legfontosabb termékei közé számított. Például az aratókorsót már nem használja senki, pedig egykor tonnaszámmra készítettek korsóféleket a fazekasok. Viszont óriási reneszánszuk van a sütő-főző edényeknek, tálalóedényeknek, bögréknek, csészéknek, kerttel vagy virággal kapcsolatos edényeknek. Fontos továbbá, hogy a régi magyar fazekasság ólommalmas fazekasság volt. Ma már sokkal korszerűbb, ólommentes mázakat használunk, illetve olyan étetési módokat – például a magas tűzű étetést –, amelyeket a korábbi magyar fazekasok nem használtak. Az edény így megfelel akár a mikrohullámú sütő vagy a mosogatógép támasztotta kívánalmaknak is. A technikai megújulás fontos feladat a szakmánkban, a fazekasok mindig is inkább újítónak számítottak, mint hagyományörzőknek. Így lehet valójában megőrizni a hagyományos tárgyakat a mindennapi használatban.

ÚGY TUDOM, HOGY A CSÚCSGASZTRONÓMIÁBAN IS EGYRE NAGYOBB TREND A KÜLÖNFÉLE TECHNIKÁVAL KÉSZÜLT ÉGETETT KERÁMIÁK HASZNÁLATA A TÁLALÁS SORÁN.

Igen, ezek például olyan területek, ahol napjainkban is terepet kap a fazekasság. Vagy ilyen a szabadidős főzés is. Rengeteg kemence épül családi házak kertjében, ott is használják az ahhoz megfelelő tálakat, edényeket.

EGYES KULTÚRÁKBAN A HIBÁS EDÉNYT IS NAGY BECSBEN TARTJÁK. A JAPÁNOK PÉLDÁUL TISZTELIK A TŰZ RAJZOLTA MINTÁZATOT, ÉS ARANNYAL JAVÍTJÁK A TÖRÖTT KERÁMIÁT. ÖN HOGY TEKINT A HIBÁS DARABOKRA?

Én azok közé tartozom, akik szeretik a hibákat, hiszen mi magunk sem vagyunk tökéletesek. Törekszünk arra, hogy tökéletes edényeket készítsünk, de nem baj, ha ez nem sikerül. Tudom, hogy sok helyen összetörik a tökéletes edényeket; én ezt nem tartom jó útnak. Igenis azok is szépek, jól használhatók, esetleg megismételhetetlenné teszi őket az étetési hiba. Akár meg is lehet próbálni tudatosan reprodukálni az eredményt, ha tetszik. Éppen ezek a hibák tehetik különlegessé, egyedivé és személyessé a tárgyakat. ■

A világ egyik legjelentősebb kerámiafesztiválján, a faenzai Argrillà Italián minden évben kétszáz fazekas vesz részt a világ minden tájáról. A meghívott művészek között szerepel Fehér Tibor is, aki ezáltal az országhatáron túl is öregbíti a magyar népi iparművészet hírnevét

A LÉLEKNEK TISZTULÓ FELSZABADULÁS

Szöveg: Tábori Kálmán
Fotó: Földházi Árpád

Minden alkotásnak két története van: a keletkezése és az utóélete. A mezőkövesdi Városi Galériában látható Takács István-életműkiállításon olykor nehéz eldöntenünk, melyik izgalmasabb. A matyók egykor ünnepezt, majd évtizedekig elfeledett festőjének hatvanéves alkotói pályáját Laczkó Pető Mihály mutatta be nekünk. Egyszerre drámai és spirituális erővel bíró tárlatvezetése után műtermes házában beszélgettünk az életművet három évtizede gyűjtő, restauráló és gondozó festőművésszel.

MI AZ A NAGY KÉP A FESTŐÁLLVÁNYON?

Ima aratás előtt. Még a főiskolán kezdtem el, de aztán nem volt módom befejezni. Nemrég vettem elő újra, hogy megfessek. Volt egy álmom, amely nem hagyott nyugodni. A küldetésem lett, hogy megfessek. A gatyás, mellényes parasztemberek kezében a kaszanyelek az ég felé merednek, ők kalapjukat levéve térdelnek, és alázatos, mély hittel hálát adnak a termésért, mielőtt megkezdenék az aratást.

MENNYIRE LESZ MÁS TÖBB MINT HARMINC ÉVVEL KÉSŐBB BEFEJEZVE?

Művészi szempontból nem lesz más, csak éppen nehezebb lesz befejezni. Valószínűleg

könnyezek majd közben, hogy miért csak most festhetem.

MIÉRT CSAK MOST?

Van az a csodálatos mondás a gyermekvállalással kapcsolatban, hogy kettőt magunk helyett, egyet a hazának. Amikor megismertem Arankát, a feleségemet, én is ezt mondtam neki. És milyen csoda, hogy megszületett három gyermek! De ez azt is jelentette, hogy onnantól kezdve ők az elsők, nem az alkotásaim és a művészi karrierem.

EZ A GALÉRIA, KIÁLLÍTÁSOK SORA MUTATJA, AZÉRT A MŰVÉSZI KARRIER SEM ÁLLT MEG TELJESEN.

*„Azt szeretném elérni:
ne maradjon közömbös, aki látja”*

A diploma megszerzése után visszatértem a szülővárosomba. Rajztanárként kezdtem dolgozni. És mellette természetesen folyamatosan festettem. Ezt a galériát is azért hoztuk létre nagyszüleim egykori házában, hogy a nagyobb méretű grafikáknak, festményeknek legyen hely.

SAJÁT KÉPEI MELLETT, LÁTOM, FOLYAMATOSAN JELEN VANNAK MŰTERMÉBEN TAKÁCS ISTVÁN KÉPEI IS. HOGY LÁTJA, MENNYIRE HATOTT A MŰVÉSZETÉRE A NAGY ELŐD HAGYATÉKA?

Valóban, itt van épp előttem egy stációsorozat különleges értékű darabja. Nemrég találtam rá méltatlan körülmények között, egy melléképület lomjai mellett. Mivel kartonra, temperafestékkel készült, és sajnos még üveg sem védte, porosodott, nedvesedett – mindenképpen alapos restaurálásra szorul, ezért most ez a legsürgősebb festői munkám. Sok ehhez hasonló feladatot jelent a hagyaték gondozása. Ilyenkor a saját ambícióimat kicsit takaréklángra kell vennem. Szóval ha hatott rám, akkor ebben biztosan. Mégis úgy érzem, manna nekem Takács István hagyatéka. Közél állok hozzá nagyon. Még ha személyesen nem ismerhettem is, a művein keresztül ma már többet tudok róla, mint akik ott voltak vele a műtermében. Megismerem szinte minden ecsetvonását.

HARMINCÖT ÉVE FEJEZTE BE A KÉPZŐMŰVÉSZETI FŐISKOLÁT, ÉPP AKKOR HALT MEG A MESTER. EGYÉRTELMŰ VOLT, HOGY ÖN LESZ A LEGNAGYOBB MEZŐKÖVESDI FESTŐ HAGYATÉKÁNAK GONDOZÓJA?

Nem, nem. 1985-öt írtunk, én még csak harmadéves hallgató voltam. Az egyetlen magyarázat, miért épp az én segítségemet kérték, az, hogy a nyolcvanas években senkit nem érdekelt Takács életműve, beleértve a múzeumokat, az egyházi gyűjteményeket, a hivatalokat. Mezőkövesden a mester életében egyetlen kiállítás volt, 1983-ban, de az is úgy, hogy ő maga nem szólhatott bele, mi kerüljön ki, a megyei tanács emberei rendelkeztek mindenről. Szóval sok rossz tapasztalatuk volt. Az örökösök szegrőlvégről ismerték a családunkat, és tudták, hogy festő szakon tanulok. És noha bárki lehetett volna, aki jobban rászolgált erre a feladatra, nekem szóltak, menjek már, nézzem meg, mit lehet kezdeni a hagyatékkal. Ott volt még minden a házban, hisz csak néhány hónapja halt meg a mester.

MIT TALÁLT OTT?

Egy eldugott zsákutcában, a patakmeder melletti békés, csendes kis szigeten, a Sára utca 17. szám alatt állt a ház. Mintha a mester épp érkezése előtt lépett volna ki onnan: köpenye a festőállványra akasztva, az asztalon vázlatok, az ecseteken még szinte éreztem a keze melegét. Alig tudtam felmérni, mi van ott. Megrendültem. Nem akármilyen műterem volt. Mintha egy képzeletbeli időutazáson Fra Angelico, Giotto vagy más nagy reneszánsz mester műtermébe léptem volna. Az örökösök azt kérdezték, mit kellene kezdeni a házzal és az ott lévő dolgokkal. Szent ez a hely, semmit nem szabad elmozdítani, mondtam megrendülten én, a kezdő festő, de érezték a szavaimból, hogy ennek súlya van. A házat végül el kellett adni. Én vettem mindent leltárba, az anyagok a műtermembe kerültek. Innentől kezdve nem is volt más választásom: a nálam lévő értékkel csak úgy tudtam elszámolni, ha múzeumi értéként a közönség elé tárom. Mártának, a festő lányának azt javasoltam, hozzunk létre egy alapítványt, amelynek a végső célja egy önálló Takács István-múzeum létrehozása. Arra gondoltam, egy-két év alatt megcsinálhatjuk.

MI AZ OKA, HOGY VÉGÜL KÖZEL HARMINC ÉVIG TARTOTT?

Főleg az, hogy a mester még életében részese lett a kor egyházellenes ideológiai hadjáratának. A negyvenes években még ünnepelt, kétszeres Esterházy-díjas, nemzetközileg is elismert festőművész nevével, végzettségével és korábbi sikereit hitvalló jelleme, templomfestői múltja miatt az ötvenes évektől kezdve nemhogy elfelejtették, letagadták. Falat fest? – mondták a miskolci megyei tanácsban a hetvenéves festőről. – Akkor szobafestő, nem művész! Saját szülővárosában kontaradóval sújtották. Pedig életművének kilencven százalékát ekkor már jelölni lehetett volna a térképen, hiszen Szombathelytől Sátoraljaújhelyig közel háromszáz templomban dolgozott. Ő mindennek ellenére töretlen hittel és alázattal alkotott tovább élete végéig.

ÉS EZ A BERÖGZŐDÉS MÉG A RENDSZERVÁLTOZÁS UTÁN IS TARTOTTA MAGÁT?

Olyannyira, hogy sokszor még a templomokban sem tudták megmondani, ki festette a freskót. „Mezőkövesdi paraszt”, „pap lehet,

vagy teológus” – találgattak még a fő művének tekintett egri bazilika freskóját nézve is évekkel a rendszerváltozás után. És ez még a kétezres években is lassanként változott csak. Már volt olyan látogatónk, aki mielőtt elment, bevallotta nekem, hogy ő maga is egyike azoknak az idegenvezetőknek, akik nem tudtak válaszolni a kérdésre. Nekem felemelő, hogy ezt képes volt elmondani nekem.

ÉRTEM, HOGY A KÖZTUDATBÓL KITÖRÖLTÉK A NEVÉT, DE A SZAKMA, A MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZEK SZÁMONTARTOTTÁK MOLNÁR C. PÁLLAL, ABA-NOVÁK VILMOSSAL ÉS MÁS KORTÁRSAKKAL EGYÜTT, NEM?

Most, hogy kiállításon bekeretezve látható még a vázlatok közül is jó néhány, már senki nem vitatja az értéküket. De a kilencvenes évek közepére is csak hosszas hivatali akadályoztatás után sikerült a helyi egyházközséggel szövetkezve bejegyeztetni a Takács István Kulturális Alapítványt. Akkoriban egy neves művészettörténész még örülségnek nevezte a vállalkozásunkat. A nehézségeket és akadályokat látva talán tényleg észszerűbb lett volna belátnom, hogy reménytelen az ügy. Ott álltam a festőművészpályám elején, még épült a házunk, jöttek a gyerekek. Elengedhettem volna. De természetesen épp az ellenkezője történt: megesküdtem, hogy nem hagyom lekicsinyelni és kismizmizni ezt a csodálatos hagyatékot. Cáfolatul 1996-ban megrendeztük az első – több mint ötszáz tételből álló – életmű-kiállítást, a közönségsiker pedig azt mutatta, jó irányba tartunk. A hivatalos elismertetés érdekében ezért a következő évtizedben egri, budapesti és külföldi helyszíneken időszaki kiállítások sorozatával is bemutattuk az életművet.

NYOLC ÉVE NYITOTT A KIÁLLÍTÁS A VÁROSI GALÉRIÁBAN. NEMRÉG A HAGYATÉK GONDOZÁSÁÉRT ÉS BEMUTATÁSÁÉRT KITÜNTETÉST IS KAPOTT. HOGYAN LÁTJA, MIKÉNT VÁLTOZOTT A MESTER MEGÍTÉLÉSE AZÓTA: BEÉRETT A MUNKA?

Annyi bizonyos, hogy már nem érzem magam egyedül ebben. Maga az állandó életmű-kiállítás is egyházi és önkormányzati támogatással jöhetett létre. Azóta pedig rendszeresen kapunk támogatást pályázati formában muzeális gyűjteményünk fejlesztésére. És persze egyre nagyobb az érdeklődés. Tárlatunkon a templomi és szakrális munkák mellett magyar és matyó életképek

is láthatók csodálatosan élő, ragyogó, sugárzó arcokkal és a matyó népviselet méltóságteljes megjelenítésével. Illusztrációk, grafikák, de még régi divattervek is színesítik az életművet. Így azok is más szemmel néznek Takács Istvánra, akik korábban csak téves vagy hiányos ismeretekkel rendelkeztek, esetleg kizárólag mint templomfestőt ismerték.

A TÁRLATVEZETÉS – MÁR NE HARAGUDJON MEG – ERŐSEN SZAKRÁLIS ÉLMÉNY, ÉS AZ ÉLETMŰ NAGY RÉSE IS EGYHÁZI JELLEGŰ. NEM EGY FŐSODRATÚ DOLOG. HOGYAN FOGADJA EZT A KÖZÖNSÉG?

Tudom, hogy a vendégek nem feltétlenül vallásos, templomba járó emberek. Nem mindenkit érint egyformán a keresztény hitvilág ábrázolásmódja. De én provokálni akarom a véleményalkotást. Azt szeretném elérni: ne maradjon közömbös, aki látja. Aztán jönnek az olyan megbánások, mint amit említettem, a nagy beismerések szóban vagy a vendégkönyvbe írva: „soha életemben nem éreztem ilyet műalkotás előtt”, „háborzongató élmény volt”, „könnyekig meghatott” és hasonlók.

MI IS MEGTAPASZTALTUK. AZT HISZEM, EZT NEVEZIK KATARZISNAK.

Takács István mondta: az ihletett, igazi örök értékeket felvállaló, tiszta és hiteles művészet a testnek tápláló kenyér, a léleknek tisztuló felszabadulás. És ez utóbbival van a baj általában. Az van zárva. Nem tud felszabadulni. Ezért nehezen tudjuk átérezni a művészet felszabadító, megtisztító és felemelő élményét.

A TÁRLATVEZETÉSEN EMLÍTETTE AZT A TÖRTÉNETET, AMIKOR 1956-BAN ARRÁ BIZTATTÁK TAKÁCS ISTVÁNT A BARÁTAI, HAGYJA EL AZ ORSZÁGOT. HA KIJUT A HATÁRON – MONDTÁK NEKI –, KÜLFÖLDÖN SIKERES MŰVÉSZI PÁLYÁT FUTHAT BE, MIRE Ő AZT FELELTE: „AMÍG A SAJÁT HAZÁMBAN EGY DARAB SZÁRAZ KENYEREM LESZ, NEM MEGYEK KÜLFÖLDRE FOSZLÓS KALÁCSÉRT.” AHOGY HALLGATOM, ÖNBEN IS HASONLÓ KÜLDETÉSTUDAT ÉS HÚSÉG LOBOG A SZÜLŐVÁROS, A SZŰKEBB HAZA, MATYÓFÖLD IRÁNT.

A gyökerekről egy nagy élményem jut eszembe. 2000 őszén volt egy kiállítás Varsóban *Matyóföld színei – Északkelet-Magyarország népművészete egykor és ma* címmel. A varsói múzeum lépcsőfordulójában felépítettünk egy matyó házoromzatot nádtetővel, hogy amellet

Laczkó Pető Mihály
művész-tanár 1957-ben
született Mezőkövesden.
A Képzőművészeti Főiskola
festő szakán szerzett diplo-
mát. Az iskola befejezése óta
Mezőkövesden él és alkot.
Feleségével, Tábori Aranká-
val és gyermekeikkel közösen
létrehozták az Életfa Alkotó-
közösséget. Galériájukban
saját munkáik mellett hazai
és külföldi kortárs alkotók
képei is megtekinthetők

elhaladva lépjenek a lengyel látogatók a mi világunkba. A ház előtt pedig egy kilencszázas évek eleji, felnagyított archív fotóval megjelenítettünk egy többgenerációs matyó családot. Ez a kép került a kiállítás plakátjára és meghívójára is. Fantasztikus siker lett az anyagunk. Életem legnagyobb vállalkozása, és végig azt érzem, soha ilyen erős kötődésem nem volt még egyik kiállításához sem. Hazatérve a családomnak boldogan tartottam beszámolót. Elsőként a plakátot mutattam, rajta az addig soha nem látott képpel, amikor édesapám váratlanul félbeszakított: „Fiam, az ott a mi családunk!” Én elképedve próbáltam győzködni, nem lehet igaza, nem is ismerhette őket, biztos csak

emlékeztetnek valakire a jellegzetes karakterek. Édesapám látva konok értetlenségemet, határozottan bizonyította tévedésemet. Rámutatott több alakra is: „Az ott Pali sógor, ő Jóska bátyám, itt még kisgyerekként, az az asszony a kép szélén pedig a te dédnagymamád.” Akkor már levegőt is alig kaptam. Ezernyi archív fotó üvegnegatívját néztem végig, hogy megfelelő képet találjak a kiállításra, és végül megletem a saját családom addig ismeretlen képét. ■

Angyalokkal szövetségben – Takács István életművét Műhely rovatunkban mutatjuk be (68. oldal)

MŰHELY

Stúdió Előzetes | 108 | Képzőművészet, Színház | 2014/15

VALÓSÁG FÖLÉ EMIELT VILÁG

Szöveg: **Farkas Anita**

Nincs író, aki hitelesebben ábrázolta volna a múlt század első felének többnemzetiségű bácskai világát, mint Gion Nándor, és alig akad olyan regény, amely szebben szólna a szívhez, mint az ő Virágos katonája. Február elsején lett volna nyolcvanéves a Délvidék García Márqueze; az életműről Elek Tibor irodalomtörténésszel, a Gion Nándor írói világa című monográfia írójával beszélgettünk.

GION NÁNDOR NEVÉT MAGYAR SZAKOS EGYETEMI HALLGATÓKÉNT NEM SOKKAL AZ EZREDFORDULÓ UTÁN HALLOTTAM ÉLETEMBEN ELŐSZÖR. MIÉRT, HOGY SEM ADDIG ÉS TALÁN AZÓTA SEM KERÜLT BE IGAZÁN A KÖZTUDATBA?

A szélesebben értett köztudatba nagyon kevés kortárs író kerül be, leginkább csak azok, akik valamilyen médiaszerepléssel vagy politikai aktivitásukkal keltenek figyelmet. Az irodalmi köztudatban Gion mindig is jelen volt: az író-társak, a kritika egy része és a tájékozottabb olvasók nagyra tartották és tartják munkásságát, amelyet a Kossuth-díjat kivéve számtalan elismeréssel jutalmaztak is. Az valóban furcsa, hogy az elmúlt évtizedek prózatörténetéről szóló szakmai diskurzusokban általában nem hangzik el a neve, mint ahogy két, érvényben lévő legújabb

irodalomtörténeti szintézisben sem. Ezt azzal vélem magyarázni, hogy a hetvenes évektől kibontakozó, a Gion számára kitüntetett történetmondás szerepét háttérbe szorító prózapoétikai változások, az úgynevezett prózafordulat kritikus és irodalomtörténész hívei és teoretikusai, akik a legnagyobb befolyással voltak az elmúlt évtizedek irodalmi közbeszédének alakítására, nem nagyon tudták beilleszteni az ő prózáját az általuk paradigmaváltásként értett és hirdetett folyamatba. Részben talán csak azért nem, mert korlátozott ismeretekkel rendelkeztek róla, leegyszerűsített Gion-kép élt a tudatukban. Úgy vélem, Gion Nándor művei egyidejűleg különféle olvasásmódok, értelmezői rendszerek irányából felnyithatók, például a valóságreferenciára és történetközpontúságra épülő, az epikai nyelv

Gion Nándor 1941-ben Szenttamáson született, a hatvanas évektől az újvidéki magyar rádió munkatársaként, majd főszerkesztőjeként dolgozott, és egy ideig az Újvidéki Színházat is igazgatta. 1993-ban települt át Magyarországra családjával, 2002-ben hunyt el. Munkásságát Déry Tibor- és József Attila-, illetve Magyar Köztársaság Babérkoszorúja díjjal ismerték el

Gion maga jellemezte prózáját a dúsított realizmus kifejezéssel. Ezen azt értette, hogy gyakorta elemeli kissé a hétköznapi realitásoktól hőseit és az ő történeteiket. Ahhoz, hogy alakjai a valóságos karakterükön túlmutassanak, többet hordozzanak magukban, némiképp elrajzolja a valóságos alakokat, dúsítja, gazdagítja vagy akár leegyszerűsíti az egykor talán valóban megtörtént eseményeket. Ennek következtében az ő írói világa mindig kicsit a valóság fölé emelt világ. Művészetét indokoltan rokonították Gelléri Andor Endre tündéri realizmusával, mert az igazi elbeszélők, a régi mesemondók méltó örököseként természetes egyszerűséggel, de nagy mesterségbeli tudással előadott történeteiben a hétköznapi helyzeteket, az átlagembereket, a szürke élettényeket is képes volt megszépíteni, a poézis magasába emelni. Gabriel García Márquez mágikus realizmusával párhuzamba állítani a munkásságát azonban csak korlátozott érvennyel lehet: ahogyan Olasz Sándor is megfogalmazta, a mágikus realizmusra jellemző szövegformálási eljárásokkal Gion visszafogottabban él, a művei által felvetett létértelmezés pedig nem tágható oly mértékben, mint például a *Száz év magányban*.

megismerő funkcióját előtérbe állító olvasat felől éppúgy, mint a metaforikus eljárásokat, hangsúlyozott elbeszéltséget, önreflexív szövegstrukturaltságot, bonyolultabb narrációs eljárásokat preferáló olvasat felől. A novella és a regény műfaj megújításával, átformálásával kapcsolatos formai-szerkezeti-poétikai törekvései pedig amellet, hogy rendkívül izgalmasak, az utóbbi évtizedek számos hasonló eljárásával szinkronban vizsgálhatók.

GION NEOAVANTGÁRDKÉNT KEZDTE PÁLYÁJÁT AZ ÚJ SYMPOSION CÍMŰ FOLYÓIRAT KÖRÉBEN, MAJD FOKOZATOSAN KIALAKÍTOTTA A SAJÁT STÍLUSÁT, GYAKRAN HIVATKOZNAK RÁ A MAGYAR VAGY SZŰKEBBEN DÉLVIDÉKI GARCÍA MÁRQUEZKÉNT. HELYTÁLLÓ EZ A SZÓKAPCSOLAT?

AZ ÉLETMŰ KÖZPONTI TÉMÁJA AZ IDENTITÁS KÉRDÉSKÖRE - A SAJÁT MAGÁÉVAL, CSALÁDJÁÉVAL TRIANON ÉS A KISEBBSÉGI LÉT ÁRNYAI KÖZT HOGYAN BIRKÓZOTT MEG? MONDHATJUK, HOGY Ő VOLT A BÁCSKAI VIDÉK MŰLT SZÁZADÁNAK LEGHITELESEBB KRÓNIKÁSA?

Nem biztos, hogy jó irányból közelítjük meg az életművet, ha központi témájaként az identitást jelöljük meg, s – részben az előbb említettek miatt – talán akkor sem, ha történetileg hiteles krónikást keresünk a létrehozójában. Az identitáskérdéseknél és a történelmi, társadalmi problémák valóság-hű ábrázolásánál szerintem

„Gion regényeiben a valóság iránti elkötelezettség a népi mesemondók szabadságával és szárnyaló fantáziájával társul”

jobban foglalkoztatták őt az adott korok embe-
reinek magatartás-lehetőségei, értékválasztá-
sai. A társadalom törvényszerűségeinek vagy
visszásságainak bemutatásánál sokkal inkább
törekedett a humanitás törvényszerűségeinek s
így akár visszásságainak élményszerű, eseten-
ként felfénylő bemutatására. Kétségtelen, hogy
művei többnyire az aktuális társadalmi valóság
iránti nagyfokú érzékenységről tanúskodnak, de
ez természetes egy ilyen kiváló prózaíró eseté-
ben, aki gyakorta történelmi sorsfordító időkbe
helyezi a hőseit. Mindemellert regényeiben a va-
lóság iránti elkötelezettség a népi mesemondók
szabadságával és szárnyaló fantáziájával társul.
S mivel magyar író volt, természetes, hogy ma-
gyar nézőpontú az az ábrázolás, amely a bácskai
többszempontú világot a maga bonyolultságá-
ban, megosztottságában, folytonos változásában
mutatja meg. Erényére legyen mondva, hogy
miközben az életmű értelmezhetetlen a 20. szá-
zadi délvidéki magyarság történelmi sorsának
számbavétele nélkül, esztétikai és ideológiai
értelemben távol áll mindenféle kisebbségi pro-
vincializmustól.

ÖN A MONOGRÁFIÁJÁBAN HANGSÚLYOZZA AZT IS, HOGY „GION ÍRÓI VILÁGA PÉLDATÁRA LEHETNE MINDAZOKNAK, AKIKET A GYERMEKIRODALOM ÉS A FELNŐTTIRODALOM KÖZÖTTI ÁTJÁRÁSOK ÉRDE- KELNEK”. EZ HOGY ÉRTENDŐ?

Gion műveiben – különösen pályája első
felében – gyakran hangsúlyos a gyermeki,
kamaszkori nézőpont jelenléte, több írásában
a szerző valahol az ifjúsági és a felnőttirodalom
határán egyensúlyoz. Ezekben az alkotásokban
a felnőttek sokszor embertelenül kegyetlen,
nyomorúságos és tragikus világát a gyermeki je-
lenlét és szemlélet képes humanizálni, óvatosan
mondom: megszépíteni. Az úgynevezett ifjúsági
regényei még magát a műfajt is kikezdi, vala-

hogyan úgy, ahogy Weöres Sándor bizonyos versei
a gyerekverseit. A legjobb ifjúsági regényei
– *A kárókatona még nem jöttek vissza*, *Sortűz egy
fekete bivalyért*, *Az anyali vigasság* – az életmű
szerves, jellegadó részeiként a felnőttekhez is
szólnak, újjáteremtve az egykor megvolt teljes-
séget, harmóniát, fenntartva az örök értékek
iránti vágyat, de olyan módon, hogy ugyanezek
a felnőttkor felé közeledő ifjúság számára is be-
fogadható, érthető és átélhető élménnyé válnak.
Mindezt személyesen is tanúsíthatom, mert
amikor a kiskamasz gyermekeimnek olvastam
föl *A kárókatonát*, amely nekem is az egyik
kedvencem, nagyon élvezték. S amikor kicsit
később már maguk olvasták az inkább felnőttek-
hez szóló *Virágos katonát*, amelynek jó részében
azonban kamasznézőpont érvényesül, azt is
nagyon szerették.

EZ UTÓBBIT TEKINTHETJÜK A FŐ MŰNEK IS?

A *Virágos katonával* induló regényfolyam, a *Lat-
rokknak is játszott* tetralógia a 20. század első felén
átívelve mutatja be, az első két kötetben a jelképes
ábrázolás révén általános érvényűen, már-már miti-
kus sugallattal egy többszempontú, magyar, sváb,
szerb, cigány, zsidó bácskai falu, később kicsinyke
mezőváros lakóinak életét, boldogságkeresését,
a megmaradásért folytatott küzdelmük közben adó-
dó magatartás-lehetőségeit. A tetralógia egésze – még
akkor is, ha a *Rózsaméz* utáni *Ez a nap a miénk* és
főként az *Aranyat talált* esztétikai szempontból már
vitathatóbb értékű, mint az első két kötet – nagyon
jelentős alkotás. A novellafűzér-szerű regények közül
az *Ezen az oldalon*, *Az anyali vigasság*, az *Izsakhár*,
az ifjúsági regények közül *A kárókatonán* kívül
a *Sortűz egy fekete bivalyért* című művet ajánlanám
mindenkinek elolvasásra. ■

A HAZASZERETET ÉLMÉNYE

fizessen elő!

www.magyar-kronika.hu

MÁRIA MENNYEI MEGKORONÁZÁSA
kartonrajz (papír, szénrajz) | 313 × 296 cm

ANGYALOKKAL SZÖVETSÉGBEN

Szöveg: **Tábori Kálmán**
Fotó: **Földházi Árpád**

„Régen rossz, ha a művészethez érteni kell” – feleli a Takács István-életművet gondozó Laczkó Pető Mihály, amikor az életmű-kiállításon valaki szabadkozni kezd, nem ért a festészethez. Abban igaza is van, hogy Takács képei mellett nehéz lenne közömbösen elsétálni, ám aligha akad olyan látogató a mezőkövesdi galériában, aki úgy lép ki a tárlatvezetésről, hogy nem érti jobban a művészetet, mint előtte.

Nincs még egy műalkotás, amely előtt ennyi időt töltöttem volna. Sokáig nem ismertem az értékét, mégis megszámlálhatatlan órán át néztem a festményt. A háttérben a Golgota. Középen fehér ruhában, sugárzó tekintettel, karjait széttárva áll a feltámadt Krisztus. Közvetlen közelében gyerekek. Mellette térdel anyja, Mária. Körülöttük az evangéliumokból ismert alakok: a százados, a betegek, akiket meggyógyított. A távolból emberek közelednek. Alul a felirat: „Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik elfáradtatok... Én felüdítlek titeket.” A korabeli feljegyzéseket olvasva a lakiteleki Jézus szíve templom oltárfreskója valamikor a születésemmel egy időben készülhetett el. Ez előtt a kép előtt voltam elsőáldozó. Itt tartottam nővérem első

gyermekét a keresztvíz alá. És ezt a képet néztem nagyapám gyászmiséjén. Folytathatnám a sort, de olyan természetes részévé vált az életemnek ez a kép az arcokkal, a színekkel, hogy sohasem merült fel bennem, hogyan került oda, ki festette. Nem tudhattam, hogy ez a freskó csak egy Takács István közel háromszáz templomi munkájából. A lakiteleki hívek autóval mentek a százötven kilométer távolságban élő, mezőkövesdi művész úrért, hogy halála előtt még nekünk is megírja ecsetjével a „szegények bibliáját”.

Harmincöt évvel a mester halála után most én teszem meg ezt a távolságot a szülőfalumból, hogy megismerjem a legnagyobb magyar templomfestő életművét a mezőkövesdi városi galériában

MATYÓ NÉPMŰVÉSZ
olaj, vászon | 170 × 225 cm

berendezett kiállításon. A hétgyermekes, tősgyökeres matyó parasztcsaládba született Takács gimnazistakora óta templomfestőnek készült. Már az osztálytablóra úgy festette fel magát látnoki erővel, mint aki angyalokkal szövetségben dolgozik. Az Iparművészeti Főiskola negyedéves hallgatójaként kapta első templomfestési munkáját. Évfolyamtársával 1926-ban először a dunaföldvári római katolikus templomot festette ki. Ezután örökké állványokon mászkált. Emberpróbáló, nehéz fizikai munka volt ez kevés fizetéssel. Az igazi művész magáért a szépségért és annak bemutatásáért él – vallotta már a pa-

lyája elején Takács; egyházművészként mindehhez személyes hitét is hozzátéve egy, a földi élettől távoli eszméért dolgozott egész életében. Képeit gazdag képzelettel helyezte el az ország templomaiban. Keze nyomán a falak szinte megnyílnak, szabad kilátást engedve az égi magasságokba. Ha az általa festett templomokat mind meg akarnánk ismerni, Sátoraljaújhelytől Bajaszentivánig, Besenyszögtől Bozsokig be kellene járnunk az országot. S bizonyára ennyiféle helyről érkeznek hozzám hasonlóan Mezőkövesdre megismerni templomuk festőjét, akinek fő műve az egri bazilika két kupolafreskója

MENYASSZONY-ÖLTÖZTETÉS
olaj, vászon | 150 x 100 cm

„Keze nyomán a falak szinte megnyílnak, szabad kilátást engedve az égi magasságokba”

MATYÓ MADONNA GYERMEKKEKKEL
olaj, vászon | 80 x 60 cm

NAIMI IFJÚ
olaj, vászon | 70 × 100 cm

és a magyar stáció képei. Ha valamennyi templomot megjáránk is, amelyet festett, még mindig csak töredékét ismernénk Takács életművének. És talán még azt sem látnánk, mennyire magyar, mennyire matyó festő Takács István. „A feladat nem az, hogy Magyarországra a művészetet behozzák, hanem hogy itt művészetet, és pedig magyar művészetet kell teremteni” – vallotta. Talán az, hogy Takács munkái oly sokak életének váltak természetes részévé, eltakarta előlünk a művész valódi nagyságát.

Bizonyára az sem segített a megítélésében, hogy épp templomfestő tevékenysége és hitvalló jelleme miatt nevét, végzettségét és korábbi sikereit az ötvenes évektől kezdve nemhogy elfelejtették, kitörölték

a magyar művészet történetéből. Pedig sikerei egyházi munkáin túl is voltak bőven. A mezőkövesdi galériában elhelyezett, hét évtizeden keresztül eltűntnek hitt két monumentális olajfestményével – *Íróasszony matyó lányokkal* (170 × 224 cm) és *Kislegény pergőtűzben* (182 × 224 cm) – két egymást követő évben is elnyerte az Esterházy-díjat a népi életkép kategóriában. A térhatás, az anyagszerűség érzékeltetése és a közel életnagyságú karakterábrázolások laikus szemnek is bizonyítékát adják a zsenialitásnak. „Talán nincs is olyan alkotása, amelyben ne lenne valami jellegzetesen matyó. Ha másban nem, a színek bámulatos harmóniájában” – tartja róla egyik életrajzírója, Bán József.

EGYSZÁL MAGAM
olaj, karton | 50 x 35 cm

Ma már nem lehet kérdés, hogy milyen kiemelkedő szerepet vállalt Takács a matyó hagyományok megőrzésében, a matyó világ hiteles bemutatásában.

Egyszál magam – olvasom az egyik kép címét. A határban felejtett kukoricaszár az ég felé mered. Mellette társa megtörtén, jégbe fagyva, hóval borítva. A mester korán elveszítette feleségét, majd évtizedeken keresztül özvegyemberként, egy szem lányát egyedül nevelve élt és alkotott tovább rendületlenül. Mondhatnánk, ez a kép üzenete. Ám a tárlatvezetőnkől kapott magyarázat egészen más fényben világítja meg az alkotást. A negyvenes

években még ünnepezt, nemzetközileg is elismert festőművész budapesti műtermes lakását bombatalálat érte. Életművének nagy része odaveszett. A háború után Mezőkövesdre tért vissza. Templomfestő múltja és hitvalló jelleme miatt azonban valóságos ideológiai hadjárat indult ellene. Korábbi sikereit, addigi munkáit figyelmen kívül hagyva, letagadva szó szerint kitörölték nevét a művészet történetéből. A hetvennégy éves templomfestő művészt saját szülővárosában kontáradóval sújtják. „Takács István mindezek ellenére hihetetlen lelki viharok és megpróbáltatások árán, de élete végéig

MATYÓ MADONNA
olaj, vászon | 80 × 60 cm

óriási lelkesedéssel dolgozott tovább – vezet be az olajkép mélyebb jelentéseibe az életmű gondozója. – A bágadt téli napfény meg-megcsillan a kukoricaszár levelein, amely egyre vékonyodó gyökerekkel próbál megkapaszkodni. Hajlottan bár, de az ég felé tör. Élteni a remény. Hihetetlen alázattal nap mint nap újratekinti a munkát.” És szavai nyomán már ennek a hősiesség helytállásnak, mély hitnek, a reménynek és a megmaradásnak az allegóriájaként látjuk a képet.

„Nem akarok meghatni senkit gyermekkorom és ifjúságom küzdelmeivel. Nem érdekes az életem,

még kevésbé a személyem. Azt szeretném, ha a képeim beszélne, mondanának valamit helyettem” – vallotta a mester. Halála előtt meghagyta lányának, tíz évig ne mutassák meg senkinek a képeit, majd az idő eldönti, hogy mennyire értékes az életmű. Bár háromszor tíz év is eltelt, mire 2012-ben Ternyák Csaba egri érsek megnyithatta az életmű-kiállítást, ma már biztosak lehetünk benne, hogy az idő neki dolgozott. ■

MATYÓ MENYECSKE
olaj, vászon | 80 x 60 cm

ADVENT KÖVESDEN
olaj, vászon | 70 x 50 cm

GARÁZS- MŰVÉSZET

Szöveg: Kéri Gáspár

Fotó: Mátrai Dávid

Magyarországon egyedülálló ötlet valósult meg a Liget Budapest projekt részeként nemrég átadott Múzeum mélygarázsban. A háromszintes parkolóban tizenkét magyar képzőművész alkotásának replikája látható, amelyek az esztétikai, figyelemfelhívó funkción túl a tájékozódást is segítik.

Először gyermekfejjel, a nyolcvanas években találkoztam annak a gondolatnak a fizikai megvalósulásával, hogy egy funkcionális belső tér műalkotások hordozója is lehet. A stockholmi metró gránitszklákba robbantott állomásainak dekorációit kortárs svéd művészek tervezték és kivitelezték: munkáik hol figurális, hol absztrakt, hol skandináv népi motívumokkal, hol pedig egyezményesebb képi jelrendszerrel hivatkoznak a svéd vizuális kultúra szerteágazó világára és az egyéni művészi útkeresésekre. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a hetvenes évek Magyarországon is sorra jelentek meg az üzletportálokon, aluljárókban, középületek belső és külső tereiben azok a dekorációs célú műalkotások – jellemzően reliefek, tűzzománcok és egyéb murális munkák –, amelyek ha sokszor nem fejeztek is ki autonóm alkotói gondolatokat, de már a rendszer ideológiáját sem kellett tükrözniük. Sőt jelentős részük a nemzetközi művészeti közegben most is megállná, és ha megmaradt, meg is állja a helyét.

A szakrálison túli, publikus városi terekben a művészet már az antikvitás óta velünk él. A köztéri emlékművek vagy a világi freskók megrendelői évezredekken át az aktuális vezető rétegből – uralkodók, az állam és az egyház, majd a polgárság – kerültek ki. A múlt század második felében jött létre

a hétköznapi embert a művész saját véleményével megszólító public art: az aktív köztéri művészetként definiálható irányzat a hatvanas évek amerikai művészeti törekvéseinek egyikeként terjedt át az USA-ból Európa és Ázsia szabad országaiba, majd jelentős késéssel az 1989 környékén politikai szabadságukat visszanyerő kelet- és közép-európai társadalmakba.

A nyolcszáz férőhelyes, városligeti Múzeum mélygarázs művészeti koncepciója mindkét irányzattól eltér, más és újfajta minőséget és célokat szolgál. A művek megjelenésének helye szintén a publikus városi tér, ahol már az első benyomások arra engedik következtetni a parkolóba érkezőt, hogy egy – még épülő – kulturális negyedben jár. A három szint látszóbeton felületein megjelenő művek mindegyike magyar képzőművész – Bak Imre, Bortnyik Sándor, Fajó János, Hopp-Halász Károly, Kassák Lajos, Keserü Ilona, Konok Tamás, Lantos Ferenc, Maurer Dóra, Moholy-Nagy László, Nádler István, Victor Vasarely – egy-egy munkája nyomán készült másolat. A Szépművészeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria és a Vasarely Múzeum gyűjteményéből származó tizenkét alkotás eredetije az elmúlt bő évszázad konstruktivista és absztrakt geometrikus magyar művészetének reprezentációjaként is értelmezhető, az egyes darabok

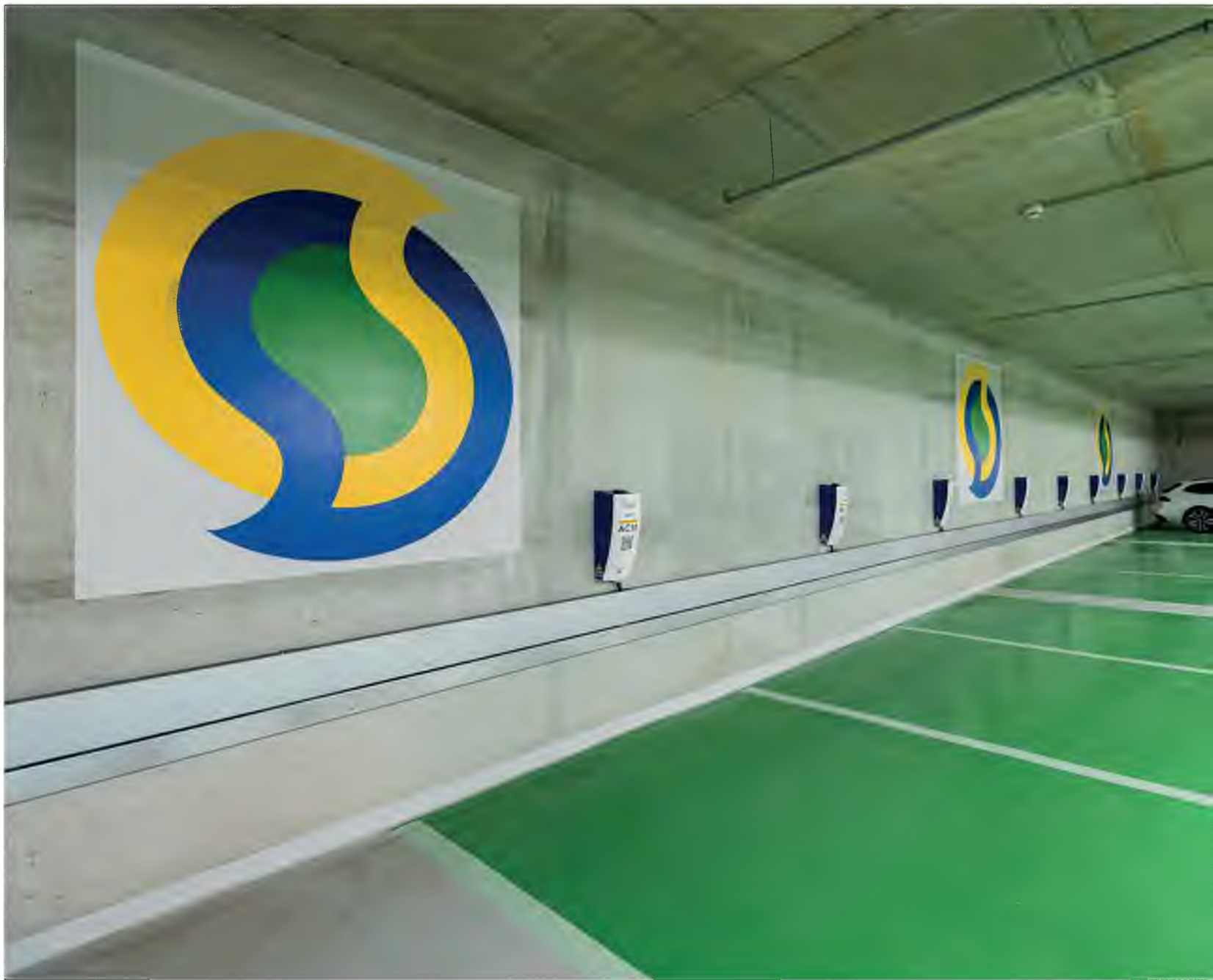

nemzetközi kontextusban is könnyedén elhelyezhetők, az alkotók közül többen ma is aktívak.

A Múzeum mélygarázs így egyszerre többféle szándékot is beteljesít. Első pillantásra szembetűnő, milyen jó érzékkel helyezték el az alapvetően funkcionális és tisztán műszaki-mérnöki térben a nonfiguratív, geometrikus alkotásokat, nem túlgondolva a dekorativitást, mégis megőrizve azok műalkotás voltát. Örömteli látni az absztrakt művek felvállalását is. Magyarországon történetileg úgy alakult, hogy az 1940-es évek végétől a hazai művészeti élet, így a társadalom is évtizedekre elzáródott a szabad világ művészeti áramlataitól, benne az absztrakciótól – legalábbis a hivatalos színtérben. Elég Hamvas Béla és Kemény Katalin *Forradalom a művészetben – Absztrakció és szürrealizmus Magyar-*

országon című, 1947-ben megjelent, majd hamarosan betiltott és bezúzott teoretikus művére utalni, amely sajátosan magyar értelmezési keretet adott a nonfiguratív áramlatokhoz. A kötetben a szerzők sok más mellett felhívják a figyelmet arra is, hogy az absztrakcióban és az archaikus művészetben egyazon metafizikai igények ismerhetők fel.

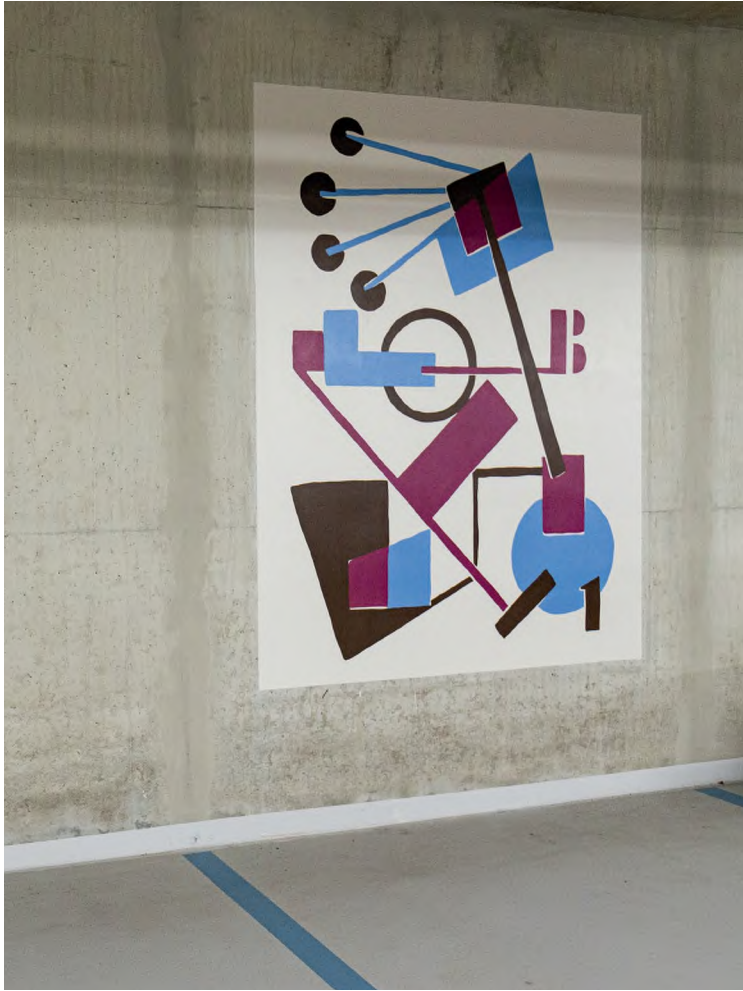
Noha a Múzeum mélygarázs enteriőrjei hangsúlyozottan nem kiállításpótlékok, létrehozói azt a sokadik kitűzött célt is képesek elérni, hogy a múzeumi atmoszférát ha jelképesen is, de kivigyék az intézményi keretek közül. A gyűjtemény a nemzeti képtár fontosságát, vele a mindenkori magyar avantgárd és neoavantgárd művészet nonfiguratív áramlatainak jelentőségét új formában mutatja fel a nagyközönségnek. ■

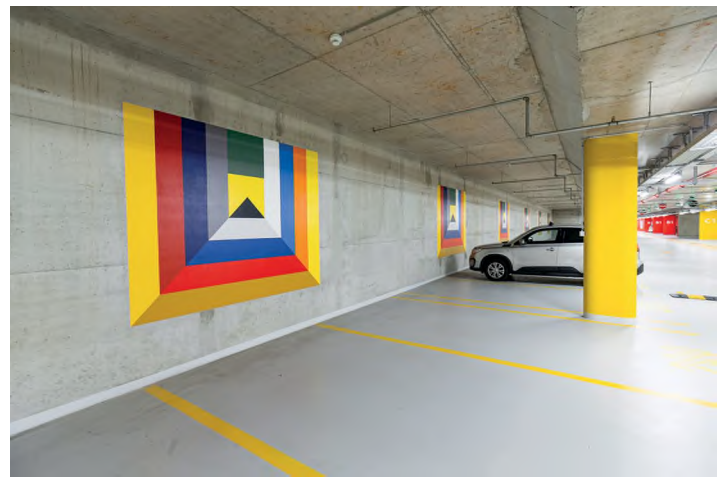
„Már az első benyomások arra engedik következtetni a parkolóba érkezőt, hogy egy – még épülő – kulturális negyedben jár”

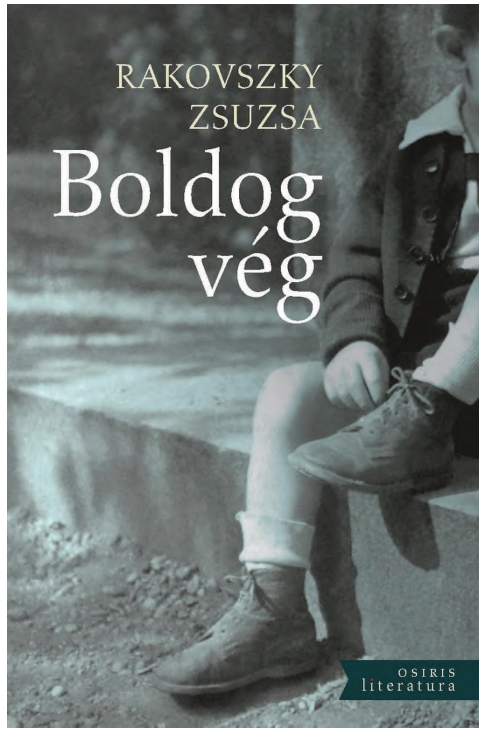

*„Örömteli látni
az absztrakt művek
felvállalását”*

Szívünk vérével

Szöveg: Farkas Anita

Mintha a Fortepanról bukkant volna elő Rakovszky Zsuzsa új könyvének borítóképe, ami ez esetben azért is bír jelentőséggel, mert az író-költő Fortepan című verseskötete 2016-ban Libri irodalmi díjat nyert. Az Osiris Literatura sorozat nyitóműveként tavaly decemberben megjelent *Boldog vég* – kicsit talán erre a megérdemelt sikerre is ráerősítve – ugyan nem verseket, hanem novellákat tartalmaz, a hangulati hasonlóság tagadhatatlan: a Rakovszky-féle „körfolyosós” világ, amelyben múlt és jelen folyamatos kergetőzésének vagyunk tanúi, itt és ott is markánsan megjelenik.

A *Boldog vég* hét történetét sem a téma, hanem a hangulat köti össze. A többségében meghatározatlan helyszíneken – kis- vagy nagyvárosban, lényegtelen – különböző korú és társadalmi státuszú emberek jönnek-mennek, szeretnek és gyűlölnék, élnek és halnak. Mindezt olyan tökéletesen hétköznapi módon teszik, hogy olvasóként igen könnyű azonosulni az elbeszélések szinte összes fő- és mellékszereplőjével, álljon is egyébként bármilyen távol tőlünk egy megkínzott süni miatt tüntetést szervező, „modern” fiatal nő gondolkodásmódja vagy egy öregedő, magányos antikvárius a szeretetéttségét mogorvasággal takargató belső világa. Az időben tág intervallumot befogó írások közül talán a *Széplelkek* című lóg csak ki egy kicsit: a vénkisasszony Anette weimari barátnőjének

Rakovszky Zsuzsa 1950-ben született Sopronban. József Attila-, Márai Sándor-, Magyarország Babérkoszorúja és Kossuth-díjas költő, író, műfordító. Pályáját könyvtárosként kezdte, majd a Helikon Kiadónál volt szerkesztő, illetve egy évig a Beszélő munkatársa. Főleg angol és amerikai költőket fordít, vendége volt az International Writing Program (1990) és a Poetry International fesztiválnak is. A Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja. Főbb művei: *Tovább egy házzal* (1987), *Egyirányú utca* (1998), *A kigyó árnyéka* (2002), *A hullócsillag éve* (2005), *Visszaút az időben* (2006), *Fortepan* (2015)

írt levelei ugyan jól megidézik a romantika korszakának hiú ábrándokba csomagolt ideges rebbenékenységét, a bennük közvetített különböző érzelmi drámák a sok szenvedés miatt a végére valahogy mégis komolyan vehetlenné válnak.

A mindent átszövő líraiság (jelzőhalmozás, a hold mint a nő jelképe) ennél sokkal szelídebben és pontosabban jelenik meg a másik hat novellában, amelyben a nők mindenkori lehetőségein és választásain van a hangsúly – még akkor is, ha mindezt jellemzően egy férfi narrátor hangján halljuk. Hangulatilag különösen erős a kötetkezdő *Piroska*, és nem csak azért, mert igen pontos képet ad a Rákosi-korszak hétköznapijairól (ennek nagyon erős szimbóluma például a presszóban kávéát főző egykori bárónő és a szekrény mélyén eltemetett, vidám pöttyös kosztüm), hanem mert a napjainkban játszódó kerettörténet révén az elbeszélés túlmutat önmagán: arra kérdez rá, hogy a múlt hogyan határozza meg a jelent, és van-e módszer a szembenézés révén kiradírozni magunkból a nyomasztó emlékeket. Vagy akár megbékélni a szépekkel is, ahogyan azt a címadó *Boldog végben* egy fiát egyedül felnevelő, majd annak disszidálása után magára maradó anya gyászfeldolgozása során kísérhetjük végig a mérhetetlen düh és szomorúság szétáradásától a tragikus, mégis szívmenelgető végkifejletig.

És ha előzőleg a nők választási lehetőségeiről beszéltünk, igazságtalan volna kihagyni a képletből az apák-férfiak-fiúk kényszerpályáit. Rakovszky Zsuzsa pedig nagyon okosan nem is engedi, hogy túlzottan kilengjen az áldozati inga, a *Szerelem* vagy *A büntetés* tévedésből egymás mellé sodródott házaspárjainak viselkedése például mindkét irányból tökéletesen érthető és respektálható. Ahogyan az író azzal kapcsolatban is szokatlanul elnéző, hogy mi, emberek már csak ilyenek vagyunk: megcsaljuk, kihasználjuk, átverjük egymást, hogy aztán egy új társ (férj, gyerek, szerető, bárki) kínálta új reménybe kapaszkodva mindig előlről kezdjük az egészet. Egyszerűen mert „kell valaki, aki fontos nekünk, hogy a világ többi részét ne anyagtalan árnyak vagy pusztaságok látszatnak érezzük, mondhatni, szívünk vérével kell táplálnunk a dolgokat, hogy valóságosak legyenek”.

Rakovszky Zsuzsa: *Boldog vég*. Osiris, 2020

Rakovszky Zsuzsa

A büntetés

Részlet az író Boldog vég című
kötetében megjelent novellájából

Amikor Imrével megismerkedtek, Anita már két éve nem bírt kikeveredni egy meglehetősen szerencsétlen kapcsolatból. Tamást az irodából ismerte, mert időnként dolgozott nekik is, amikor éppen nem kapott valamelyik kiadótól komolyabb fordítást, egyébként pedig az egyetemen tanított. Tamás eleinte gyöngéd, szórakozott iróniával bánt vele, mint valami kedves, mulatságos házi kedvencsel, később viszont időnként, mindig teljesen váratlanul, hűvös csodálkozással nézett rá, ha közeledni próbált hozzá, mintha Anita holmi erőszakos és tolakodó, távoli ismerős lenne, akinek semmiféle jogcíme nincs a bizalmaskodásra. Ráadásul többnyire úgy beszélt a jövőre vonatkozó terveiről, mintha Anitának semmiféle szerepet nem szánna az életében. Anitából, bár ezt meglehetősen szégyellte, ez a bánásmód olyan heves szexuális szenvedélyt váltott ki, amelyet korábbi életéből nem ismert. És most, hogy Tamás egy ösztöndíjjal külföldre ment egy fél évre („Arra ne számíts, hogy hetente részletes beszámolót küldök neked, tudod, hogy rossz levélíró vagyok... és ez az e-mailre is vonatkozik...”), Anita abban sem volt biztos, tart-e még egyáltalán a kapcsolatuk.

Imrére talán azért figyelt fel azon a bizonyos születésnap bulin, mert éppen az ellentéte volt Tamásnak. Tamás magas volt és vékony, csinos, keskeny kamaszképe volt, mulatságos kacsaorra, és két mély, gunyoros ránc a szája szögletében, a mozgása gyors és hebegurka, és bárhová mentek, minden társaságnak percekkel belül ő lett a középpontja. Imre viszont alacsony volt és széles vállú, az arca is széles, a vonásai szabályosak, bár fiatal kora ellenére erősen kopaszodott, és csöndesen mosolyogva figyelte őket, többieket, amint szokásuk szerint egymás szavába vágva, hevesen gesztikulálva vitatkoztak valami filmről. Anitának az volt az érzése, megfontoltság és derűs nyugalom sugárzik belőle. – Biztosan kinevet bennünket – fordult hozzá kihívóan, csak hogy szóra bírja –, hogy képesek vagyunk egy filmen hajba kapni? – Nem, dehogyis, mentegetőzött a leendő férje mosolyogva, csak éppen nem tud hozzászólni a vitához, mert nem látta a filmet. Holnap megy utoljára,

fél hattól a Puskinban, közölte Anita, és még azt is hozzátette, hogy ő a maga részéről szívesen megnézné még egyszer. Leendő férje erre mindössze bólintott. Anita a férfi hallgatását elutasításnak értelmezte, szégyenkezett és haragudott magára, amiért kikezdett vele, holott a férfi semmi jelét nem adta, hogy Anita tetszene neki. Mélységesen megkönnyebbült viszont, amikor, már indulóban hazafelé, Imre, miközben fölsegítette rá a kabátját, csöndesen azt mondta: – Akkor hát holnap. – Anitának kiszáradt a szája az izgalomtól, csak bólintani tudott: – Igen, holnap.

Ettől kezdve minden szokatlan, már-már elképesztő könnyűséggel zajlott. Mint álmunkban, amikor egyszer csak rájövünk, hogy tudunk repülni, vagy hogy Afrika ott van az előszobánkban álló ruhásszekrény túldalán. Vagy mint az a cirkuszi mutatvány, amikor a bohóc könnyedén a levegőbe löki a mázsás vassúlyzót, amelyről aztán persze kiderül, hogy műanyagból van. Anita, aki a Tamással való kapcsolatában megszokta, hogy minden egyes lépés előre a későbbiekben kettőt jelent hátrafelé, most csak a fejét kapkodta, és azt bizonygatta magának: igen, ilyen az igazán jó kapcsolat, ilyen az, amikor valaki feltétel nélkül elkötelezi magát a másik mellett.

Első találkozásjukon, amikor a mozi előcsarnokán keresztül a ruhatár felé mentek, Anita a nagy falitükörben megpillantotta magát. Az új, magas sarkú csizmáját és a prémgalléros, fekete kabátját viselte, így néhány centivel magasabbnak és jóval karcsúbbnak tűnt a férfinál. Anita elképzelve, milyennek láthatja őt Imre, és a férfi képzel elragadtatásán keresztül egy pillanatra beleszeretett önmagába. Ez a képzelte érzelm viszonzásképpen nagylelkű, adakozó gyöngédségre indította. Az első közös mozit követően még néhányszor elmentek együtt ide-oda, képtárba meg múzeumba, és egyszer egy idegenvezetésen is részt vettek, belvárosi házak udvarát és kapualját mutatta meg az idegenvezető a résztvevőknek: színes, szecessziós üvegablakokat, merész, elliptikus csavarmenetben felszökkenő lépcsősorokat, és szökőkutakat, vállukon korsót

„Anita úgy érezte, egyre többel tartozik neki, és hogy ez a tartozás, mint valami erkölcsi kőkupac, a mellére nehezedik”

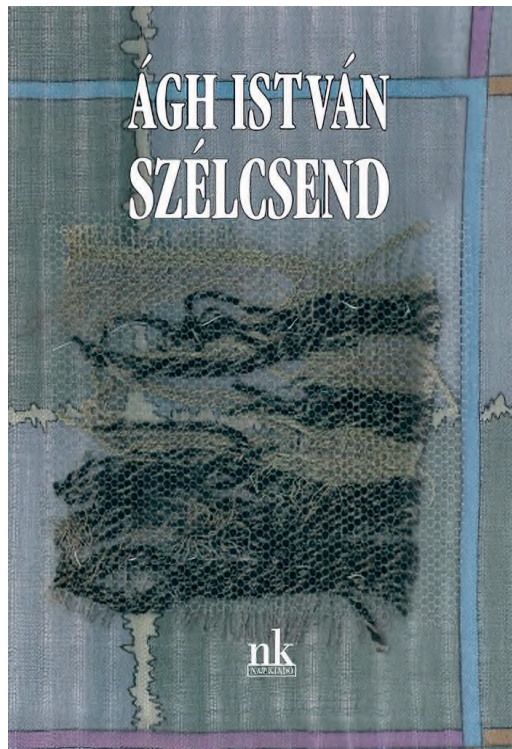
egyensúlyozó nőalakokkal, akiknek antik öltözékén fekete-zöld mohafoltok sötétlettek. Esténként Imrének sietnie kellett, hogy elérje az utolsó buszt – bár nem panaszkodott, Anita sejtette, hogy jobb, könnyebben megközelíthető albérletre nem futja a fizetéséből, mint ahogy nyilván nem telik neki taxira sem. Amikor egy elhúzódó színházi előadás vége felé rajtakapta, hogy titokban folyton az óráját nézi, a fülébe súgta, hogy ne aggódjon, alhat nála, ha lekési az utolsó buszt. – Van vendégfogkefém! – tette hozzá nevetve.

Imre mindaddig jóformán a kezét sem fogta meg. Most a hazavezető út egy sötétebb szakaszán megálltak egy kicsit csókolózni, mintha lelkiismeretesen be akarnának pótolni egy kimaradt lépést. Anita fokozódó rémülettel érzekelte, hogy nem érez semmit, de tisztában volt vele: a csókolózással eljátszotta azt a lehetőséget, hogy az ajánlatát ártatlan baráti szíveségnek tüntesse fel, hasonlónak ahhoz, mint amikor egyetemista korukban egy-egy hosszúra nyúlt buli után egyik-másik vendége a kanapéján aludt, vagy egy hálósákban a padlón. És úgy érezte, hogy nem mondhat nemet akkor sem, amikor másnap reggel Imre megkérdezte, áthozhatja-e pár holmiját az albérletéből, arra az esetre, „ha megint ilyen késő esti programunk adódna”: tette hozzá somolyogva. Nem, semmiképpen nem sértheti meg ennyire. Majd később biztosan adódik rá alkalom, hogy szépszerével kiszálljon a dologból.

De nem adódott. Imre, mintha csak korábbi derűs, nyugodt énje fáradságosan összeeszkábált építménye lett volna, amely az első erőteljesebb érintésre összeomlik, olyan kétségbeesett ragaszkodással kapaszkodott belé, mint egy kisgyerek: ha a közelében volt, minden pillanatban hozzáért, és ha csak tehetett, mindenhová elkísérte. Ráadásul az első alkalomtól kezdve igyekezett hasznossá tenni magát a lakásban, olyan felszabadult, csillapíthatatlan buzgalommal, mint aki végre megtalálta a számára kijelölt szerepet. Megkérdezte Anitát, hol tartja a kalapácsot meg a csilagszavarhúzókat – Anita nem volt biztos benne, hogy egyáltalán van-e neki olyan –, és megjavította a bejárati

ajtó zárját, visszaszerelte a fürdőszobában a leszakadt fogast, beállította a bojleren a víznyomást, és kicserélte a porszívóban a porzsákat. Ha Anita könyörgött neki, hogy hagyja abba, olyan görcsösen tiltakozott, mintha valami számára fontosat akarnának elvenni tőle. Anita úgy érezte, egyre többel tartozik neki, és hogy ez a tartozás, mint valami erkölcsi kőkupac, a mellére nehezedik, és miközben ő darabonként próbálja lehajigálni magáról, a férfi mindig egy újabb vödörre való követ zúdít a kupac tetejére.

Ez az érzés és a belőle táplálkozó büntudat indíthatta arra is, hogy engedjen Imrének, amikor az arra kérte, kísérje el őt a szülővárosába, ahová egy esküvőre volt hivatalos az egyik hétvégén – valamelyik unokatestvére ment férjhez. – Meg szeretném neked mutatni, hol nőttem fel! – mondta szégyenlősen, és Anitának nem volt szíve megbántani. Imre szüleinél szálltak meg; Imre anyja – Anitát nyolc év körüli, kövérkés és szemüveges kislányra emlékeztette, akit valamiféle szupertáp segítségével felnőttméretűre növeltek – igyekezett kedvesen eltársalogni vele, de olyan éles, kétségbeesett hangon beszélt hozzá, mintha Anita felfegyverzett betörő lenne, akit neki kell szóval tartania, hogy mentse a maga és családja életét. Imre apja – Imre nehezkesebb, kopaszabb és komorabb kiadása – ünnepélyes hanghordozással közölte vele, hogy ők tisztességes emberek, akik mindig mindenért keményen megdolgoztak, így sose volt rá módjuk, hogy lakást vegyenek a fiuknak a fővárosban. Anitának már a nyelvén volt, hogy hát hiszen az ő szülei sem drogdealerek vagy leánykereskedők, mint ahogy nem volt az Vilma néni sem, akinek a lakását a nővérevel megörökölték, de aztán inkább csak megértően bólogatott. ■

A viharok után

Szöveg: Smid Róbert

Az idén nyolcvanöt éves Ágh István új verseskötetének ugyanúgy központi témája az idő, azaz hogy az egymásra torlódó, egymásban felbukkanó idősíkok, mint ahogy a múlt és a jövő kereszteződése meghatározta a *Mivé lettél-től* (1998) a *Hívás valahonnan-ig* (2011) valamennyi könyvét. A *Szelcsend* hat ciklusa az elmúlt húsz év e kötetszerző motívumát ezúttal az elmúlás és az elbúcsúzás felől közelíti meg, és bár jól azonosítható az egyes részek eltérő fókuszra – így a *Miasszonyunk a máglyán* című ciklus a hétköznapi jelenetekből kiindulva (*Jelenet a villamoson, Kamaszok, Hölgy a villamoson*), a *Magyarok! Merre vagytok?* pedig a pályatársak búcsúztatásával (Pilinszky Jánostól Tornai Józsefen át Tandori Dezsőig) irányítja rá a figyelmet az elmúlásra –, vannak az egész kötetben végigvonuló toposzok, amelyek egységbe szervezik a távozásról szóló beszédet. Ilyen például a természet állapotváltozása vagy az egyén

és a közösség közötti kapcsolatok hol szorosabbra fűződése, hol fellazulása.

A *Szelcsend* nyitóegysége, a *Készülődés a távozásra* megadja az egész kötet alaphangulatát, és eszünkbe juttathatja Oravecz Imre *Távozó fáját*, hiszen Ághnál is főszerepet kap a megszólaló környezete (elsősorban a természet), valamint nála is előfordulnak számbavételezések, leltár- vagy jegyzőkönyvszerű versek: „Hosszú életemben hétszer / voltam halálos veszélyben, / szerencsére mind túléltem, // [...] és a majdnem, mégis, éppen, / azon múlt segítségével / mondom el, amit különben // átgondoltam részletenként, / hol, mikor és hogyan történt, / fölmértem minden körülményt” (*Isteni véletlenek*). Azonban a *Szelcsend* markánsan más utat választ a távozásról való beszédhez, mint tette azt a *Távozó fa*: utóbbinál ugyanis egy viszonylag szűk térben mániákusan ismételt cselekvésekkel próbálja saját távozó létét tartalommal megtölteni a beszélő – mely

cselekvések mégis szüntelen az elmúlásra emlékeztetik –, a *Szelcsend* verseinek alanyát viszont a szemlélődés közben felidézett események egymásba fonódása (esküvőké és temetéseké, utazásoké és baleseteké, természeti történéseké és a család földművelő munkájára emlékezésé) döbentik rá az elmúlásra. Ennek egy jellegzetes ághi motívuma, amikor a temető veszi át a családi ház helyét, a földben nyugó ősök valaha volt élete ugyanis már a sírkertben dereng fel a megszólaló előtt (*Szelíd rémálom, Zokogások, Megrendítő*).

Az egész kötetben átnyúló motívumok közül az egyik látens, kevésbé észrevehető az Ágh által kedvelt, ütemfelező („magyaros”), kereszt- vagy páros rímes versformához, illetve annak ritmusához és zeneiségéhez kötődik. Tarján Tamás irodalomtörténész e líra egyik jellegzetességeként ezt az „összhangzat és a széthangzás együtteseként” azonosította. Erre maguk a versek is utalnak, valahányszor a visszhangot tematizálják (*Túl a reményen*), vagy a saját hangot idegenként tüntetik fel (*Zokogások*), esetleg amikor a hagyomány hangjait hallja a megszólaló (*Nagyfeszültségű némaság*). Az egyén és a közösség viszonya is önreflexíven jelenik meg a kötetben, ami jó garancia arra, hogy a néhány kritikus által túlzottan alanyinak tartott Ágh-líra ne csupán a beszélő élményei, emlékei és benyomásai körül forogjon, ugyanakkor ne lengjen ki a képviselői költészet felé sem. A személyes és a közösségi tragédia egymáson való átfonódása visszhangzik az olyan sorokban, mint hogy „ember embernek lett Trianonja” (*Útonálló*) vagy hogy „Hány nyugdíjazott iparos tűnt végül feledésbe, / s ritkán követte őket valamely fiatal utód” (*Megszűnt szabóság*), mely utóbbi az egyes mesterek halálával azonosítja teljes szakmák eltűnését a mindennapjainkból. A leglátványosabb a folyton visszatérő poétikai elemek közül pedig annak toposza, hogy a természet állapotváltozásai a megszólalóéval párhuzamba vannak állítva. A versek leginkább a test és a természeti jelenségek közötti kap-

Ágh István 1938-ban született Iszkázon. Nemzet Művésze, Kossuth- és József Attila-díjas költő, író, műfordító, a Hetek költői csoport tagja, Nagy László öccse. Pályáját könyvtárosként kezdte, majd szabadfoglalkozású író lett, eközben pedig volt a Munka folyóirat kulturális rovatvezetője, az Új Írás versrovatvezetője, a Magyar Nemzet irodalmi publicistája és a Hitel munkatársa. Az MMA Irodalmi Tagozatának tagja és a Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja. Főbb művei: Rézerdő (1968), Dani uraságnak (1984), Árokból jön a törpe (1997), Mivé lettél (1998), A megtalált időből (2005), Fénylő Parnasszus (2008), Hívás valahonnan (2011)

csolatot, illetve hasonlóságot emelik ki az idős test kapcsán: „könyörgő hangon sóhajt, / valami roppan közte, / csigaház vagy letört gally, / itt sípcsont is lehetne!” (*Farkasrét*). Sőt olyan is előfordul, hogy a búcsúzás és az elmúlás révén teljesülhet be a kettő egysége, az elhunytak élettelen teste táplálja a talajt és a növényeket (*Körjárat a feltámadáshoz*).

A *Szélcsend* Ágh István életművében az időről szóló kötetek között összegző szerepet kapott, benne az elmúlást megtapasztaló és a halál felé tartó beszélő számára a jövő és a múlt biztossága között a jelen hétköznapi eseményei tartogathatnak még valamennyi újdonságot. Ez pedig egy olyan átutazólírárt eredményez (nem véletlenül gyakoriak a versekben a vonatok, villamosok és autók, valamint számos vershelyzet tulajdonképpen nem más, mint valahová látogatás [talán utoljára?!]), amelyben az aktív cselekvés helyét a szemlélődés, a minden elmúlnak és (még) megmaradtnak a megtapasztalása uralja. A kötetet záró, *Őszvégi képletek* címet viselő szonetteciklusból azonban nemcsak megnyugvás árad, hanem az egyes darabok absztrakt képzetársításaival búcsúzik a megszólaló azoktól a konkrét szituációktól, amelyeket a kötet többi verse addig megelevenített. ■

Ágh István: *Szélcsend*. Nap Kiadó, 2020

Ágh István Meggzúnt szabóság

Úgy néztem a szabót, akár egy örök dolgot,
mint aki volt, s marad költözésem után is,
akár a ház, ahol a szűkös műhely kuporgott
az alagsorból nyíló ablakos ajtajával,
én meg fölöttem laktam, jöttem, mentem előtte,
olyan biztosan ott volt, ahogy eljött a holnap,
s mire a két hét nyári szabadság befejeződött,
megtört az állandóság iránt érzett bizalmam.

Harminc év múlt el, mióta leereszkedtem hozzá,
a szűk lépcsőn a föntről lógó félkész ruhák közt,
úgy nézett Fischer úr, mintha először látna,
prüszkölt a vasalója, gőzölt a lucskos kelme,
talán igazítottam a boltban vásárolt holmit,
aztán nadrágokat, s több rend öltönyt szabott rám,
a galambszürke, hollósötét és dohánybarna
ruhatár elég lesz számomra élethosszig.

Mikor a vasrács mögé kiszögelt hírt észrevettem,
akár a gyászjelentést, nem is gondoltam másra,
részvétemmel önzésemet rejtegettem,
magam sajnáltam szabóm elképzelt halálában,
hogy ki vállalja ruháim gondozását,
ha alakomra illő méretet nem talállok,
haszna miatt volt fontos szűkszavú jelenléte,
elgyengül majd az érdeke, s már csak hangja hiányzik.

Hány nyugdíjazott iparos tűnt végül feledésbe,
s ritkán követte őket valamely fiatal utód,
annyi mesterség tengődik kihálófélben,
udvarunk aljáról a suszter is elcsoszogott,
ruhám maradhat szutykos, gyűlnek a rossz rádiók,
szívműtött gázszerelelnk után vajon ki jön, ha jön,
s mi is a mennyei Mesterek uccájába emelkedünk
a kihűlt, vasalómeleg szabóműhely fölül.

Ritmusok a karanténból

Szöveg: Ádám Rebeka Nóra

A zene gyermekkorom óta a mindennapjaim része: a legkülönfélébb stílusok fértek meg egymás mellett a szívemben, fanatikusan tudtam rajongani formációokért és dalokért, majd könnyed egyszerűséggel vettem végleg búcsút tőlük. Ilyen ez – kinőni, megunni, megutálni, elválni, később visszatérni, újra befogadni, újra megszeretni. Mint az emberi kapcsolatok. Ha az ember sok zenét hallgat, rájön, mennyi értéktelen zaj veszi körül, egyre nehezebb valódi gyöngyszemeket találni, pedig szomjazzuk a szépet. Kevés olyan muzsika akadt, amelyet mindig a magaménak éreztem, bármikor hallgattam is. A Mius zenéjével való találkozásnak viszont már az első percében tudtam, hogy olyan hangzásvilágra bukkantam, amely teljes harmóniában van a lelkivilággal – ráadásul a legjobbkor találtam rá. A zenekar a kezdeti időszakában még valami elektronikuspop-féleséget

játszott, ami valószínűleg nem tudott volna letaglózni, az idő múlásával viszont egyre minimalistábbá, letisztultabbá ért a hangzás, a zenéje által nyújtott élmény egyre tartalmasabbá vált. Stílusát nemcsak itthon, külföldön is egy szubkultúra értékeli, a Moderat, az Aphex Twin, a Massive Attack és a Portishead keverékére emlékeztet – a Mius minden túlzás nélkül egy lapon említhető ezekkel a nevekkkel.

Az elektronikus projekt megálmodója Álmos Gergely építész, aki 2011-ben Horányi Julival két duólemezt készített. Később elváltak útjaik, Gergő egyedül folytatta a zenélést, dalaihoz olyan vendégénekeseket kérve fel, mint Jónás Vera, Hegyi Dóri vagy Laura Hahn. A 2016-os, *Eigengrau* című lemez a berlini Sonar Kollektiv kiadó gondozásában jelent meg, ekkorra vált koncepcióvá, hogy az énekhangot hangszerként kezelik. A 2018-as *Twentytwo 22* albumon

szinte már alig van szöveges ének, lehetetlen vokálok tünedeznek csak fel az instrumentális zenefolyamokon. Az együttest az utóbbi időben Álmos Gergely mellett Gulyás Kristóf dobos és Mezey Tamás basszusgitáros alkotta, nemrég pedig új taggal bővült a csapat a zongorán játszó Várnai Szilvia személyében.

Az *Études de Battements* lemez, ahogyan a neve is sejteti, ritmusgyakorlatokat, ütemtanulmányokat vonultat fel, ezeket klasszikus hangszerek és analóg szintetizátor kíséri. A tizenkét szám között találunk négyötödös jazztechnót, blueszal kevert keringőt, s akad szabad ritmusú zongorás darab és egyéb poliritmikus szerzemény is. Mindez úgy tudott megszületni, hogy Álmos Gergely egy évre karanténba vonult a stúdiójába, és egész idő alatt nem volt hajlandó új zenét meghallgatni, ezzel mintegy visszaterelve magát saját belső hangjaihoz, amelyeket nem nyomnak el felesleges külső ingerek. Az *Étude Cédrus* című dalban lábdobok keverednek óriási testek víz alá merülésének félelmetes hangjaival, mindezt furcsa lüktetés kíséri végig, mint amikor szorítani kezd a halántékunk, mert jön a front. Az *Étude Five on the Floor* jazz-zongorás technója bárkit kiszakítana a mindennapi mókuserékből, a már-már hamisnak tűnő, diszsonáns hangok szabályosan jólesnek a fülnek – mintha hangyák mászkálnának az ember bőre alatt, mégis teljes nyugalmat él meg, hiszen nincs hang és ritmus, amely ne lenne a helyén. Az album egyik legemlékezetesebb dala az *Articulation*, amelyben a monoton kattogások és ritmusok egységbe rendeződve lelassulnak, felgyorsulnak, majd újra lelassulnak. Észrevétlenül szivárognak keresztül az anyagon és a szellemen egyre mélyebbre, míg végül teljesen transzba ejtik a hallgatót. ■

Mius: *Études de Battements*. Theque Records, 2020

Pletykalemez

Szöveg: Szilvay Gergely

Utasi Péter a Bahorka Társulat *Pletykázó asszonyok* című lemezén elmondja: „Amikor még kisebb legény voltam, nem értettem, hogy a leányok mit tudnak annyit beszélni s olyan hatalmasakat kacagni. De ahogy nagyobb legény lettem, s megházasodtam, az asszonyokon kezdtem el csodálkozni: nem tudom, hogy lehetséges az, hogy ilyen sokat jártatják a szájukat, s mégsem fáradnak el soha. A legények is megbeszélnek az ügyes-bajos dolgaikat, de mi azért tudunk titkot tartani.” Balogh Melinda énekes ajánlása szerint időutazásra hívják a befogadót: „Mesélünk álmokról, vásárok különleges alakjairól, gyógyfüvekről, szerelmes leányokról és legényekről, táncoló kecskékről és mindenféle mulatságos dologról! Jóízű népi humorral fűszerezve találjuk, milyen csipős a falu szája! Játék tér-időn keresztül, falu-város felett gyermekek és felnőttek szívén át. Az évszakok változása, egy esztendő kereke ugyanolyan egységet alkotnak az ember életében, akár csak egy napunk hajnaltól alkonyatig. Egy nap alatt bárhova eljuthatunk, és bármi megtörténhet velünk, ha soha nem felejtsük el, milyen jó játszani!” Ilyesmi körforgásról ír Mircea Eliade is *Az örök visszatérés mítosza* című munkájában.

Az album nem pusztán egy népzene és világzene segítségével elmondott történet, hanem ösztönművészeti, interaktív alkotás: a szöveggel mellett mesematricák és memóriajáték is található benne. S hát az egész lemez egy nagy játék népdalok, mondókák, gyermekdalok szövegével, dallamával, zenéjével. A három asszony – Balogh Melinda, Horváth Sára Nina és Kaszai Lili – dalok

foszlányaival, diribdarabjaival játszadozik és dobálózik ide-oda.

De mi is az a Bahorka Társulat, amely a folkszcénában jól ismert három hölgy, az „énekes komédiások” nevével fémjelezhető – s amelynek neve az ő vezetőneveük kezdőbetűit foglalja magába? Hát „improvizációs folklórszínház”. Vannak még itt „táncos komédiások” (Utasi Péter), „hangszeres komédiások” (Babcsán Bence, ifj. Csoóri Sándor, Gárgyán Zoltán, Réti Benedek) és „vendég hangszeres komédiások” (Bede Péter, Bősze Tamás, Hegedűs Máté, Szabó-Csobán Gergő). A lemez zenei szerkesztője Csoóri Sándor Sündi, a varázslatos grafikákat pedig Szentimrey Zsófi készítette. A Bahorka Társulat lényegében olyan társulat, mint minden vándorszínész-egyesület: nem pusztán koncerteket, hanem előadásokat tart.

A *Pletykázó asszonyok* is ilyen előadás-ként született meg. A lemez négy részként, négy évszakra tagozódik. A tavasz a „hajnal”; a nyár a „pletykamese”, s „más faluból” is van benne; az ősz az „álomutazás”, a tél pedig „asszonymulatság Moldvában”, illetve „alkonyat”.

Nem pusztán Lidi néni, Rozi néni lepetyél a lemezen, hanem megidéződik a *Kutyavilág*, *Jönnek a kecskék*, és belekeveredünk a *Vásári forgatagba* is. A lepetye viszont mindenhol ott van: a kertben, a kapuban, a szekéren, a vasútállomáson és a levegőben. A *Hajnal Égi tintával*, *Harmatsókkal* és *Meggyespirossal* színezi át az eget, a *Pletykamesében* *Dagad a pletyka*, szoba kerül *Komámaszszony kakasa*, s hát odavetnek valamit a *Legényeknek* is. Az *Álomutazáshoz* *Hunyd le a szemed*, az *Asszonymulatság Moldvában* után pedig az *Alkonyat Menyegzővel* és *Esti tűzzel* zárul.

Ha rébuszokban beszéltem, pontosabban írtam, nemhiába volt. Ha hagyják, talán elvarázsolja önöket is a Bahorka lendületes lemeze, hiszen a mai világban ez hiányzik: a varázslat. S hát ki tudna varázsolni, ha nem három pletykázó asszony? ■

Bahorka Társulat: *Pletykázó asszonyok*. Fonó Records, 2020

VÁLTOZATOK VÉGNAPOKRA

Bodor Ádám nyolcvanöt éves

Szöveg: Gyórfy Ákos

Február 22-én ünnepli nyolcvanötödik születésnapját Bodor Ádám író. Bár olyan nagyon azért nem vagyok biztos abban, hogy tényleg ünnepli, mert alkatilag valószínűleg igen távol áll tőle bármiféle ünneplés.

Bodor Ádám kolozsvári születésű író. Életének első felét Erdélyben élte le, 1982-ben települt át Magyarországra. Erdély nélkül Bodor Ádám nem lenne Bodor Ádám, írásainak sajátos, karakteres atmoszférája mindenestül Erdélyben gyökerezik. Még akkor is, ha konkrétan Erdély soha nem jelenik meg bennük. Bodor világa Közép-Európa maga. Bizarrr, csodás, irreális vidékei a Kárpát-medence lelki-szellemi kigőzölgéseiből táplálkoznak, s jobban belegondolva nem is annyira bizarrak vagy irreálisak, mint elsőre gondolnánk. Sokszor írják Bodorral kapcsolatban, hogy mágikus realista lenne, García Márquezhez szokták hasonlítani. Aki csak kicsit ismeri Erdélyt, Magyarország vagy úgy általában a Kárpát-medence szociális, társadalmi vagy pszichológiai viszonyait, cseppet sem találja mágikusan realistának, amit és ahogyan Bodor ír.

Könyveivel úgy húszéves korom környékén találkoztam először. Első műve, amit olvastam, a ma már méltán legendás *Sinistra körzet* volt. Azonnal beszippantott, rég nem tapasztalt könyvélményként

éltem meg. Sőt nem is könyvélményként, sokkal inkább egzisztenciális élményként. Lelkem legmélyéig megérintett. A *Sinistra körzet* nem is igazán regény, talán a legpontosabb, ha novellafüzérként emlegetjük. Korszakos könyv. Engem azért is tudott olyan erősen fejbe kólintani, mert minden sorát intenzíven átjárja a természet jelenléte. Fenyő- és málnaillatban lebegünk olvasás közben. Ahogy láb- és pálinkaszagban is persze. A *Sinistra körzet* helyszíne azért nagyjából azonosítható, ha már mindenképp ezt akarjuk. A ma Erdélynek nevezett terület egy északi szeglete és Kárpátalja egy része – azaz Máramaros – az inspirációs forrás. Bodor úgy „erdélyi” író, hogy közben a nyomát sem találjuk nála mindannak, ami az „erdélyi író” sztereotípiájában megjelenik. Amúgy egy külön misét érne meg ennek a sztereotípiának a vizsgálata. Nincs kesergés, nincs Trianon, nincs „mindent vissza”, nincs erkölcsi mérceként idealizált székel, noha mindez nyomjelként, a művek mély áramában valamiként mégis jelen van. Az erd-

„Ha Bodor Ádámot figyelmesen olvassuk, rá kell döbbernünk, hogy semmi mágikus vagy szürrealista nincs benne”

lyiséghez, a kisebbségben élő, többnemzetiségű környezetben szocializálódott emberhez Bodor másképp közelít. Szükszavú, az ironia gazdag eszköztárával szívesen élő írásai szinte minden esetben multikulturális közegben játszódnak. Már a nevek is, amelyeket használ, erre utalnak: Géza Kökény, Béla Bundasian, Titus Tomoioaga, Mustafa Mukkerman, Géza Hutira, Connie Illafeld, és még hosszan sorolhatnám.

Bodor Ádám számára Erdély nem a fényes magyar múlt elsüllyedt világa, hanem egy történelmi kataklizmák sújtotta táj, ahol örmények, szászok, zsidók, magyarok, románok, ruszinok élnek együtt. Ha hagyják őket. Mert Bodor műveiben bizony már rég nem hagyják. Könyveinek világa sok esetben szinte apokaliptikus – különösen igaz ez legutóbbi regényére, a *Verhovina madaraira*, amelynek már az alcíme is sokatmondó: *Változatok végnapokra*. Bodor világában már semmi nem működik a régi, hagyományos normák szerint, mindent átjár a terror, a pusztítás és az anarchia fenyegető jelenléte,

bármikor megtörténhet. Emberek tűnnek el nyom nélkül vagy kerülnek elő olyan állapotban, hogy az anyjuk sem ismerne rájuk. Senkiről nem tudni, hogy kicsoda, honnan érkezett, és miben mesterkedik. Ezredesek, pópák, hegyivadászok, brigadérosok, mindenféle sötét és bizonytalan egzisztencia karneváli forgataga. Ennek a világnak az abszurditása olyan mértéket ölt, hogy óhatatlanul varázsos, irreális elemek jelennek meg úton-útfélen. Ha Bodor Ádámot figyelmesen, a kellő belefeledkezéssel olvassuk, rá kell döbbernünk, hogy semmi mágikus vagy szürrealista nincs benne, inkább arról van szó, hogy a valóságot, a kegyetlen, tragikus viszonyokat és állapotokat ábrázolja. Egy olyan valóságot, amelyet a huszadik század felfoghatatlan szörnyűségeiben gazdag történelme tett ilyenné. Valahogy úgy, mint Franz Kafka vagy Samuel Beckett esetében. Az ő világuk sem egy-egy túlhajszolt, végtelenen érzékeny, csapongó elme szüleménye, hanem a huszadik század emberének szikár, tárgyilagos világtapasztalata.

És persze arról se feledkezzünk meg, hogy mindeközben Bodor Ádám tájleírásainál szebbet elvétve találni a magyar irodalomban. Tudható róla, hogy egész életében szeretett eltűnni a hegyekben, a Radnai-havasokban, a Hargitán vagy a Szent Anna-tó környékén.

Bodor Ádám nagy rejtőzködő, halk, szükséztől ember. Ami különösen szimpatikussá teszi ebben a permanens ricsajjal teli, ripacszkodásra beállított irodalmi életben. Csak akkor ad ki a kezéből egy írást, ha addig csiszolta, hogy a sorain már nem fog az idő. Úgy ragyognak a mondatai, mint a *Sinistra körzet* elbeszélőjének sítalpnymoi az erdőben: „Egy ilyen páros nyomvonal, ezüstös fényektől selymes pántlika, ha elolvad is, csak nyár elején enyészik el végképp. De van közöttük olyan is, amelyik soha.”

Szika

SZITTYA EMIL SZÁZ ÉLETE

Szöveg: Leimeiszter Barnabás

Bevezette Kassákot a képzőművészetbe, hogy aztán hosszú évtizedekre összekülönbözzenek. Ott volt a dadaizmus születésénél, és cikkeket írt Herczeg Ferenc lapjába. Anarchista világcsavargóként ismerte egész Európa, „fasiszta ügynökként” lett lábjegyzet egy Károlyi Mihály-memoárban. Ő fedezte fel Marc Chagallt, a második világháború alatt pedig álmokat gyűjtött.

Kassák Lajos *A ló meghal a madarak kirepülnek* című versében és terjedelmes önéletírásában (*Egy ember élete*) is erős vonásokkal rajzol meg egy különös figurát, aki 1909-ben európai csavargása során felkarolta őt. „[Ő] de minden jó ember sorsába belepottyan legalább / egy krokodilus / s ő aki a zürichi herbergből jött és chilébe készült / vallásalapítónak / ezen az éjszakán trippert kapott a rivoli utcai matróz- / bordélyban” – ennek a bizonyos krokodilusnak, „szittyának” „nagyon különösen voltak megkoszosodva a fülei”, s orosz forradalmárok kabátját csókolgatta: „tiszta vagyok mint a gyermek / mondta – ha tripperem nem lenne elmennék csarsz- / koje szélóba hogy megölhessem a cárt”. Kassákot egyszerre nyűgözi le és taszítja végletesen ez a látszólag minden európai kocsmában otthonos, homoszexuálisnak gyanított, piszkos és igénytelen alak, aki mesteri tehetséggel pumpolja a zsidó kassákat, aki Krisztus-képekről akar könyvet írni, aki a „morálgilisztákat” megvető anarchistaként Nietzschét és Max Stirnert magasztalja, és azt hirdeti, semmilyen kényszerűség nem gátolhatja az én kiteljesedését, az embernek felül

kell emelkednie Istenen. És ő az, aki a nyugati nagyvárosokon átkelve bevezeti a régi és kortárs képzőművészet rejtelseibe a munkásfiút. Kassák csupán a halála előtt volt képes arra, hogy feldolgozza azt az ambivalens élményt, amit a Szittyá Emilrel eltöltött néhány hónap jelentett. Ki volt ez az ember?

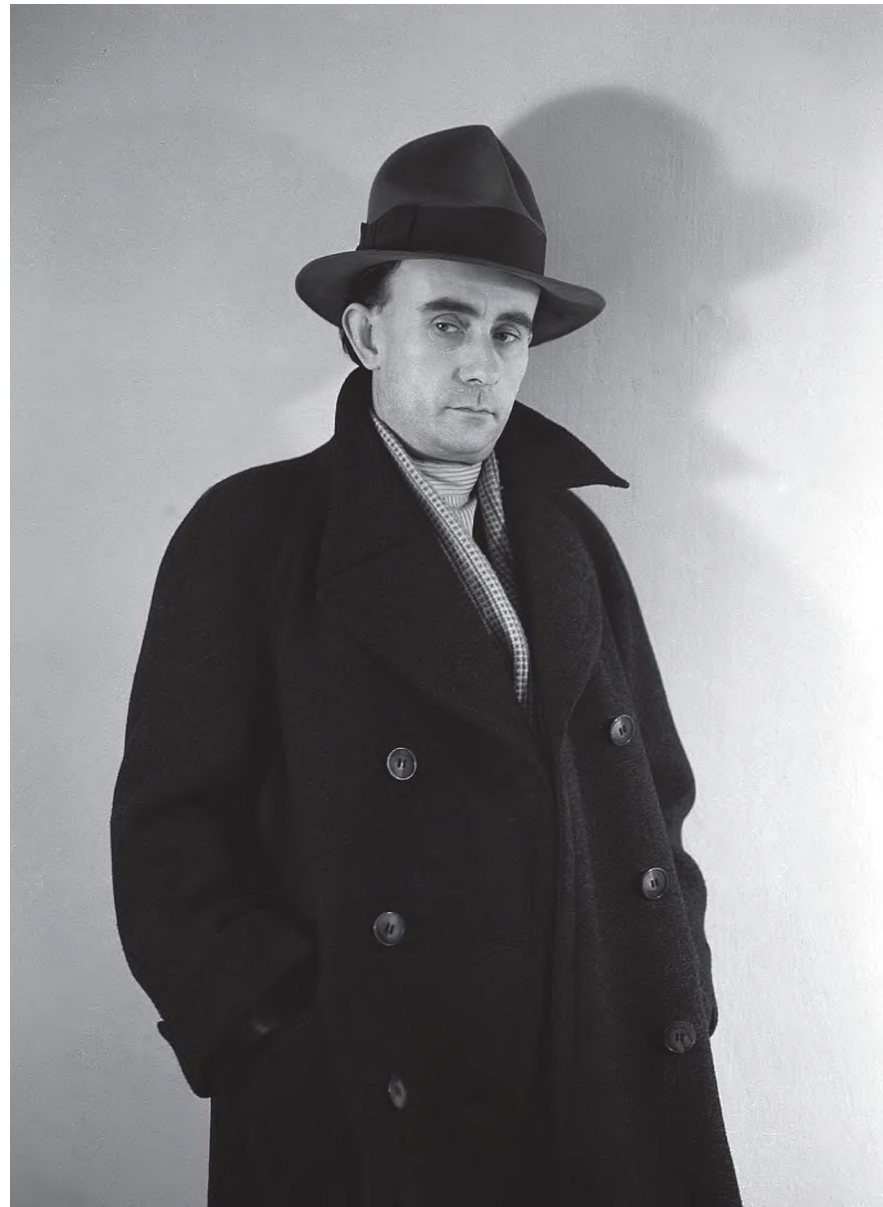
EURÓPA ORSZÁGÚTJAIN

A magyar irodalmi köztudatból kihulló – jobban mondva oda igazán be sem kerülő – vagabund életében és munkásságában Guca Magdolna művészettörténész segít bennünket eligazodni, aki Szittyá Emilről írta diplomamunkáját. Mint mondja, a Kassák körül szerveződő magyar avantgárdot kutatva kezdett a francia szálaokról – így Szittyá Emilről – tájékozódni. „Mindig érdekes kevésbé ismert művészekkel, »kismesterekkel« foglalkozni, mert a művészeti »termelés« társadalmi meghatározottságáról sokat elárulnak, amit a nagy nevek esetén a legendájuk olykor kitakar: a hálózatépítésről, a művészi szocializáció formális és informális lehetőségeiről” – fogalmaz.

„Visszaemlékezésében Szittyá nem kíméli Kassákat”

Szittyá Emil Schenk Adolf néven szegény zsidó család sarjaként született 1886-ban Budapesten. Tudható, hogy késő kamaszkorától kezdve járta Európa országútajait, itt tanult meg németül, franciául, és szedte magára műveltségét – közben több nagyváros börtönét is megjárta, bejáratos lett az európai balos-bohém körökbe, Leninnel is találkozott. Fanny zu Reventlow grófnő vendégeként ott találjuk őt a szabados-anarchista-okkult atmoszférájú asconai művésztelepen, ahol olyan illusztris figurák fordultak meg, mint Isadora Duncan, Max Weber vagy James Joyce. Nem hagyták közömbösen az új idők Magyarország felől zengedező új dalai sem: 1908-ban az ugyancsak érdekes életű Wojticzky Gyulával közös kiadványban tett hitet az Ady és A Holnap antológia által képviselt modernitás mellett, s ledorongolta a Szabolcska Mihály- és Rákosi Jenő-féle maradiákat, az „5000 éves patkányokat”. Ugyanebben az évben ismerkedett meg Lipcsében a huszadik századi francia irodalom egyik jelentős alakjával, a nonkonformista író-költő-riporter Blaise Cendrars-ral, aki ekkorra kis túlzással már bejárta az egész világot. A Cendrars-ral való barátság nem csupán azért fontos, mert Szittyá teremtette elő a svájci-francia író több művének megjelenési költségeit, hanem mert 1912-ben Párizsban *Les Hommes nouveaux* címmel folyóiratot indítottak – ennek hasábjain Szittyá tollából jelent meg Marc Chagall első méltatása, és ugyancsak Szittyá volt, aki felfedezte Chaïm Soutine művészetét.

A világháború elején Zürichben tartózkodott, ahol Hugo Kerstennel *Der Mistral* néven indított folyóiratot, és törzsvendége volt a szárnyait bontogató dadaizmus központjának, a Cabaret Voltaire-nek is, ahol kapcsolatba került Hugo Ball-lal, Emmy Hennings-szel, Hans Arppal. (Szittyá később kritikusan vélekedett a dadaizmusról, amelyből „dagályos és szárnalmas zagyaság” lett, még ha Ball eredeti szándékát – kikacagni a művészi pózokat – becsülte is.)

A háború alatt aztán huzamosabb ideig Budapesten élt: izgatottan újságolta el Kassáknak az avantgárd híreit, és anyagilag is segédkezett a munkásköltő első verseskötete, illetve a háborúellenessége miatt betiltott folyóirata, *A Tett* kiadásában. Német nyelvű, címében Henri „Vámos” Rousseau „hasisfilmjeit” megidéző könyvet adott ki a pszichoanalízis ellen, benne Cendrars hatását mutató, rímtelen (fél)hosszúversekkel. Emellett cikkeket írt – érdekes módon a Herczeg Ferenc szerkesztette, konzervatív-kormánypárti irányultságú *Magyar Figyelőbe* és a Milotay István-féle *Uj Nemzedékbe* is. Gucsa Magdolna elmondja: utóbbihoz Kassák vitte, azt viszont eddig nem tudta kideríteni, Szittyá a *Magyar Figyelőnek* hogyan lett a munkatársa – mindenesetre a korban nem volt szokatlan, hogy az újságírók a politikai

Künstlerkneipe Voltaire

Allabendlich (mit Ausnahme von Freitag)

Musik-Vorträge und Rezitationen

Eröffnung Samstag den 5. Februar

im Saale der „Meierei“ Spiegelgasse 1

Garderobegebühr 50 Cts.

A Cabaret Voltaire
1916-os plakátja

spektrum távoli pontjain elhelyezkedő orgánumokba írtak egyszerre.

ÜGYNÖKVÁD

1918-ban tele voltak Szittyta nevével a lapok, belekeveredett ugyanis az állítólag a német császári hírszerzésnek dolgozó Hermann Konsten őrnagy nevéhez fűződő zavaros kémügybe. Konsten Károlyi Mihályt kompromittáló, annak antantpártiságát bizonyító információkat kívánt nyilvánosságra hozni, az adatgyűjtéssel megbízott Robinson magándetektív (Robinetti néven korábban híres birkózóbajnok) azonban értesítette a gróft. A sajtó támadást indított az őrnagy jobbkezeként azonosított – vele valóban kapcsolatban álló – Szittyta Emil ellen. „[S]okat járt külföldön. Svájcban és Párisban hosszú ideig élt anarkisták közt, a háború elején pedig, amikor Németországból hazatoloncolták, állítólag kényszerhelyzetében vállalt hadácsi, kémkedő-szolgálatot a pesti polician. Ez a Szittyta el tudta hitetni Konsten őrnagygyal, hogy gróf Károlyi Mihályról rövid időn belül súlyos

A Magyar Nemzet 1941. június 29-ei számában a Gallicus néven Párizsból tudósító Mikes Imre idézi fel: a Dôme kávéház immár üres teraszán éveken át „egy magosas, sántító, összes kopaszodó, elgyötört vonású” úrnak, Károlyi Mihálynak volt a törzshelye, vele szemben pedig egy „nem kevésbé sajtóságos felebarát”, Szittyta Emil ült, „szöges arcának durva vonásai még a harmadnapos borosta alól is fenyegetően ütköztek ki, ujjai mandarinokhoz méltó hosszúságú körökben végződtek, ámbár a Mennyei Birodalom dignitáriusainak kényes higiéniaja nélkül, foszló ruháját szalmatörek, cipőjét pedig megkeményedett sár lepte el”. „Így ültek egymással szemben, a história humuszában gyökerező engesztelhetetlen gyűlölettel, de már elesetten és fogatlanul”, a környező asztaloknál pedig többek között Thomas Mann és Picasso foglalt helyet

természetű adatokat tud szolgáltatni. Szittyta mutatta be Robinson magándetektívét is” – állította a Pesti Napló. Szittyta röpiratban és a maga szerkesztette folyóiratban (Horizont-Füzet) utasította vissza a vádakát, az ellenséges közhangulatban azonban nem volt maradása, és hamarosan nyugat felé vette az irányt. A botrány rányomta bélyegét Szittyta magyar emlékezetére: az 1965-ban kiadott Károlyi-memoár jegyzetírői azt állították róla, hogy „külföldön később fasiszta ügynök lett”. Kérdésünkre, hogy mennyire lehetett megalapozott a gyanúsítgatás, Gucsa Magdolna kifejti: „a történetek sajtóinterpretációjának változása (először hatalmas katonai-politikai botrányként kezelték, aztán valamiféle amatőr kémecskék komédiájaként) arra utal, hogy semennyire” – konkrét bizonyíték nem került elő.

Talán legismertebb művében, az 1923-as *Furcsaságok kabinetje* című visszaemlékezésében – Rockenbauer Zoltán szerint egyszerre „önéletrajz és korrajz, anekdota- és pletykagyűjtemény, vitriolos stílusban írt bulvárkönyv sok művészeti adalékkal” – Szittyta nem kíméli Kassákot, „meglehetősen törtető, sóvárgó férfiúnak” minősítve őt, és a verseiről sem volt nagy véleményel. „Mikor a háború elején az utam Budapestre vezetett, viszontláttam az én fickómat a Meteor Kávéházban, ahol ügyesen udvarolt a híres zsidó Petőfi Nr. 2-nek” – utal Kassáknak a szociáldemokrata nótaszerzőhöz, Bodrogi Zsigmondhoz fűződő kapcsolatára (ő írta a *Már minálunk, babám* című dalt). A malíciózus Szittyta szerint Kassák „arra akarta kényszeríteni a Tanácsköztársaságot, hogy a dadaizmust vezesse be hivatalos művészetként. Egyidejűleg ő akart Magyarország művészeti diktátora is lenni. Ez a terve azért nem sikerült az ambiciózus hosszúhajúnak, mert azzal akarta hivatalos fellépését kezdeni, hogy Jókaitól kezdve minden jó irodalmár műveit el akarta égetni. Ez a kommunista ma emigráns, és dicsőítő verseket ír Szamuelyról”. A ténybeli valótanságokon túl Szittyta szorosabb

„A nemzetközi szinten határozottan elindult Szittyá festői és írói munkásságának újrafelfedezése”

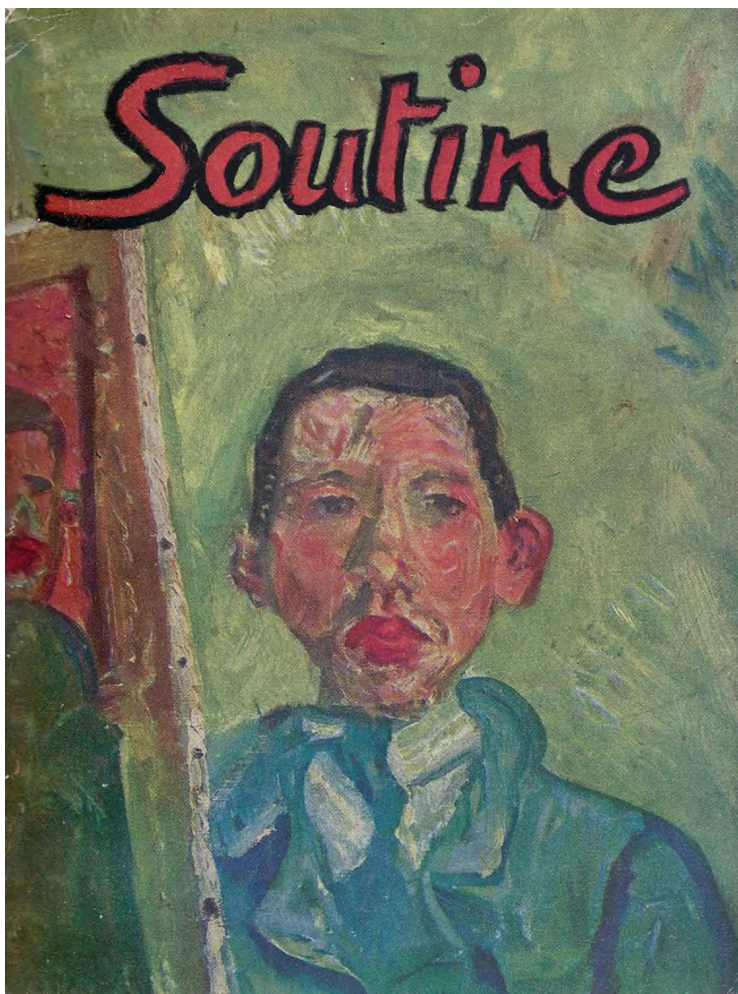
elköteleződést sejtet, mint amilyen az autonómiájához ragaszkodó Kassák és a kommün között fennállt. Tegyük hozzá: Kassák sem emlékezett meg róla túl barátián. Önéletírásában a közös csavargás hónapjairól írtakon valamiféle irtózáttal elegy csodálat ütközik át, a Konsten-ügyet felidézve pedig Szittyá „élődsi természetéről” értekezik.

A *Furcsaságok kabinetje* Kappanyos András irodalomtörténész szerint nem mentes az antiszemita ízű megjegyzésektől – talán ezek is közrejátszhattak Szittyá „fasiszta” hírének kialakulásában. Guca Magdolna e kérdésben nem ért egyet Kappanyossal, szerinte a tízes-húszas évek kontextusában máshogy hangzottak ma filo- vagy antiszemitanak tűnő mondatok: dívott a faj- és nemzetkarakterológia, zsidó származású értelmiségiek fordítottak olyan műveket, amelyek ma kivernék a biztosítékot. Gábor Andort hozza példaként, ő fordította magyarra Otto Weininger zsidó- és nőellenes *Nem és jellemét*. Hozzáteszi: Szittyá igyekezett hátrahagyni a zsidóságát, antiszemita viszont nem volt, „legalábbis nem jobban, mint bármely művelt európeér az 1910-es évek Magyarországon”. Érdekes kérdés az is, mennyire voltak őszinték Szittyá fennen hirdetett politikai nézetei. Felesége, a német Erika Szittyá utalt arra, hogy szélsőbalos beállítottsága egyfajta alkotói játékot szolgált, amivel a különlegességét akarta növelni, a vagabund pedig maga jelentette ki egyik írásában: „Nem vagyok anarchista (mindig tiltakoztam az ellen, hogy valamilyen jelzót fessenek a homlokomra).” Guca árnyalja a képet: Szittyá kérkedő kijelentései, mint hogy ismer minden anarchistát, vagy hogy különböző okokból öt-hat országban is elítélték, lehettek az „imázsépítésének” a részei, de politikai meggyőződése – noha semmilyen pártnak nem volt tagja – igenis meghatározta életművét: mindig is konzekvensen békepárti és baloldali álláspontot képviselt, hősének tartotta Kropotkint.

AZ ÁLOMGYŰJTŐ

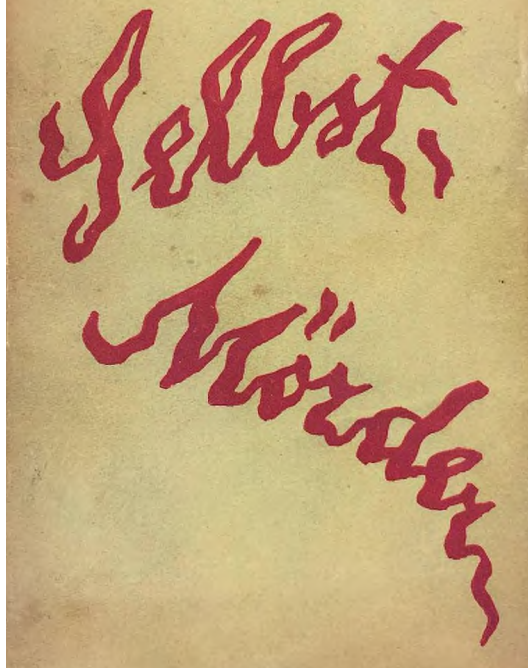
A magyar sajtóban a Konsten-botrány után először 1929-ben találkozhatunk Szittyá nevével. A *Friss Ujság* nevű bulvárlap arról számol be, hogy egy nemzetközi csavargószervezet (tisztületbeli tagjai: Gorkij, Knut Hamsun) kongresszust tart Stuttgartban, az esemény legérdekesebb alakja pedig „Szittyá Emil, aki Európa összes államait végigcsavargta és akinél alaposabb ismerője nincs az országutnak. Ő írta meg a csavargók bibliáját és összeállította azt a címkönyvet, amely magában foglalja az összes gazemberek, utonállók és csavargók adatait. Pontosan megjelölte, hol érdemes csavarogni, hol talál a csavargó segítséget stb.”. Szittyá a húszas-harmincas években is változatlan intenzitással működött: megfordult Bécsben, Lipcsében, Berlinben, majd Párizsban telepedett le; kritikákat, esszéket, monográfiákat szentelt a kor képzőművész- és költőnagyságainak, regényeket és drámákat írt, s megjelent az öngyilkosság témáját feldolgozó, nagy ívű kötete is; emellett maga is festett, Christian Weinek szerint „részben naiv, részben fantasztikus expresszionista” stílusban. Festői pályakezdését illetően bizonytalanok az információk, maga Szittyá egy halála évében született levelében arról ír, hogy ötven éve foglalkozott festéssel, és több száz képet készített. Első kiállítását csak 1958-ban rendezték meg, Magyarországon a Kassák Múzeum 1989-es tárlatán ismerkedhetett meg negyven grafikájával és festményével a közönség. „Szittyá egységes és jellegzetes stílust alakított ki. Relatív kis méretű, zsúfolt, erősen kolorista kompozíciókban gondolkodott. Képei ritkán jutnak el a teljes absztrakcióig, többnyire mozgalmas, de perspektívát nem ismerő alakok, arcok bontakoznak ki a káoszából” – állapítja meg egy tanulmányában Rockenbauer Zoltán.

A németországi náci hatalomátvétel után *Die Zone* néven hét számot megérő, élesen Hitler-ellenes folyóiratot adott ki. Franciaország német

Szittya Emil
Chaim Soutine-ról szóló
monográfiájának (balra)
és az öngyilkossággal
foglalkozó könyvének
(jobbra) borítója

EMIL SZITTYA

megszállása alatt Limoges-ban élt, és az ellenállással is kapcsolatban volt. Háborús éveinek érdekes „regénye” a franciául írt 82 rève *pendant la guerre 1939-1945*, amiben a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből származó ismerősök és ismeretlenek álmait gyűjtötte egybe, ezekben megragadva a háború valóságát. A könyvet nemrég újra kiadták Franciaországban, a neves író, Emmanuel Carrère írt hozzá előszót, amelyben rámutat: az elmesélt álmok óhatatlanul unalmasak szoktak lenni, nem így a Szittya által leírtak, akinek stílusa valódi írói tehetségre utal.

A háború után Szittya és felesége szerény körülmények között élt Párizsban. Az életmű kutatását a nyolcvanas években elindító Bodri Ferenc idéz egy beszámolót, miszerint Szittya – aki Cendrars-nak állítólag még Arany János nagyságáról áradozott – ekkoriban már azt sem volt hajlandó elismerni, hogy valaha tudott magyarul. Hogy Szittya mikor járhatott utoljára Magyarországon, nem egyértelmű: mint Gucsa Magdolna rámutat, Erika Szittya útlevelének tanúsága szerint 1939-ben, de lehet,

hogy utána is. Kassák Lajos 1963-ban, egy évvel Szittya halála előtt írt egy *Elporzott évek* című, feltehetőleg a régi csavargótársat megidéző verset, amelyben egy tíz évvel azelőtti találkozást emleget. E költemény egyébként a Szittyával való megbékélés szép dokumentuma: „A legfényesebb csillag / éppen házunk felett ragyogott / hú kutyám a küszöbön feküdt keresztben / átléptük / én is / ő is / s a kapun túl / megcsókoltuk egymást.”

„Szittya pályáját követve megfigyelhetjük, milyen emancipációs lehetőségek, integrációs nehézségek, választások adódtak egy erős társadalmi meghatározottságokkal (zsidó, szegény, képzetlen), de tanulni és alkotni akaró ember számára a huszadik század első felében” – mondja Gucsa Magdolna. Szittyaé egyszerre siker- és a politikai-történeti körülményekből adódó, elkerülhetetlen kudarc-történet: a német művészközeg fogadta be elsőként, párizsi letelepedése után a francia és a német kultúra között igyekezett közvetíteni, ám a második világháború után a német nyelvről le kellett mondanania. „Megúsztta a zsidóüldözést, megmenekült a családja, de franciául kellett újakezdenie, és mindennek ellenére hátrahagyott nagyjából kétszáz festményt, húsz német és tíz francia könyvet.” Gucsa hozzát teszi: a nemzetközi szinten határozottan elindult Szittya festői és írói munkásságának újrafelfedezése. A tervek szerint kiállítások, publikációk foglalkoznak majd vele, zajlik német nyelvű kéziratának kiadása, a *Furcsaságok kabinetjének* pedig készül a francia fordítása. ■

ANZIKSZ

Újságoldal tördelése Linotype
szedőgéppel kiöntött sorokból 1938-ban

Fotó: Fortepan / Chuckyeager tumblr

A SZÓRVÁNY ERKÖLCSE

Beszélgetés Margittai Gáborral

Szöveg: **Pap Lázár**
Fotó: **Hölvényi Kristóf**

Emberi sorsok alkotta periferikus, láthatatlan tájakat mutat be immár több évtizede Margittai Gábor és felesége. Az Isonzónál elhunyt magyar katonák nyomait kutatva és a kifosztott erdélyi „belső főnemesek” hányattatásait feltárva is egy a céljuk: bizonyítani, hogy vert helyzetből is van kiút.

LEGÚJABB KÖNYVÉNEK CÍME LÁTHATLAN KASTÉLY. HOGY ESETT ERRE A CÍMRE A VÁLASZTÁS?

A kétezres évek elején volt egy *Láthatatlan városok* című riportsorozat, ezzel debütáltam a *Magyar Nemzetben*. Kifejezetten a magyar történelem és földrajz elfeledett vidékeit, időrétegeit kutattam. Máramaros-szigeten a helyi zsidóság maroknyi túlélőjével készítettem az első ilyen anyagomat: ezek az erőteljesen magyar tudatú zsidó emberek alig harmincan maradtak, jóllehet még a két világháború között is jelentősen hozzájárultak a magyar kultúra fenntartásához ezen a végvidéken. Elképesztő tájakra vetődünk el, a többes számot azért mondom, mert ezek mindig két-

személyes expedíciók voltak a feleségemmel, Major Anitával. Autóstoppal, a lehető legklasszikusabb módszerekkel utazva eljutottunk olyan helyekre is, ahová a fősodor kutatói ritkán vagy egyáltalán nem. A *Láthatatlan városok* sorozat egyfajta gátszakadást ért el: az olvasói visszajelzések azt mutatták, hogy jelentős az igény ezeknek a központoktól távol szakadt, elfeledett térségeknek az újra-feltérképezésére. A láthatatlan városok a történelmi rétegeket, de még inkább az emberek történeteit jelentették a fizikai városok mögött. A Kárpát-medencében különösen igaz, hogy egy városnak több történelme is van, főleg ott, ahol több történelmi konfliktussal terhelt népcsoport él együtt. A *Láthatatlan*

kastély tulajdonképpen ennek a folyamannak a folytatása, illetve a *Tiltott kastély* című könyvnek a következő része, középpontjában Wass Albert, illetve Kemény János családjával. A Wassok után gyakorlatilag egyetlen kisebb kastélyszerű kúria maradt hátra Cegén. Az író vasasszentgothárdi kastélyát a szó szoros értelmében kőről kőre tüntették el 1945-ben, így az már fizikailag is láthatatlan, nem csak emlékezetpolitikai értelemben.

HOGY INDULT EL A PROJEKT? MINDKETTEN ENNYIRE KALANDOR TERMÉSZETŰEK?

Magyar-történelem szakon tanultunk Szegeden, néptáncoltunk, és a néprajzi gyűjtés apropóján hamar

elkezdünk utazni. Meséket, dalokat és főleg táncokat gyűjteni indultunk Kelet-Erdélybe a gyimesi csángókhoz, majd onnan szivárogtunk vissza szép lassan nyugat felé. A kilencvenes évek legelején még élt valami Európában, főleg annak a déli és a keleti részén abból a stoppos kultúrából, amely a szüleink nemzedékének olyan meghatározó élmény volt. Bejártuk a Kárpát-medencét, gyakorlatilag egész Európát végigstoppoltuk, fillérekből élve hetekig, hónapokig, mindig a kontinens, a régiók periferiáján mozogva – és így jutva el többek között Szardíniára, Szicíliaba vagy egyéb kalandos utakon a Közel-Keletre, illetve Afrikába. Ez a fajta nagyon szabad, rögtönző, meglehetősen veszélyes utazási forma megtanított együtt utazni bennünket Anitával, ahogyan arra is, milyen típusú figyelemre és nomád ösztönökre van szükség ahhoz, hogy túlélj egy idegen és sokszor ellenséges

környezetet, ahol esetleg hajlamosak két lábon járó pénztárcának nézni, még akkor is, ha egy fillér sincs nálad, és az egész város utánad lohol, hogy baksist préselj ki belőled. Megtanulod, miként lehet ezt kulturáltan, szeretettel leszerelni, hogyan lehet ezek közül az emberek közül is olyanokat kihalászni, olyan nyelvet fogni, akik aztán elvezetnek azokhoz, akiket valójában keresel.

A KÉTSZEMÉLYESSÉG MIT TETT HOZZÁ AZ ÚTJAIKHOZ? KÉT AZONOS LÁTÁSMÓD TÁMOGATTA EGYMÁST, VAGY KÉT KÜLÖNBÖZŐ EGÉSZÍTETTE KI A MÁSIKAT?

Anitával hasonló az értékrendünk, az érzékenységünk és a kíváncsiságunk is, de egy női szemléletmód nyilvánvalóan másként közelít az emberekhez. Nem a kiegészítés a jó szó, mert az alárendeltséget sugall, a mellérendelő mód a megfelelő. A fellépésünk,

megmutatkozásunk így különbözik a „hivatásos” gyűjtők, riporterek, kutatók fellépésétől: amikor filmet forgattunk az erdélyi arisztokratakról, vagy elmentünk Afrikába, ahol annyira különbözik a helyi kultúra a miénktől, amennyire két kultúra csak különbözhet, fontos és hatékony volt. Egy házaspár fellépése sokkal természetesebb emberi viszonyokat és kommunikációs helyzeteket teremt, mint ha hivatalosan, külön-külön jelennének meg. Az emberek jobban megnyílnak, több mindent elmesélnek, sokkal mélyebb, családiasabb beszélgetések jöhetnek létre. Afrikában és a Közel-Keleten többek között történelmi pletykák után nyomoztunk, a magyarábokat kerestük Núbiában, Libanonban a muzulmán hitre tért magyar nők életét kutattuk. Anitát Bejrútban elhívták Mohamed próféta születésnapjára, amely különleges ünnepnap, de csak nők vehettek részt

„Az erdélyi arisztokrácia példát mutat abban, hogy újra magyar központot lehet létesíteni olyan településeken, ahol már alig élnek magyarok”

rajta. Ha ő nincs ott, akkor semmilyen tudomást nem szerzünk erről a bensőséges, egyszerre szent és profán női ünnepről. Egy dél-egyiptomi, turisták nem járta, igazi keleti tevepiacon, a Vörös-tenger partvidékén én nem fotózhattam a tevehajcsárokat, mert abból – jobb esetben – súlyos testi sértés is lehetett volna, Anita viszont nyugodt lélekkel eléjük állhatott a gépével. Megtiszteltetésnek vették, hogy egy fehér európai nő kíváncsi az ő életükre, arra például, hogy miként vágnak tevét. Ezek tehát praktikus módon is egymást kiegészítő elemek; kéttagú kommandó vagyunk.

KATONASÍROK GONDOZÁSÁVAL IS FOGLALKOZIK. HOGY ILLESZKEDIK EZ A SZÓRVÁNYKUTATÁSBA?

Bedécs Gyula szlovéniai útikönyvében láttam egy munícióládából készített síremléket, amelyen szerepelt egy számomra addig ismeretlen felmenőm, Ónodi-Szűcs János neve. Ez a templomfalra rögzített „halottak könyve” a javorcai kápolnában található, az Isonzó mentén, ahol a túlélő bajtársak összeadták a pénzüket, hogy gyönyörű szecessziós kápolnát építsenek az elesetteknek. A feleséggel odautaztunk, úgy terveztük, hogy megnézzük a kápolnát, és utána pihenünk a Júliai-Alpokban. Ehelyett többtucatnyi katonatemetőt, szabadtéri múzeummal alakított frontszakaszt, magashegyi kavernát, bunkert kerestünk fel egy héten belül, szétlőtt erődöket, harcmezőket látogattunk, és rájöttünk arra, hogy mindez szerves része a szórványkutatásnak. A halottak szórványának szoktam nevezni az első világháború elfeledett magyar hősi halottait, hiszen a Kárpát-medencei kisebbségi magyar nemességhez, a csángókhoz vagy a dél-erdélyi szórványmagyarokhoz hasonlóan ők is kikoptak a nemzeti emlékezetből, a közz gondolkodásból. Az első világháború még most is szikár módon van bemutatva a történelemkönyvekben.

EMLÍTETTE, HOGY SZARDÍNIÁN ÉS SZICÍLIÁBAN IS JÁRTAK, OTT MIT KERESTEK?

Az első világháborús kutatás nagy felfedezéshez vezetett. Amikor a témában kutatva Szarajevóban jártunk, az utcán belebotlottunk egy furcsa emberkébe, aki zavaros, kevert magyarsággal beszélt nekünk a Balkánon végigterelt és ott nagy számban elpusztult magyar katonákról. Ezt a történetet nem tudtuk értelmezni, az illető egyébként is bolondos figurának tűnt, bármelyik Kusturica-filmben szerepet kaphatott volna. Aztán más forrásokból, délvidéki könyvbemutatókon elejtett mondatokból is hallottunk erről, de még mindig nem érte el az ingerküszöbünket. Amikor Szardínián jártunk, ahová az erdélyihez sokban hasonlító szárd hegyvidéki kisebbségi kultúra, létforma iránti kíváncsiság és rokonszenv vezetett bennünket, próbáltuk a helyi magyarokkal felvenni a kapcsolatot, kerestük, hogy mi az, ami magyar jellegű, eredetű a szigeten. Ekkor felhívták a figyelmünket arra, hogy létezik egy bizonyos Asinara, Szamár-sziget, ahol a mendemondák szerint osztrák-magyar katonák szenvedtek fogolytáborokban. A szigeten gumikerekű kisonnattal viszik körbe a turistákat nagyon kötött útvonalon, mert szigorúan védett természetvédelmi területről van szó. Erről az utazásról elszöktünk a szó szoros értelmében, kalandozni kezdtünk a bozótban, így fedeztük fel a sziget rejtett zugait. Asinara arról volt nevezetes, hogy börtönszigetként használták, ahol 1997-ig a legdurvább gyilkosokat, terroristákat, maffiavezéreket tartották fogságban. Ekkor még nem beszéltek arról, hogy sok ezer osztrák-magyar hadifogoly lelte ott halálát, hiszen az olasz történelmi emlékezet számára ez szegényfolt. Gyakorlatilag mi voltunk az elsők, sőt a mai napig mi vagyunk az egyetlenek, akik szisztematikusan feltérképeztük a szigetet, és bejártuk a halálmars útvonalát a feleséggel Belgrádtól kezdve egészen a

dél-albániai Vlora kikötőjéig. Ezen az útvonalon hajtották végig a szerb fronton fogságba esett osztrák–magyar katonákat. A nyolcszáz kilométernyi utat rendes ellátás nélkül, sokszor a szabad ég alatt éjszakázva tették meg, majd marhaszállító gőzösökön vitték őket a Szamár-sziget fogolytáborába. A több mint nyolcvanezer foglyot a járványok és a fagy is megtizedelte, ilyen körülmények között maradt életben végül hatezer szellemkatona.

HOGY VISZONYUL A MAGYAR EMLÉKEZET A HALÁLMAKS TÖRTÉNETÉHEZ?

A szerbek feldolgozták a történetet a saját szemszögükből például a nemrégiben bemutatott *I. Péter király* című filmben is. Mi évekig próbáltunk azért lobbizni, hogy készüljön magyar vagy akár olasz–magyar, olasz–magyar–szerb–horvát koprodukciós játékfilm a témáról, de nem jött össze. Először a Doberdónál és az Isonzónál folytatott kutatások során döbbsenünk rá arra, hogy gyakorlatilag alig tud valamit a magyar közvélemény az első világháború minden magyar családot sújtó megpróbáltatásairól, szenvedés- és hőstörténeteiről. Elmennek a Soča folyóhoz a magyarok raftingolni, kanyoningezni, és azt sem tudják, hogy a nagypapa esetleg ott van eltemetve, nem tudnak arról, hogy gazdag magyar szóránnyvilág van ott a hegyekben, a halottak szóránnya. Erkölcsei és hadtörténeti kötelességünk, hogy ezekről az emberekről megemlékezzünk, és visszaemeljük őket a közemlékezetbe, újra kultúránk szerves részévé tegyük őket, sorstörténeteiket. A *Szamár-sziget szellemkatonaí* című könyv, illetve a témában készült multimédiás vándorkiállításunk azért sikertörténet, mert befogadható módon beszél arról, hogy milyen szenvedéseken kellett keresztülmennie egy magyar katonának, aki felfoghatatlan távlatú és keservű utazásoknak volt kitéve hadifogolyként – akár az emberi lélek legaljára is... Keveset beszélünk az első

világháborúról, mindig a nyugati front-ra gondolunk, a sáros flandriai csatamezők lövészárkai vannak a vizuális terünkben, mert a nyugati filmek ezt mutatják. Ez a szervilizmus iszonyatosan bosszantó, hiszen legalább ilyen gazdag hadtörténeti kultúrával rendelkezünk, lenne mit ápolni. Kifejezetten a hadifogság-kutatás azért keltette fel a figyelmünket, mert ha valakiről alig esik szó a hadtörténetírásban, az a hadifogoly: ő a periféria periferiáján tengődik.

MI VONZOTTA A PERIFÉRIÁKRA?

Újpesti születésű vagyok, a családom száztíz éve ott él. Újpest volt a Magyar Királyság negyedik legjelentősebb ipari városa, miközben valójában kisváros volt sok szegény ipari munkással, kispolgárral, kisiparossal – de nagy lokálpatriotizmussal. Különleges monarchiabeli konglomerátumként magába szippantotta a Kárpát-medencéből az iparosréteget. Az őslakos újpestieknek sajátos az identitásuk, amely a munkás- és kispolgári közegekből táplálkozik, de arra is megtanít, hogy milyen egy központ szélén élni. Talán innen is a perifériák iránti érzékenység. A diplomamunkámat magyar szakon pedig a gyimesi néptáncok esztétikai elemzéséből írtam. Aki nem gyakorolja, nem tudhatja: a néptánc függővé tesz, addiktív, olyan ősi mozgáskultúra, etika, magatartásforma, férfi- és női szerep, egymáshoz való viszony és mitológia lakozik benne, amely beránt, nem enged. Amikor néptáncosként eljutottam a Gyimesekbe, leesett az állam, hogy ott Árpád-kori nyelven beszélnek az emberek, és olyan népszokások élnek, amelyek már a szakkönyvekbe sem nagyon férnek be. Elkezdtünk aztán egyetemista csoporttársaimmal bolyongani Erdélyben, hat-hét fős „hordákban” közlekedtünk nyári szünetben, traktorokat, szénás szekeket, favágók teherautóit stoppolva le, akár a zarándokok, papoknál szálltunk meg, reformátusoknál, unitáriu-

soknál, katolikusoknál, nem tettünk felekezeti különbséget. Akkor tudtuk meg, hogy mi az igazi vendégszeretet, amikor például egy ágrólszakadt, de végtelenül becsületes hétgyermekes gyimesi család az utolsó falokat is nekünk adta, csak hogy méltó módon vendégül lásson hét kiéhezett egyetemistát. Napokig lelkészeknél aludtunk, és hatalmas bizalommal, szeretettel fogadtak be minket csak azért, mert anyaországiak voltunk, akikről lerítt, hogy mennyire éheznek a tudást. Erősen élt, még most is él a rendszerváltozás előtti vészorszakból táplálkozó vendégszeretet, házról házra, kézzel kézre adtak bennünket. Először Máramarosszigeten tapasztaltam meg azt, hogy távol minden központtól, ellenséges közegben hogyan lehet fenntartani – ha bicegve és visszavonulóban is – egy kultúrát. Ezek után kezdtünk el Anitával kifejezetten olyan helyekre utazni, ahol már csak elvétve éltek magyarok: Dél-Erdélybe vagy a Felvidéken Sáros és Szepes vármegyébe.

Margittai Gábor 1973-ban született Budapesten. Író, szerkesztő. A szegedi egyetemen doktorált. Az Öveges József Középiskolában néptáncot és népismeretet tanított. 2001-től 2015-ig a Magyar Nemzet hétvégi magazinjának társszerkesztője volt, ezután a Magyar Idők és a Magyar Nemzet Lugas mellékletének társ-, majd főszerkesztője. Néhány könyve: Külső magyarok – Utazás a végeken (2005), Mi a madzsar? – Magyar tudatú néptörödékek Ázsiában, Afrikában, Európában (2009), Tiltott kastély – Erdélyi történelmi családok a jóvátétel útvesztőjében (2017). Major Anitával készített dokumentumfilmjei: Szamár-sziget rabjai, Tiltott kastélyok sorozat

MENNYIRE SZÁMÍT FELDOLGOZOTTNAK A SZÓRVÁNYBAN ÉLŐ MAGYAR ARISZTOKRÁCIA TÉMÁJA?

Bennünket a szórványkutatásnak nem elsősorban az elmélete érdekel, hanem a gyakorlata, az élettörténetek, hogy például miként tudja valaki úgy ép ésszel és lélekkel átélni, átveszteni a kommunista-nacionalista diktatúrát, hogy mondjuk a tőle elkobzott empire szekreteret kartonpapírra lerajzolja. Mednyánszky László festőművész unokahúga, Czöbel Margit bárónő tett így. Láttuk azt is a felvidéki Poprádon, hogy egy panellakás zugaiban sorakoznak a korszak nagy historizáló festőitől származó főnemesi portrék a vasbeton falakba fúrt kampókön – ennyit tudtak megőrizni az utódok a kastélyukból, sok száz éves családtörténetükből. Ezek az emberek megmaradtak nemesnek a szó minden értelmében. A noblesse oblige kultúrája és ethosza megmaradt bennük, őrizték titokban, csöndben, nem a mellüket verve, nem minden-

féle operettjelmezbe öltözködve, hanem belső főnemesként.

MIT TUD TENNI EGY ARISZTOKRATA A MAGYARSÁGÉRT A 21. SZÁZADBAN?

Az erdélyi arisztokrácia példát mutat abban, hogy vissza lehet perelni, föl lehet újítani elkobzott, kifosztott kastélyokat, és újra magyar központot lehet létesíteni olyan településeken, ahol már alig élnek magyarok, és az etnikai viszonyokat megfordítani már nem lehet. Ez a kastély-visszafoglaló mozgalom sokáig remekül működött, de új könyvem részben azért íródott, mert egy ideje kezd a visszajára fordulni a folyamat: a román állam mindent megtesz azért, hogy a kastélyokat visszavegye, visszaállamosítsa. Trianon után a magyar arisztokraták birtokainak hetven-nyolevan százalékát elvették az úgynevezett romániai földreform során, 1949-ben pincelakásokba kényszerítették őket, sokakat megölték, vagy lágerekbe, munkatáborokba deportáltak. Báró Kemény Jánosnak meglett ember-

ként oltott meszet kellett talicskázni Marosvásárhelyen. Mindezek után ezek az emberek urak maradtak, nem fennhéjázó, pökhendi módon, hanem erkölcsi értelemben. Ez a szórványerkölcs: igenis meg lehet őrizni helyeket, embereket, sorsokat, tovább lehet építeni őket, nem szabad lemondani róluk. Nagy vita, hogy mi legyen a szórvánnyal: gyűjtsük-e össze a magyarokat, tereljük-e be őket központokba? Sokan nem látják be, hogy ha a szórvány megszűnik, akkor elkezdi erodálódni a tömb is. A perifériák nem szűnnek meg, csak beljebb húzódnak, ezt pedig nem hagyhatjuk. Meg kell őrizni a magyarságát azoknak a vidékeknek is, ahol élő magyarok már nincsenek, az épített örökség azonban még emlékeztet rájuk. Olyan dolgokat akarunk bemutatni, amelyekről úgy gondoljuk, hogy ha kimaradnak a közlemlekezetből, akkor szellemileg is csonka a magyarság. A szórvány erkölcsét szeretnénk felmutatni: azt, hogy reménytelen, vert helyzetből is van kiút. ■

Dávid Ferenc egy Hertel Dávid nevű szász varga fiaként született Kolozsváron. Születésének dátuma bizonytalan, a korábbi kutatások szerint 1510 körül látta meg a napvilágot, de mostanra az 1520 körüli időpontot tartják valószínűbbnek. Édesapja keresztnévét felhasználva vette fel a Dávid Ferenc nevet

ERDÉLYI MESSIÁS

Szöveg: Pap Lázár

A protestantizmus világában szokatlan kultuszt építettek az erdélyi unitárius hívek Dávid Ferenc alakja köré – a hitelveiért börtönbe vetett prédikátor megpróbáltatásait Jézus Krisztus passiójával állították párhuzamba.

Mint az minden forradalmi irányzat esetében történni szokott, a reformáción belül is megjelentek radikális csoportok, a reformációt is megreformálni kívánók. A 16. században ezek a mozgalmak hirdették, hogy híveiknek egyedül a *Bibliára* kell alapozniuk hitüket, továbbá mindenkinek jogában áll magának tanulmányoznia a *Szentírást*, amire az írni-olvasni tudás terjedésével egyre nagyobb lehetőség nyílt. Ilyen, akkoriban radikálisnak számító elképzeléseket képviselt az unitárius egyház alapító püspöke, a katolikusból evangélikussá, reformátussá, majd végül unitáriussá váló Dávid Ferenc is.

A prédikátor tragikus sorsa a mai napig unitáriusok szízeit indítja meg, és veszi rá arra, hogy részt vegyenek a dévai zarándoklaton. Egyházuk börtönben elhunyt alapítójára mártírként emlékeznek, alakját az idők során pedig már-már messianisztikus jegyekkel ruházták fel. Erről árulkodik az

unitáriusok történetét összefoglaló, Kénosi Tózsér János és Uzoni Fosztó István által a 18. század végén írt, *Az erdélyi unitárius egyház története* című mű, amely egyszerre számít kezdetleges történeti munkának és korabeli forrásnak arról, miként próbálták megteremteni Dávid Ferencnek a protestantizmustól egyébként merőben idegen kultuszát.

VÁLTOZÓ HITELVEK

Az antitrinitárius nézetek megjelenése előtt a reformáció vezetői csupán a szerintük eredeti keresztény elvekhez akartak visszatérni, saját felfogásukban ők számítottak ortodoxnak. Dávid Ferenc ezzel szemben a folyamatos kijelentésben hitt, amikor Luther írásait olvasva reformált a katolikus hitről. Miután találkozott Kálvin tanaival, és úgy ítélte meg, hogy a genfi prédikátor kijavította a Luther által elkövetett és megtartott hibákat, áttért a református hitre. Végül az antitrinitárius

„Dávid elkezdett azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy nevezhetik-e a hívek Krisztust Istennek, illetve fordulhatnak-e fohászaikban hozzá”

irányzathoz csatlakozván Isten ihletésére hivatkozott, és megvetette az unitárius egyház alapjait. Hitének két alappillére a *Szentírás* és lelkiismeretének indíttatása volt.

Az egyház alapításának idején az unitárius hitelvek közel sem voltak még letisztultak. Teológiájuk folyamatosan változott, ugyanis célként tűzték ki az emberi lélek és a különböző korszakok fejlődésének követését. Legfőbb tanításuknak a Szentháromság újraértelmezése számított. Istent a legfőbb szeretetként, Jézus fiúságát pedig nem adottságként, hanem az Istenhez való hasonlatosságként, az ő tökéletességére való törekvésnek értelmezték. Hitük szerint a Szentlélek Isten lelke, amely tőle elválaszthatatlan. A kereszténységet főként szellemi síkon értelmezték, ezért próbálták lerázni magukról a béklyónak tekintett dogmatikát és a külsőségeket egyaránt. Egyedül a *Szentírást* és az Isten hangjaként felfogott lelkiismeretet fogadták el tekintélyként, ami tulajdonképpen a *Biblia* saját személyes értelmezését jelentette.

A szilárd hittételek hiánya magában hordozta annak veszélyét, hogy az akkor még fiatal egyház a teológiai viták mentén darabokra hullik szét. Az 1568-as tordai országgyűlés, amelyhez a vallásszabadság megszületését szokták társítani, bevett felekezeti ismerte el a katolikust, a lutheránust, a reformátust, valamint az unitáriust, megtiltott azonban mindenféle újítást a továbbiakban, a stabilitás érdekében rögzítve ezzel az egyházak állapotát.

A KÖZPRÓFÉTA

Dávid Ferenc már tizenkét éve állt az unitárius hit szolgálatában, amikor kezdeményezésére 1578-ban a tordai zsinaton elfogadták a közprófétaságot, ami azt jelentette, hogy a lelkipásztorok büntetlenül foglalkozhattak olyan témákkal, amelyekről egyházi határozat még nem született. E rendelkezés által megerősítve Dávid elkezdett azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy nevezhetik-e a hívek Krisztust Istennek, illetve fordulhatnak-e fohászaikban hozzá. Az értekezéseinek híre hamar az erdélyi unitarizmus másik vezéralakjának, Giorgio Biandrata olasz udvari orvosnak a fülébe jutott, aki újra zsinatot hívott össze Tordára, és megintette a kényes kérdéseket feszegető prédikátort, valamint a fejedelem haragjával fenyegetőzött, de ekkorra ez már kevésnek bizonyult. Dávid folytatta prédikációsorozatát,

és nyíltan hirdette, hogy Jézus semmilyen értelemben nem lehet Isten, ezért imádkozni sem kell hozzá, valamint a gyermekek megkeresztelését is elvetette.

Annak érdekében, hogy az ügyben igazságot tegyenek, ismét zsinatot hívtak össze, amelyre döntőbírónak az egyik legjelentősebb lengyel unitárius teológust, Fausto Sozzinit hívták meg Krakkóból. Az ő köreibben már lezajlottak hasonló viták, amelyek eredményeként több prédikátort kiközösítettek. Sozzini megállapította, hogy Dávid hajthatatlan, így Biandrata más eszközökhöz fordult: elérte, hogy hittársát megfosszák első papi juttatásaitól. Az unitárius hagyomány szerint a prédikátor ekkor saját sorsát előre vetítve így reagált: „Nem szeretném hinni, hogy te kegyetlenebbül viseltetnél irányomban, mint Kálvin viseltetett Szervét iránt. Avagy talán majdan te is egy második Kálvin akarsz lenni?” – utalt ezzel az antitrinitarizmus szülőatyjának, Szervét Mihály spanyol orvosnak a halálos ítéletére, amelyet a genfi tanács feltehetőleg Kálvin nyomására hozott meg.

Végül a lengyel unitáriusok javaslatára elutasították Dávid nézeteit, következő lépésként pedig Biandrata a katolikus fejedelem, Báthory István nevében kormányzó Báthory Kristóf előtt zsidózással, valamint újítással vádolta meg (előbbi azt jelentette, hogy a kereszténység által elhagyott zsidó vallási szokásokat elevenítette fel). Báthory megértette az ügy jelentőségét: eltiltotta Dávidot a tanítástól, a kolozsvári tanáccsal őrizetbe vetette őt. Nem vallási intoleranciáról volt itt szó, hanem az antitrinitarizmuson belüli intolerancia tolerálásáról. Tehát nem az állam akaratát érvényesítette az unitáriusokkal szemben, hanem kiszolgálta az egyházon belüli egyik frakciót, és leszámolt annak belső ellenfelével, lekötelve ezzel a pozíciójában megerősödött vezetést.

MINTHA A NAPOT GYŰRŰ FOGNÁ KÖRŰL

Amikor Dávid értesült az ítéletről, a Kénosi–Tözsér-féle mű szerint így szólt Sozzinihez: „Régóta sejtettem én már ezt, menj s végezd be, amit elkezdettél.” Ez a mondat egyértelmű utalás a János evangéliumának 13. fejezetében található 27. igeverssre: „És a falat után akkor beméne abba a Sátán. Monda azért neki Jézus: A mit cselekszel, hamar cselekedjed.” Az unitárius emlékezet szerint a nép követelte Dávid

A Báthoryak, bár nem üldözték az unitáriusokat, a katolikus restaurációt próbálták elősegíteni a fejedelemségben. Az adott politikai viszonyok közepette Biandrata tartott attól, hogy Dávid veszélybe sodorja az unitáriusok egységét, valamint pozícióit

Báthory Kristóf (balra) és Fausto Sozzini (jobbra)

elítélését, amit ugyancsak párhuzamba állíthattak Krisztus kihallgatásával: „Ha ezt az embert életben hagyod, téged, dicső fejedelem, mindkét tábla őré, feleségeddel, gyermekeiddel s minden maradékaiddal egyetemben hivatásunknál fogva a mai napon annak a rettenthetetlen bírónak, ama Jézus Krisztusnak ítélőszéke elé hívunk, akit ez káromolt.” Ez a jelenet szinte pontos megfelelője annak, amikor a zsidó nép Pilátust belekényszerítette Krisztus elítélésébe.

Az unitáriusok történetében a Krisztus halálát követő természetfeletti sötétség megfelelőjét is megtaláljuk az ítélet kihirdetésekor, amely a leírtakkal ellentétben élethosszig tartó fogságot jelentett, nem pedig halált. „Amely napon ezt a szerencsétlen, de örök emlékeztető Dávid Ferencet halálra ítélték, Gyulafehérvárt fényes délben úgy látszott, mintha a napot gyűrű fogná körül, s környékén egy tűz a másik tűzzel

csapna össze.” Hasonló bibliai párhuzam jelenik meg akkor is, amikor „a katonák egymás közt még a kalapját is sokáig dobálták és taposták, mígnem valamelyik nikodémita azt neki ismét visszaadta”. Az itt idézett szakasz a Jézus ruháira sorsot vető katonák történetére utal.

A tanaiért elítélt, ekkor már nagybeteg Dávid Ferencet végül Déva börtönébe szállították, ahol még abban az évben, 1579-ben meghalt. Élete és szellemi hagyatéka ékes példája annak, hogy a reformáció kavalkádja milyen sodró erővel hatott Erdélyben, illetve mennyire sajátos irányzatokat szült, amelyek a kereszténység határait is gyakran szétfeszítették, és újfajta megközelítéseket gyökereztetek meg a Tündérkertben. Az unitáriusok különleges viszonya egyházuk alapítójához egyébként nem mentes az ellentmondásoktól, kései tanainak egy részét nem vallják, így például a gyermekkeresztséget megtartották. ■

FÖLDRE ÉHESEK

Szöveg: Pap Lázár

A 19. század végétől Magyarországon súlyos társadalmi és gazdasági problémát jelentett a birtokok elaprózódása. Sokan kivándoroltak emiatt Amerikába, de az ország határain belüli vándorlás is gyakori jelenségnek számított – ennek egyik sajátos formája volt a summásjárás, amelyet az 1945-ös földosztás számolt fel lassanként.

Kik is voltak a summások? A gépesítést megelőzően a mezőgazdasági nagyüzemekben hosszabb ideig alkalmazott idénymunkásokat nevezték így. Bérük az általuk végzett vegyes mezei munkáktól függött, ez teljesítmény- és időbért jelentett, amelyet pénzben és terményhányadban kaptak meg. Emellett ellátmányt is nyújtottak nekik a munkavégzés ideje alatt. Kezdetben többféle kifejezést használtak a megkülönböztetésükre, ilyen volt a hónapos, hónapszámos vagy a rokon munkakategóriákra utaló hónapos cseléd és hónapos béres. Végül a summás elnevezés terjedt el, amely a végösszegre és a csoportos bérezésre utalt. Általában a több ezer holdon felüli nagybirtokokra szerződtek őket több tucat fős úgynevezett bandákban, a szerződéseket pedig saját summásgazdáik kötötték a birtokossal vagy annak intézőjével.

KONYHAMALACOK NEGYED BÉRÉRT

A summásbandák jelentős hányada nőkből állt, a férfiak aránya a hosszabb munkák esetében volt lényegesen magasabb. Emellett gyerekek is velük tartottak, őket konyhamalacnak nevezték. Az aratás-

ban és a zsákolásban részt vevő férfiak teljes, a nők munkájuk függvényében fél, kétharmad vagy háromnegyed bért kaptak, a gyermekek pedig legfeljebb a női munkabér felét. A summások maguk gondoskodtak a munkához szükséges kéziszerszámokról és ágyneműről is. A munkaruhájukon kívül néhány váltás fehérneműt és ünneplőruhát is cipeltek ládaikban vagy zsákjaikban. Élelmet csak az útra kellett csomagolniuk, a tehervagonokban való utazást pedig már a munkaadók fizették, akik az állomásról egyenesen a szállásként szolgáló kiürített istállóba, hodályokba szállították őket. Az alvóhelyül szolgáló szalmazsákokra meghatározott rendben feküdtek le, a matyó summások esetében például a lányok kerültek az ajtóval szembe, hogy az legyen „cifra”, mellettük a házasok foglaltak helyet, akiknek a helyét humorosan pároztatónak nevezték, a másik oldalt pedig a magányos menyecskék, özvegyek feküdtek. A legények az ajtós fal két oldalában helyezkedtek el.

A századforduló környékére a legfőbb kibocsátó megye Borsod, Nyitra, Trencsén, Bács-Bodrog, Csongrád, Békés és Heves lett, amelyek nagyjából

Summások csoportképe

FOTÓ: BALATON MŰZEUM

„Vorosilov marsall igyekezett megtörni az ellenállást, ezt pedig többek között a földreform kihirdetésétől remélte”

„A ma is ismert matyó népviselet kialakulásában szerepet játszott, hogy a summások meg akarták mutatni a nagybirtokok cselédjeinek: ők is valakik”

Birtokmányt
adnak át egy
újjazdának
a földosztáson
Újpesten 1945-ben

FOTO: MTI/FOTÓBANK

harmincezer fős munkásfőlétséggel rendelkeztek. Summásvidék volt még Vas megye muraszombati járása, Zala megye egyes részei és a kárpátaljai Nagyberezna környéke is. Ekkorra kialakultak általános tendenciák, hogy mely vidékekről hova jártak dolgozni a bandák. 1902-ben például Békés megyéből Bihar, Arad, Csanád, Veszprém, Pozsony és Zemplén megyébe mentek a legtöbben dolgozni.

FÖLDREFORM

A főbb summáskibocsátó területeket viszonylagos túlnépesedés jellemezte, a nagybirtok miatt nehezen lehetett földhöz jutni, és az iparosodás is késve jelent meg, hogy felszippantsa a munkaerőt. A föld nélkül maradó társadalmi rétegeknek jellemzően a summásnak való elszegődés vagy a kivándorlás jelentett lehetőséget még a két háború között is. A földbirtokszerkezet radikális átalakítása, amely a földéhséget kívánta kezelni, egészen a második világháború végéig váratott magára.

1945 márciusában még folytak a harcok a Dunántúlon, a németek ismét ellentámadást terveztek indítani a Margit-vonalnál. A későbbi Szövetséges Ellenőrző Bizottság vezetője, Vorosilov marsall igyekezett megtörni az ellenállást, ezt pedig többek között a földreform kihirdetésétől remélte. A szovjetek március 13–14-én összehívták a magyar pártokat tárgyalni, így kívánták megsürgetni a rendelkezés kibocsátását, kiválásra ösztönözve a magyar csapatokat. A földreformtervezet egy pártközi értekezleten március 15-én született meg. Helyesen mérték fel a helyzetet, ugyanis a nagybirtokosok zöme elmenekült, így a földjeiken nem folyt a munka, ezeket pedig a parasztok már sajátjukként szerették volna megművelni még a tavaszi munkálatok előtt.

A rendelet, majd törvény felszámolta a száz hold feletti „úri birtokokat”, megszüntetve ezzel a nagybirtokosréteg politikai hatalmának gazdasági alapjait. A művelési ágaktól függetlenül kisajátította a nagybirtok egész földállományát, teljes felszerelését, készleteit, mezőgazdasági jellegű ipari üzemeit, műhelyeit. Csupán az ezer holdnál kisebb nagybirtokból mentesített száz holdat, de az is felosztható volt, hogyha a jogosnak talált helyi igények miatt szükség volt rá. Az egyházi nagybirtok sem mentesült a felosztás alól, annyi különbséggel a világi nagybirtokhoz képest, hogy száz hold mindenképpen mentesült. A háborús bűnösöktől, a Volksbund és egyéb fasisztának tartott szervezetek tagjaitól, szervezőitől, illetve a német hadseregbe önként jelentkezőktől automatikusan elvették a földjeiket.

Fontos, hogy a rendelet különbséget tett „úri” és „paraszi birtok” között. Az utóbbi esetében kétszáz hold mentesítése kötelező volt, így csak az ennél nagyobbak felosztására volt lehetőség. Ezek a birtokosok a kisgazdapárt bázisát jelentették, ezért tettek gesztusokat nekik, hiszen a koalícióban vezető szerepet betöltő párt saját támogatóit veszítette volna el, ha nem védi meg a földjeiket. A szegényparaszi rétegek köreiből ez az intézkedés már kevésbé volt népszerű, mert a földigényeket így sem lehetett mindenütt kielégíteni. Fokozta a problémát, hogy a megyei nagybirtokok jelentős része erdőbirtok volt, amelyet nem lehetett felosztani. Ilyen körülmények között gyakran nem tartották be a paraszi birtokok mentesítését kétszáz holdig, ami ellen a módosabb parasztok rendszerint fellebbezést nyújtottak be a megyei földbirtokrendező tanácsokhoz, de ezek nagy részét elutasították.

A KÖVESDI PÉLDA

A törvény jogos földigénylőnek tekintette az uradalmak cselédeit, a nincstelen mezőgazdasági munkásokat, a törpebirtokosokat és a nagycsaládos kisbirtokosok felnőtt fiúgyermekait, akik az öröklés során várhatóan öt holdnál kevesebbet kaptak volna. Ezt később a kisiparosokra és jogi személyekre is kiterjesztették korlátozott keretek között.

Mezőkövesden mindössze négyszázötven földigénylőt tudtak birtokhoz juttatni, ennek következtében sokan kényszerűségből az áttelepülést választották. Egy *Szabad Magyarországon* megjelent, 1945. március 30-ai riport szerint Mezőkövesden csak négyszáznyolcvan holdnyi felosztandó földet írtak össze. Ennél feltehetőleg nagyobb területeket osztottak szét, de – mint a lap megírta – a mezőváros lakosságának igényeit nem elégítette ki az egyébként radikális földreform, amely a politikai és származási alapú diszkriminációtól sem volt mentes. Így történhetett meg, hogy a háború után a németek kitelepítése révén megüresedő házakat és földeket többek között mezőkövesdieknek utalták ki, akik így kerültek például Solymárra és környékére is jelentős számban.

A summás életforma azonban nem múlt el nyomtalanul, hiába számítottak a matyó bandák a legzártabb közösségeknek, amelyek idegenbe is magukkal vitték szokásaikat. A ma is ismert, rendkívül díszes matyó népviselet kialakulásában például szerepet játszott, hogy meg akarták mutatni a nagybirtokok cselédjeinek, akikkel egyébként kölcsönösen lenézték egymást, hogy ők is valakik, dacára annak, hogy hodályban alszanak. ■

GÁZLÓ

Két naplólap

Szöveg és fotó: Gyórfy Ákos

A busz megállt a bencés kolostor előtt. Lekászálódtam a hátizsákkal, leültem egy padra, hogy megvárjam, míg szétszárad a többi utas. Ne legyen senki a közelemben. Nem tudtam, mit keresek ott, Bakonybélben két nappal karácsony után egyedül. Útközben is ezen gondolkodtam, de nem sikerült a végére járnom. Azóta sok év telt el, de még mindig nem tudom, csak feltevéseim vannak, homályos sejtéseim, semmi több. Vannak helyzetek, amikor az embernek fogalma sincs arról, hogy miért éppen azt teszi, amit tesz. Mintha lenne valaki bennem, aki sokkal jobban tudja, hogy mi a jó nekem. Ritkán szól, akkor sem szavakkal, inkább alig érzékelhető impulzusokat ad, amelyek éppen csak megjelennek a tudatban. Mint a látóhatár peremén futó őzek, amikor magukra vonják a tekintetet. Alig látszanak, minden másnál kisebbek, mégis ők adnak értelmet a képnek, ők a középpont, amelyhez minden csak asszisztál.

Belestem a templomba, elmondtam egy gyors imát. A turistaházban aztán nem volt maradásom. Letettem a hátizsákokat, kitöltöttem néhány papírt, és már ott sem voltam. A jelzés nélküli ösvény a ház mögött, öreg bükkök alatt kanyargott fölfelé. Kora délután lehetett, a gyenge téli nap már csak a fák hegyét érte, az erdőben lassan szivárgott szét a homály.

Annyit tudtam csak, hogy a turistaházban kell töltenem két éjszakát, lehetőleg csendben, nem szólva senkihez. Ami az előző néhány hónapban történt, sok volt ahhoz, hogy bárkivel

is beszélni akartam volna róla. Két nő árnya kísért a fák között, ők beszéltek ki a patak zúgásából, a szél az ő hangjukat hozta a meredek hegyoldal felől. Úgy jöttek mellettem az ösvény két oldalán, mint azok a tündérek, akikről lehetetlen eldönteni, hogy gonoszak vagy jók. Folyamatosan változtatták alakjukat, hol egy falevél voltak, hol egy ölyv árnyéka a fagyott avaron. Mindenben ott voltak, miközben már nem voltak sehol.

A fákról hullott a dér, újabb ösvények nyíltak, gondolkodás nélkül kanyarodtam rájuk. Nem volt nálam semmi, a pénztárcámat is ott hagytam a turistaházban. Néhány szál cigaretta talán, és ők ketten, démonaim, ahogy húztak magukkal egyre beljebb, egyre távolabb.

Zakatolt az agyam, de mindenféle cél nélkül, felmondta az életemet egy idegen hang bennem, nem hagyva ki semmit, mégis olyan volt hallgatni, mintha egy ismeretlen életét darálná. Ki ez, aki itt kóborol az alkonyuló erdőben, mit keres itt? Öngyújtójában eltört a tűzkő, már rá sem tud gyújtani. Felrémlik egy befagyott tó, egy szívekkel televesett hatalmas tuskó, egy elhagyott, beszakadt tetejű erdészház képe. Ha bárki kérdezte volna, talán a nevemet sem lettem volna képes megmondani.

Aztán az éjszaka jött. A szürkületet, az alkonyt nem vettem észre, csak azt, amikor már tényleg a bakancsom orrát sem láttam. A sötétség mélyén kutyák ugattak. Este tíz lehetett, amikor aszfaltos útra léptem. Egy halott, néma

faluba értem, az ablakokban semmi fény. A buszmegállóban egy öregember állt, akiről ma sem tudom eldönteni, kísértet volt vagy élő ember. Ő mondta el, hogy húsz kilométert jöttem az erdőn keresztül, de vissza legalább harminc lenne, mert ugyanarra az útra úgysem találnék rá újra.

Valameddig vitt az utolsó busz, egy bekötőútnál leszálltam. A sofőr a lelkemre kötötte, hogy ne térjek le az útról, mert nagy bajom eshet. Ezen a mondatán sokáig gondolkodtam. Éjjel kettőkor ismét a bencés kolostor előtt álltam. Fagytól elgémberedett ujjakkal gyújtottam rá a fészület alatt égő gyertyárol. Nagyjából negyven kilométert tettem meg. Az üresség ritkán tapasztalt intenzitása euforikus állapotba billentett. Boldog voltam, hogy nem érzek semmit, hogy az árnyak eltűntek mellőlem, mert egy névtelenhez mégse lehet közük. Ott, a templomajtónak dőlve biztosan tudtam, azért vagyok itt, hogy eltévedjek. És hogy minél inkább eltévedek, annál közelebb kerül az otthon.

*

„Az árnyak eltűntek
mellőlem, mert
egy névtelenhez mégse lehet
közük”

Állatok útjait használom. Most döbentem rá erre, ahogy jöttem fölfelé a hegyen, a házhoz, ahol írni szoktam. Egy szeles, emberek által ritkán látogatott domb tetején áll ez az elhagyott faház, pár éve bukkantam rá egy téli sétám során. Korábban feltörték már, az ajtót kiszakították a helyéből, odabent szétdobálva minden, gyerekholmik és evőeszközök, síléc és ágynemű nagy halomban a padlón. Rendet tettem, az ártó szellemeket pipafüsttel elűztem, és kineveztem íróháznak, noha az itt töltött időm nagy részében nem írok, csak ülök az ablak előtt, és nézek kifelé. Nem tudnám megmondani, mit nézek ilyenkor. Ha azt mondanám, hogy az ablak előtti kórisfákat és tölgyeket, hazudnék. Carl Gustav Jung írja önéletrajzi könyvében, hogy legkedvesebb időtöltése mindig is az volt, amikor a kertjében szöszmötölt, fákat metszett, és közben nem gondolt semmire. Kerti munkája közben a gondolatai a tudattalanban sülyedtek el.

Nálam is valami hasonlóról lehet szó, mert az itt töltött időről a legritkább esetben maradnak emlékeim. Mintha mindig

álmomban járnék itt. Homályos érzetek és benyomások, emlékfoszlányok, látzólag a semmiből felbukkanó mondatok kavalkádja. Hátradőlök a hetvenes évekből itt maradt, kifejezetten ronda műbőr fotelben, és hagyom, hogy lassan előntse a tudatomat ez a titokzatos folyó, amelynek éjsötét vize beláthatatlan mélységeket rejt. Talán az sem véletlen, hogy ehhez a házhoz csak vadállatok által használt utakon juthatok el. Ki kell lépnem egy időre az emberi állapotból, ha el akarok jutni mélyvilági életem helyszínére.

Egyszer felhoztam ide a fiamat, és azonnal rabul ejtette a ház. Kijelentette, hogy itt fogunk aludni, sőt többet inkább ne is menjünk haza, mostantól lakjunk itt. Azt azért megjegyezte, hogy amennyire ő tudja, ez a ház igazából egy boszorkányé, aki most nincs itthon, de estére biztosan megérkezik, és ha akkor itt talál minket, abból nagy baj lesz. Mert ha itt talál minket, akkor magával visz az égbe. Mondtam neki, hogy nem is olyan rossz az, ha az égbe visz minket a boszorkány. De, nagyon rossz, mondta ő, mert aki az égben van, az meghalt, és az égből nem lehet visszajönni. Az égből nem, csak a csillagokból, tette még hozzá. Értetlenségemet látva elmagyarázta, hogy ha nem tudnám, ő maga is a csillagokból jött, de az nem ugyanaz, mint az ég. Már szürkült, amikor elindultunk a házból, nehogy véletlenül találkozzunk a boszorkánnyal.

Azóta voltam már itt este, és be kell vallanom, olykor eszembe jutott a boszorkány. Hogy mi lesz, ha mégis hazajön.

Az égbe repítő boszorkány története nyilván a mesék hatásának is betudható, de fiam monológjának a magja talán mégsem a mesekönyvek és a rajzfilmek világából ered. Sokszor megfigyeltem, hogy bizonyos helyek erős hatással vannak rá. Ilyenkor először elhallgat – ami egyáltalán nem jellemző rá –, majd hirtelen különös dolgokat kezd mondani. És mintha nem is nekem mondaná ilyenkor, hanem saját magának. Vagy senkinek. A már emlegetett Jung is beszámol hasonló helyzetekről, amikor a tudattalan így nyilvánítja ki magát, rendhagyó monológok formájában. A gyerek kapcsolata sokkal eleve nebb ezzel a világgal, mint a felnőtteké, és a nyelv, amit ennek a világnak a leírására használ, elemelkedik a hétköznapi nyelvtől. Azt is lehetne mondani, hogy minden gyerek költő, amennyiben hírt ad arról a világról, amelyből megformálódott, és ugyanígy minden felnőtt megőriz valamit a tiszta gyermeki létből, amennyiben nem szakítja meg a kapcsolatot azzal a másik világgal.

Amikor itt vagyok a házban, nem tudom eldönteni, hol is vagyok. A gyerek korom épp olyan jelenvaló, mint az elmúlt másodperc. Sok olyan korai emlékem hívódott elő ennél az ablaknál ülve, amelyről réges-rég megfeledkeztem már. „Olyan szövegből vagyunk, mint álmaink, s kis életünk álomba van kerítve” – ahogy Shakespeare írja *A viharban*, Babits fordításában. Az eredeti angol szövegben így áll: „our little life is rounded with a sleep.” Ami – Jungot emlegetve ismét – inkább talán azt jelenti, hogy életünk csak egy apró, pislákoló fény a tudattalan óceánjában. ■

BELSŐ TÁJAK

Nagycsarnok

Szöveg: **Bencsik Gábor**

Télen nemigen vannak illatok, a maszkon át végképp alig érezni valamit. Pedig a Nagycsarnokhoz az is hozzátartozik, a kenyér, a gyümölcsök, a húsok, a füzérekben lógó pirospaprika illata. Megállok a közepén húzódo széles folyosó elején, kétoldalt pavilonok, belül a fehér köpenyes eladók, kívül az árut mustráló vevők. Téli szombat délelőtt, a forgalom talán közepesnek mondható. Nem csoda, járvány van, sok törzsvevő inkább otthon marad, akik jöttek, azok is igyekeznek gyorsan végezni, menni haza a biztonságba.

Pedig jobb időkben micsoda pezsgés van itt! A nagyvárosi piac szerte a világon izgalmas látványosság, de ez a mi csarnokunk még a legizgalmasabbak közül is kitűnik. Ilyenkor, járvány sújtotta télen talán túl sok a szabad tér, túl levegős a pavilonok elrendezése, de ha igazán beindul a forgalom, sokszor még ennyi tér is kevés, lépni alig lehet.

Mikor Margaret Thatcher jött ide paprikát vásárolni – na, akkor volt aztán tumultus! Soha addig annyi fotóst, kamerát és biztonsági embert nem látott az öreg épület. Különös politikai játszma része volt ez a vásárlás, a brit miniszterelnök azt demonstrálta, hogy egy demokratikus vezető nem fél elmenni a nép közé, a magyar pártvezetés pedig a legalább élelemben bővelkedő ország képét igyekezett fölfesteni.

Most csönd van, kevés ember nézelődik. Mint-ha valami hatalmas katedrálisban járnék, fejem fölött a hihetetlenül magas főhajó (a Hősök tere Gábritelt hordozó oszlopa kétszer elférne benne), kétoldalt az alacsonyabb oldalhajók. Közelebb járok az igazsághoz, ha katedrális helyett bazilikát mondok, hiszen az ókorban valóban a vásárcsarnokokat és más közösségi épületeket hívták bazilikának, utóbb pedig a hosszanti elrendezésű, magas főhajóra és alacsonyabb mellékhajókra osztott templomokat nevezték bazilikális elrendezésűnek, röviden bazilikának. Akárhogy is,

klasszikus arányú térben lépkedek almák, csülkők és kenyerek között. Ha az időgép ideröppentene egy ógörög vagy római polgárt, otthonosan érezné magát ő is. Megejtő az évezredek folyamatosságának ez a megjelenése, persze tudom, hogy a vevő, aki éppen a sárgarépát válogatja műanyag tálba, hogy majd leméresse a kereskedővel, meg a néni, aki kerek szatyrával lassan ballag előttem, nem gondol vele. Nem is kell, elég, ha maguk is otthon érzik magukat.

Mozgólépcsővel vitetem föl magam a körbefutó galériára. Itt most nagy a csönd, hiszen fönt a legtöbb pavilon turistáknak kínálja az áruját, többnyire futószalagon gyártott népművészetet és minden olyasmit, amit az idelátogató külföldiek szuvenírként haza szoktak vinni. A galériát a magasban két híd köti össze, azoknak mindkét oldalán lehúzott redőnyű, apró pavilonok, csak egyiknek-másiknak az oldalán belesve látni, mi van bent. Az Arno hídjá jut eszembe Firenzében, annak két oldalán éppen így sorakoznak az árusok boltjai – az persze középkori örökség, viszont azok a boltok éppúgy turistaholmitól roskadoznak, mint ezek a bódék.

Ez a csarnok nem középkori, de azért tisztos múltja van. A millennium nagy építkezési hullámának terméke ez a hatalmas, egy hektár alapterületű piac is, 1897-ben adták át, a Pecz Samu műegyetemi tanár tervezte csarnok azóta szolgálja Pest népét. Rokonszenvesen kétarcú épület, egyszerre mutatja az előző századforduló hódolatát az akkori modernitás és a klasszikus építészeti formák előtt. A homlokzati épület és körben a falak neogótikusak, a belső szerkezet viszont acélból készült, okkal idézi a Nyugati pályaudvar csarnokát. Valójában ez az acélszerkezet nagyon is rokon a gótikával, maga a struktúra teremt esztétikumot. A szemlélő minden acélelemnek látja a feladatát, semmi sincs ott fölöslegesen, az egész mégis gyönyörködtető. Aki azt mondja,

FOTO: MTI/FOTOBANK

Margaret Thatcher
a Nagycsarnokban

hogy ez a világ egyik legszebb vásárcsarnoka, nem téved magyot.

Aranykora volt a csarnoképítésnek a millennium. A Nagycsarnokkal lényegében egy időben épült a Hold utcai, a Hunyadi téri, a Klauzál téri és a Rákóczi téri csarnok, amelyeket néhány év késéssel a Batthyány téri követett. Hogy mi lehetett előttük, azt könnyen elképzelheti, aki 2002, a modern csarnok fölépülte előtt járt például a Lehel piacon. Volt annak és a hozzá hasonlóknak varázsuk, semmi kétség, a szűk sikátorok, éppen csak fej fölött kifeszített ponyvák, az „Utat! Utat!” kiáltó, kézikocsin ládákat toló hordárok mikrovilága magával tudta ragadni az embert. Mindenki keresztnevéen szólította a henteseket, zöldségeseket, savanyúságárusokat, Dezsőkém, abból a szép felsálból fél kilót, Józsikám, a hurkája ma is remek – de azért senki nem sírja vissza azt a zsúfoltságot, koszt és sűrű-nehéz szagot.

Szagokat azért a Nagycsarnokban is érezni, ha alászáll az ember az alagsorba, a halak és vadak birodalmába. Most már a vad gondosan csomagolt kis adagokban, konyhakészen kapható, de egykor, gyerekkoromban még tollas fácánok, egész nyu-

lak, fél őzek meg negyed vaddisznók is kínálták magukat. Varázsvilágnak tűnt ez nekem, akkori legkedvesebb olvasmányaim, a vadászkönyvek elevenedtek meg a szemem előtt. Egyszer rá is vettem anyámat, hogy igazi, tollas fácánkakast vegyünk, mert szerettem volna megkapni a hosszú tollait, hogy indián fejdísz készítek belőlük. Az elkészült sült ízére már nem emlékszem, csak arra, hogy köpködni kellett a sörétet, ami benne maradt.

A halak továbbra is a maguk valójában és illatfelhőjében hevernek a jégágyon. Régen sokat horgásztam, szívesen pucolok halat, szívesen elnézegetem itt a pultokat, de közben arra gondolok, ha a halas hazamegy, vajon le tudja-e mosni magáról ezt az átható szagot.

Inkább visszamegyek a narancsok és a konyhakész csirkék közé, bóklászom tovább az utcákon, hiszen a piac erre is való, nézelődni, gusztálni, gyönyörködni a szépen elrendezett pultokban, a színek kavalkádjában, elképzelni az ízeket. Igazuk van a turistáknak, ebben a csarnokban még sétálni is élvezet. Legföljebb én nem veszek matyó babát. ■

SZENTJEIM

Scheffler János

Szöveg: Prieger Zsolt

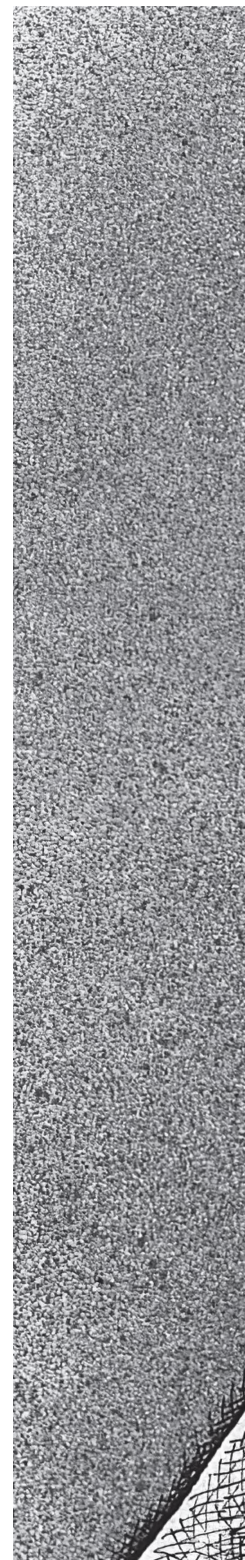
Épp tíz éve avatták boldoggá szeretett Szatmárnémetijében, ráadásul az eljáráshoz szükséges dokumentumokat Márton Áron aktájával egyszerre nyújtották be a kongregációhoz.

Mert összenő, ami összetartozik – mondhatnánk, ha a két szent életűre gondolunk, hiszen itt persze nemcsak az akták, hanem a fényes életutak is ezer szállal kapcsolódnak. Két olyan tanúról van ugyanis szó, aki mindvégig a szegények és kisemmizettek pártján, hűséges, Istenre várakozó keresztényként élte az életét, ráadásul kisebbségi magyarként, akire mindvégig vigyázott a megvesztegethetetlenség angyala. A birtoklás, a lelki korrupció kísértése hidegen hagyta őket, belső éržekeik, Istenhez való lojalitásuk vezette őket a szolgálatba, amely leginkább arról szólt, hogy miképp kell halálig küzdeni az igazságért.

A nagylelkűség és nagyszívűség szentje is Scheffler, aki tízgyermekes zsellércsaládban született 1887-ben, s ha valaki, akkor ő nem könyvekből és szocioriportokból ismerte meg a mélyszegénységet. Egyházhűsége genetikusnak mondható, szülei egyetlen reménye a Krisztus-örökös közösség volt. Szülőhelyén, Kálmádon a plébános volt az, aki továbblendítette a nélkülözés depresszióján a családot, kijelentve: „tessék Jánost tanulni adni, van jövője, nem is akármilyen”. Nem költői túlzás, hogy az egyház volt a családja. Így volt ez Szatmárnémetiben is, ahol a helyi sekrestyés adott neki alvóhelyet, a jezsuiták pedig táplálták az okos, jó tanuló kis éhenkórászot. A fiú mindig tudta, hogy pap lesz, de nem azért, mert hívta volna iziben a vértanúság reménye, vagy grandiózus, biblikus álmodat látott volna, hanem egyszerűen csak tette a dolgát. És a többi mindig ebből a „tenni a dolgunkat” misszióból fakad.

A nagyváros forgatagában sem szédült el egy percre sem, 1906-tól a teológia budapesti univerzumában kapott muníciót, hogy végre átfogó, transzcendens kontextusba helyezze az addig tanultakat. A hűség angyala – ha szabad Anselm Grün sajátos, angyali periódusos rendszerét használunk a szentelemzéshez – azonban visszasimogatta a szülőföldre, hiszen százötven éve falujában, az álmos Kálmádon szentelték pappá egy meleg nyári napon. A kicsi és a nagy, a racionális és a mennyei közti folyamatos lelki és persze valóságos vándorlás római ösztöndíjjal folytatódott. Onnan kánonjogi doktori címmel érkezett meg, és természetesen újra a szülőföldre „hullott vissza”, Szatmárba, ahol először püspökségi szertartó, majd filozófiatanár, pár évre rá teológiai doktor lett: János nem csak sima szentnek készült ám, de mindenképpen tudós szentnek, mondták az előrelátók és egyéb vizionáriusok a háta mögött.

1923 már a mély víz éve, mert tényleg abba dobta nagy csattanással szeretett egyháza. És Nagymajtényt nem is lehet másnak nevezni, hiszen óriási harcokat kellett vívnia a magyar nyelvért és oktatásért. Igazából mást se csinált az imádság és a templomrenoválás mellett, mint hogy a román adminisztrációval viaskodott, mint György a sárkánnyal. A harcban megedzett egyházférfit hosszú katedrai munkák után (teológiát tanított több helyen, aztán a kolozsvári egyetem egyházjogi tanszékvezetője lett) Piusz pápa szatmári megyés püspöknek nevezte ki. Ekkortól élete tényleg hiperaktív fordulatot vett, plébániákat hozott létre, visszaállította a katolikus

*„A fiú mindig tudta,
 hogy pap lesz:
 egyszerűen csak tette
 a dolgát”*

magát. Memorandumot írt a miniszterelnökhöz, védte egyházát, amelyre az állam egyből rátette volna mosdatlan mancsát. A Secu is próbálta magához édesgetni, s rábízni az áruló békepapmozgalmat, sőt alantas terveik szerint a pápának hátat fordító romániai katolikus egyházat is neki kellett volna irányítania. János atya az azóta legendássá váló két szóval üzent nekik vissza: „Nem tehetem!”

A világi bosszú persze nem késett sokáig. Felfüggesztés, kényszerlakhely, fogda, Bukarest, majd a máramarosszigeti és a jilvai pincebörtön következett a kálvárián. Ugyanolyan természetességgel viselte a rá kimértet, mint a gyermekkori gyomorkorgást, a végelethatalan tanulást, vagy ahogy éppen a nővérekhez cihelődik át hátizsákjával a bombázás után. Soha semmiben nem akart többet, mint társai. A föld alatti börtönben és a kínzások alatt sem. Jeltelen sírba dobták, de a Sabar folyó partján található rémbörtön – ahol Márton Áron és sok más nagy erdélyi katolikus egyházi is raboskodott – ortodox papja memorizálta a sír helyét, ahonnan csontjait majd csak a hatvanas években hozták haza titokban egy aktatáskában. Hova máshova, mint szeretett Szatmárnémetijébe, ahol a városát, egyházát és a szegényeket radikális szerénységgel szolgáló, János atyához hasonlóan elhivatott és pontos Hám János – nem mellesleg püspökökollégája – mellé temették.

Ha életében a megvesztegethetlenség és a hűség angyalai vigyáztak rá, akkor a sírba az elhivatottság és pontosság angyala tette, annyi bizonyos. Teljes élet, befutott pálya, megszentelt szenvedély, Boldog Scheffler János. ■

tanítóképzőt, szemináriumokat szervezett, aminek csak az vetett véget, hogy 1944 szeptemberében kibombázták püspöki palotájából. Összepakolta a legfontosabb dolgait, a szomszédos apácákhoz költözött, onnan fogalmazta meg kritikus kiállítását a szovjet és román csapatoknak címezve. Tiltakozott a svábok elhurcolása ügyében is, kevés sikerrel.

Az új világ sem sok jóval ajándékozta meg, ahogy tudvalevőleg egyházára is a legszomorúbb évek vártak. De nem ő lett volna Scheffler János, ha hagyja

HISZEK AZ EMBERBEN!

Szöveg: **Farkas Anita**
Fotó: **Földházi Árpád**

Az Obádovics, csak így emlegetik sokan Obádovics J. Gyula Matematika című tankönyvét, amelyből generációk sora tanulta meg: a matematika nem mumus, csak közérthetően kell tálalni. A kilencvennégy éves tudós pedagógus Balatonszárszón, egy part menti kis kertés házban él feleségével, és amikor nem a jegyzeteit rendezi, saját készítésű diópálinkájából merít új ötleteket.

„Sosem voltam olyan klasszikus szobatudósféle, szeretem a humort, a derűt, a nyüzsgő, jó társaságot, az életet”

MIELŐTT BELEVÁGNÁNK A MATEMATIKAI ÉS EGYÉB KÉRDÉSEKBE, NEM BÍROM MEGÁLLNI, HOGY TÚL A DIÓS HABCSÓKON ÉS A FRISSEN SÜLT POGÁCSÁN MEGKÉRDEZZEM: MI A TITKA ANNAK A HARMÓNIAÉNAK, AMI SZINTE TAPINTHATÓ A FELESÉGE ÉS ÖN KÖZT?

Kezdő tanár koromban, a miskolci egyetemen ismertem meg a feleségemet, Arany Margitot, azaz Babit. Akkoriban nagyon családis volt ott a légkör, a fiatal gyakornokok, tanársegédek, oktatók szinte minden idejüket együtt töltötték. Babit egy egyetemi ebéden láttam meg először, pont szemben ültünk, később pedig sokat jártunk együtt kirándulni a többiekkel, így fokozatosan mélyült a barátságunk. Annál inkább is, mert orosz–angol szakosként a munkában is nagy támaszom volt: az orosz matematika-könyvekhez az olcsóságuk miatt könnyen hozzá tudtam jutni, ő meg segített lefordítani őket. Júniusban, a vizsgaidőszak leteltével úgy döntöttem, nem várok tovább, és amikor ment fel a lépcsőn a kollégiumban, gyorsan utánaerédtem, és megkérdeztem, nem jönne-e hozzám. Bár nagyon meglepődött, rögtön igent mondott. Ez 1953 nyarán történt. Egy évre rá megszületett Kati lányunk, négy évvel később Évike, majd egy tragikusan korán elvesztett fiúiker-terhesség után hat esztendő elteltével megérkezett Csilla. És nem azt mondom, hogy a hatvanhét évnyi együttélés végig csupa móka és kacagás volt, de az egymás iránti szeretetünk, a másik kölcsönös segítésének a szándéka nem szűnt meg soha. Ha Babi nem olyan áldozatkész, biztosan nem tudtam volna a munka és a három gyerek mellett megszerezni a doktorimat, tanulmányutakra menni, publikációkat, könyveket írni. Hogy végül a matematikai tudományok kandidátusa lettem, legalább annyira az ő érdeme is, mint az enyém.

MÁRA PEDIG MÁR TÖBB MINT NEGYVENFŐSRE DUZZADT AZ OBÁDOVICS CSALÁD, HISZEN A HÁROM LÁNYTÓL TIZENHÁROM UNOKA SZÜLETETT, ÁPRILISBAN PEDIG MÁR A TIZENHETEDIK DÉDUNOKÁNAK ÖRÜLHETNEK. NAGY A FORGALOM BALATONSZÁRSZÓN?

Nem unatkozunk, az biztos, a gyerekek és az unokák, utóbbiak már a dédunokákkal közösen elég sűrűn meglátogatnak minket, nemrég szedtük le például a szilveszteri dekorációt a kis családi buli után. Obádovicsok ma már szinte minden részén élnek az országnak. A legna-

gyobb lányunk, Kati a szekszárdi I. Béla Gimnáziumban tanít matematikát és fizikát. A középső, Évi matematika–technika szakos tanár, emellett már régóta a vejemmel közösen alapított Scolar Kiadó gazdasági ügyeit is intézi. A legkisebb, Csilla hatgyermekes anyukaként futott be egyetemi karriert: a férjével együtt a Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Karán oktat.

A MATEMATIKÁTÓL EZEK SZERINT CSAK NEM TUDTA ELRIASZTANI ŐKET AZ ÉDESAPJUK?

Nem is akartam. De aminek még ennél is jobban örülök, hogy mindhárman a legnagyobb szeretettel végzik a munkájukat. Mások az erősségeik. Kati lányom a szemléltetés nagymestere, ezt valószínűleg tőlem örökölte, Évikém mindig hamar meg tudta magát szeretetni a gyerekekkel, Csilla pedig az óriási adathalmazok tudósa, vagyis annak a ma világszerte keresett tudományé, hogyan lehet a statisztikai számítások segítségével minél pontosabb gazdasági következtetéseket levonni. Egyiket sem kényszerítettük soha semmire, olyannyira nem, hogy érettségi után mindhárom lányt egy évre elküldtem dolgozni. Szerettem volna, ha megtapasztalják, mit jelent reggeltől estig munkában lenni, és ez alapján, felelősen el tudják dönteni, mivel akarnak foglalkozni egész életükben, hogy az ne legyen szenvedés. Ezt a módszert mindenkinek csak ajánlani tudom. Pláne, mert a fiatalok már régen nem úgy nőnek fel, mint annak idején én Baján, az akkor még falusias Szállásváros kerületében.

MILYEN VOLT EZ A GYEREKKOR?

Egyrésztől önálló és szabad, másrésztől nekem és a környezetemben élőknek is természetes volt, hogy már kicsi gyerekként korán ébresztettek, és menni kellett lovat vezetni, kukoricát ekézni, a tehenekkel ki a legelőre, mikor mire volt szükség. A mi Obádovics családban a mindennapok része volt a földeken való vagy az állatokkal végzett munka. Édesapám ugyan kőművesként kereste a kenyerét, néha inaskodtam is mellette, az egész nagycsalád földműves volt, mindkét nagyapámnak volt tizenkét–negyven közti katasztrális holdja. A bátyám és én iskolaidőn kívül be voltunk fogva a napszámosok mellé, és a ház körül is mindig akadt tennivaló. Hogy ellentmondjunk, meg sem fordult a fejünkben, ahogyan azon sem gondolkodtunk soha, hogy mi akkor most dolgozunk

vagy sem. Olyasmi pláne nem jutott eszünkbe, mint régebben az egyik unokámnak, akit hívtam kerítést festeni, ő meg az órabér felől érdeklődött. Szerencsére ez csak egyszer fordult elő, a mai napig szívesen jön bármelyikük, ha megkérem, hordót mosni például. Minden évben készítek ugyanis vörösbort az apámtól tanult módon, és tízféle gyógynövényes diólikórt egy ősi Obádovics-recept alapján.

VAN EGY OLYAN SEJTÉSEM, HOGY EZEK MÉRSÉKELT FOGYASZTÁSÁNAK KÖZE LEHET AHHOZ, HOGY A CSALÁDJÁBAN AZ ÁTLAGÉLETKOR KILENCVENNYOLC ÉV, AZ ÉDESAPJA KILENCVENHÉT, AZ ÉDESANYJA CSAKNEM SZÁZÉVES KORÁIG ÉLT, ÉS MÉG SOROLHATNÁNK A HASONLÓ PÉLDÁKAT.

Én sem gondolom másként. Ha nem ülök autóba, ebéd előtt mindennap iszom fél deci vörösbort, utána egy jó fröccsöt és este egy kis diópálinkát. Emellett fontos a mozgás, a fizikai munka. Fiatalkoromban atletizáltam, szertornáztam, később sokáig jógáztam, ma az évszaktól függetlenül a kertben teszünk-veszünk a feleségemmel, délutánonként meg lekocogok a partig meg vissza. Igaz, amióta néhány éve volt egy kis gerincműtétem, kicsit tovább kell utána nyújtani a hátamat a hintaszékben. És ami ugyanilyen fontos, szellemileg sem engedem ellustulni magam, délelőttönként olvasgatok, a jegyzeteimet rendezgetem, most éppen a *Vektoranalízis* könyvem és a *Matematika* huszonkettedik kiadását készítem elő. Az ember jó egészségéhez nemcsak az izomzatának, az agyának is rendszeres tréningre van szüksége.

A HÍRES KÖNYVRŐL EGY KICSIT KÉSŐBB, MARADJUNK MÉG A GYÖKEREKNÉL. ÉDESANYJA ÉS ÉDESAPJA EGYARÁNT SZÍNTISZTA BUNYEVÁC VOLT, ÖN IS A MAI NAPIG ANNAK VALLJA MAGÁT, RÉGÓTA HARCOL ÉRTE, HOGY A BUNYEVÁCOK ÚJRA ÖNÁLLÓ KISEBBSÉGKÉNT LEGYENEK BEJEGYZVE MAGYARORSZÁGON. MI ALAKÍTOTTA KI EZT AZ ERŐS KÖTŐDÉST?

Magyarországon abban az időben csak Baján éltek bunyevácok, 1933-ban kapcsolták össze a várossal a közvetlen közeli, Bajaszentistván nevű falut, illetve volt még két kerület, Homokváros és Szállásváros, ahol többnyire szintén bunyevácok laktak. A környékükön jellemzők voltak még a svábok, az utcákon keveredtek a különböző nyelvek, mégis mindenki békésen megfért egymás mellett. A mi családunkban természetesen

elsősorban bunyevácul folyt a szó amellelt, hogy édesapám-édesanyám magyarul is tökéletesen tudott, észrevétlenül váltottak egyikről a másikra, ahogyan a beszélgetőpartner vagy a helyzet megkívánta. Én viszont hároméves koromig szinte csak bunyevácul beszéltem, mert bölcsőde gyanánt apám nagyanyja nevelt. Anyám, akinek dolgozni kellett a földeken, reggelente átsétált velem a kertek alatt a szomszéd utcában lakó Nánóhoz, este meg felszedett. Én meg egész álló nap azzal nyaggattam szegény görbe bottal járó, csaknem százéves dédanyámat, mikor mehetek végre haza, mert nagyon anyás gyerek voltam. Hogy ne legyek olyan szomorú, rengeteget mesélt nekem. A történeteinek főszereplője Jankó Szibinyáni mellett leggyakrabban a bunyevác-szerb népi hős, a törökverő Kraljevity Márkó volt, vagy a bunyevác és a szerb népköltészetben meghatározó hegyi tündérek. Ezeknek a szép időknél viszont egyszer csak vége lett, amikor anyám, megunva a sok hercehurcát, beiratott először a Szent Antal utcai bunyevác óvodába, majd miután az a Horthy-korszak magyarosítási politikája következtében megszűnt, az új, Kinizsi Pál utcai magyar nyelvűbe. Itt aztán két hét alatt megtanultam magyarul, és már nem Nánóhoz mentem haza, hanem a szüleim nádas tetejű, szoba-konyhás lakásába, a Szállásváros utolsó előtti utcájába.

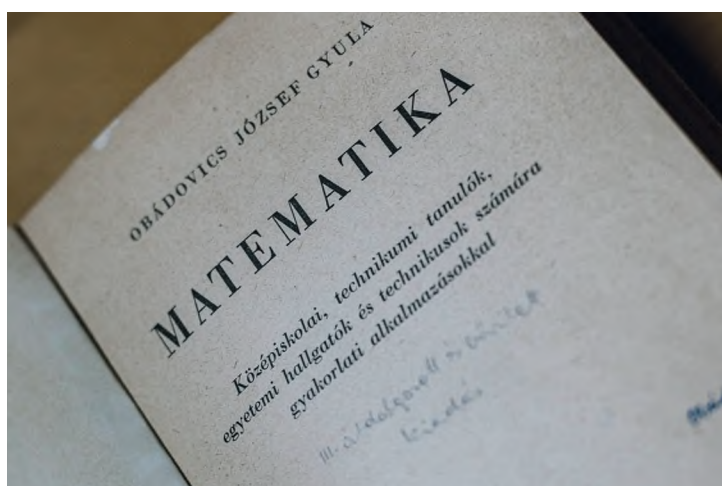
KÉSŐBB, AZ ISKOLÁBAN RÖGTÖN FELFIGYELTEK A MATEMATIKAI TEHETSÉGÉRE?

Nem mondhatnám. Először másfél évet a szállásvárosi elemi iskolában töltöttem, Bellosics Flóra tanítónőre most is szeretettel gondolok. Utána öt félévet a szentistváni általánosba jártam, vagyis inkább mellé, mert a kántor és a plébános meglátta bennem a ministránsi és a harangozói tehetséget, ezért gyakran elkértek tanítási időben is. 1937-ben aztán beírtak a bajai polgári első osztályába. Egy évvel később Szentistvánról a város másik végére, az apai nagyapám Darázs utcai házába költöztünk, így a reggeli három-négy kilométeres gyaloglás helyett már csak másfelet kellett megtennem az iskolába. Négy évvel idősebb bátyám ekkor már az édesapám által a Pandúr-szigeten bérelt földön dolgozott, a ház körüli munkákat nekem kellett elvégeznem. A tanulmányi eredményemmel nemigen törődött senki, de szerencsém volt, mert az órákon hallás után sok mindent megtudtam jegyezni, és a maradék kevés időben

*A matematikaoktatásért és számítástechnika-
oktatás megteremtésé-
ért végzett munkájáért
Obádovics J. Gyula számos
kitüntetéssel kapott. Elismeré-
sei között szerepel a Magyar
Közértességért Erdemrend
lovagkeresztje, a Neumann
János Számítógép-
tudományi Társaság
életműdíja, illetve a Magyar
Érdemrend középkeresztje is*

„Az ember jó egészségéhez nemcsak az izomzatának, az agyának is rendszeres tréningre van szüksége”

nagyon szerettem olvasni is. Mivel a családban a bunyevác imakönyvön kívül csak az évente megjelenő Danica kalendárium volt elérhető, a könyveimről nekem kellett gondoskodnom. Esténként a barátom nénjétől kölcsönkért, tízfílleres vadnyugati és idegenlégiós kalandregényeket bújtam, sokszor titokban, a dunna alatt, mert a konyhai petróleumlámpától apám hamar elküldött „Ne rontsd a szemed!” felkiáltással. A matematika is valahogy így jött a képbe. Tizenkét éves korom környékén, szintén titokban, eljártam Kiss Pista bácsi kiváló prím-tamburás szobányi kis antikváriumába, és az ingem alatt csempésztem haza a könyveket. Nála találtam rá Colerus *Az egyszeregytől az integrálig* című könyvére, amit a mai napig őrzök a polcomon, igaz, már szétrongyolódott rendesen. Az egyszeregy fogalmát jól ismertem az iskolából, de az

integrál szó és a kötetben lévő furcsa hieroglifák nagyon izgattak. Furcsállottam, miért találnak ki különös jelekkel újabb műveleteket, ha a számítások anélkül is elvégezhetők, és emlékszem, azon a problémán is napokig rágódtam, hogyan lehet egy végtelen sornak véges összege. Sajnos akkoriban nem volt olyan tanár körülöttem, akinek feltehettem volna a kérdéseimet. Talán emiatt lehet, hogy az életem későbbi részében is többnyire magamra hagytam, amiből aztán konfliktusaim is adódtak a munkahelyeimen.

A MATEMATIKA TEHÁT MÁR EKKOR MEGÉRINTETTE, A POLGÁRI ELVÉGZÉSE UTÁN MÉGIS OTTHON AKART MARADNI TOVÁBBTANULÁS HELYETT. MIÉRT?

Mert akkoriban már komolyabban dolgoztam a bátyámmal a mezőgazdaságban, és élveztem, hogy a szántásnak, kaszálásnak van látható

A Duna mellett felnövő matematikus közel négy évtizede a Balaton partján telepedett le. Mint mondja, Balatonszárszón az alkotáshoz szükséges nyugalom és a pezsgő közösségi élet egyszerre van jelen. Az utóbbiban aktívan részt vevő Obádovics J. Gyulát 2016-ban a település díszpolgárává is választották

végeredménye, ellentétben a matematikával, ahol akár évek is eltelhetnek anélkül, hogy valóban megoldanánk egy problémát. Aztán egy véletlen folytán – a kereskedelmi középiskolába szülői beleegyezés kellett volna – egy barátommal beiratkoztunk a bajai líceumba, ami egyben tanítóképző is volt. Itt rögtön a tanév elején egy óriási sokk ért: a matematikatanár az első dolgozatomban áthúzta az egyik feladatot, a többihez meg piros kérdőjeleket írt. A megoldások kivétel nélkül jók voltak, a lapon azonban nem állt egy részszámítás sem, mert azokat fejben végeztem el. A másodfokú egyenletet sem a gyökképlettel oldottam meg, hanem az egyszerűsített egyenletből ránézésre leírtam a megoldást. A tanár másolással vádolt, hiába bizonygatta a másik három osztálytársam, akinek még rajtam kívül jók voltak a feladatai, hogy csak azért lett az ő dolgozatuk is hibátlan, mert előző nap elmagyaráztam nekik a dolgokat. Végül hármast kaptam azzal, hogy „küldje be az anyját, megbukik, mint a vödör”. Szerencsére később jött egy igazi matematikatanár, Zrínyi Aladár, aki örült annak, ha valamit ügyesebben oldunk meg, mint ahogy az le van írva, sőt biztatott minket az önálló gondolkodásra, fejlődésre. Ez nekem nem is esett különösebben nehezemre, mert úgy éreztem, a matematika sokkal könnyebb, mint mondjuk a földrajz, mert azt tanulni kell, ezt meg nem, mert természetes.

EZÉRT VÁLASZTOTTA EZT A TERMÉSZETTUDOMÁNYI KART A TOVÁBBTANULÁSKOR?

Még mindig nem. Amikor nagy izgalmak után – először a németek, majd az oroszok vonultak be Bajára, és mindkétszer hajszálon függött az életem – lettem a líceumi érettségit, jelentkeztem ugyan a pesti Pázmány-egyetemre, vagyis a mai ELTE-re, de mivel nem volt gimnáziumi érettségim, csak rendkívüli hallgatónak vettek fel. Szívem szerint az irodalom szakra iratkoztam volna be, mert tizenéves koromban mindenféle, főleg szerelmes verseket is írogattam, de az ahhoz szükséges latin- és görögérettségit esélyem sem volt záros határidőn belül letenni, hiszen ezeket a nyelveket azelőtt nem tanultam soha. A természettudományi karra viszont elég volt matematikából, fizikából és egy idegen nyelvből különböztetni tenni ahhoz, hogy rendes hallgató lehessenek. A fizika és a matematika könnyen ment, a középiskolai tanár el is csodálkozott, hogy csupa ötössel az indexemben

mit akarok nála. A nyelv már keményebb dió volt: mivel a csoda szép bunyevác nyelv nem szerepelt a választhatók között, az orosz mellett döntöttem. Ezt így-úgy megtanultam attól a katonától, aki a családuknál volt elszállásolva fél évig, és egy kis jóindulatú segítséggel le is tudtam vizsgázni belőle. De még ezután is inkább a fizika felé húztam. A tankönyvben volt három sor a szupravezetésről, és nekem éppen a felfedezetlensége miatt megtetszett a téma. Hiába, mert akkoriban csak Svájcban volt olyan hideglabor, ahol ilyen kísérleteket lehetett végezni, így ezt a tervemet kénytelen voltam elengedni. Helyette Szabó Sándor barátommal kozmikus sugárzást szerettünk volna mérni bányák mélyén, a kísérletvezető tanárok viszont elfelejtettek visszajönni egy amerikai tanulmányútról. Akkor megfogadtam, hogy innentől már csak a matematikával fogok foglalkozni, hiszen ahhoz nem kell más, mint egy ceruza és egy papír. Az egyetemen ráadásul a matematikát olyan nagyszerű tudósoktól tanulhattam, mint Fejér Lipót, Kerékjártó Béla, Riesz Frigyes, Turán Pál vagy Szász Pál. Mindennek meg is lett az eredménye. Ötödéves voltam, amikor behívtak a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium oktatási osztályára, ahol három technikum szervezésével bíztak meg. A Műszaki Tanárképző Főiskola megalakulása után annak matematikai tanszékén adjunktusi kinevezéssel matematikatanároknak képzésében vettem részt, majd 1952-ben áthelyezéssel a miskolci egyetem kikért, és az esti egyetem matematika-előadását bízta rám.

NEM SOKKAL KÉSŐBB ITT, MISKOLCON ÍRTA MEG A MÁR EMLÍTETT, HÍRES MATEMATIKATANKÖNYVÉT. MILYEN HIÁNYT PÓTOLT EZZEL?

Akkoriban sokan az általános iskolát követően kétéves matematika-, fizika-, kémiaoktatás után juthattak tovább a műszaki egyetemre. A szakérettségis és az esti egyetemi hallgatóim is azt kérték, hogy „tanár elvtárs, olyan könyvet adjon, amiben úgy vannak leírva a dolgok, ahogy előadja, meg ahogy a táblára van írva, mert azt értjük”. De nem volt ilyen. Amikor a Műszaki Kiadó kiírt egy olyan könyvre szóló pályázatot, amelyik közérthetően összefoglalja a középiskolás anyagot, és betekintést nyújt az egyetemi anyagba, gondoltam, megpróbálok egyet összehozni, hátha sikerül. Készítettem egy huszonnégy oldalas részletet és egy tervet a témakörökről, majd az arról való hosszas vita

*„Hiszek az emberben, a nevelhetőségében,
a fejlődésében, a természet
és az élet törvényeinek fokozatosan
jobb megismerésében”*

után, szerepeljen-e ebben a kötetben például az integrál- vagy a differenciálszámítás, végül az én igenlő álláspontom nyert, és megkaptam az írásra való engedélyt. Érdekes, hogy akkoriban nemcsak a szakmai, de a politikai lektor előtt is meg kellett felelni, utóbbi böngészte át a szöveges példákat, nehogy információt szerezhessenek belőlük az ellenséges hírszerzők. Nyilván az én könyvemben ilyen veszély nem volt, egyszerűen csak annyit tettem, hogy a matematika hagyományos nyelve helyett, az igaz tartalmat meghagyva, a kor nyelvére lefordítva, a beszélt nyelvhez közelítve írtam meg a *Matematikát*. Az olvasók jól fogadták.

ÉS FOGADJÁK A MAI NAPIG IS, HISZEN AZ „OBÁDOVICS”, PERSZE A TUDOMÁNY FEJLŐDÉSE SZERINT MINDIG KISSÉ ÁTDOLGOZVA, EDDIG HUSZONEGY KIADÁSBAN HATSZÁZEZER PÉLDÁNYBAN KELT EL, NÉMET NYELVRE IS LEFORDÍTOTTÁK. SOHASEM FORDULT MEG A FEJÉBEN, HOGY EZT A HIHETETLEN SIKERT NYUGATON VAGY AKÁR A TENGERENTÚLON KAMATOZTASSA?

1972-ben levelet kaptam Amerikából a philadelphiai Villanovai Egyetem matematikatanárától, aki azt írta, hogy „...ilyen világos és tömör összefoglaló Amerikában ismeretlen, ezért feltétlenül érdemes lenne lefordítani és ott kiadni”. Ez persze az akkori politikai helyzet miatt nem volt olyan egyszerű. A jogokért rengeteget kellett volna fizetnie az egyetemnek a magyar állam számára, a könyv így megfizethetetlenül drága lett volna. Ezért azt ajánlották, hogy kapok harmincezerszer két dollárt, ha fél évre kimegyek, és úgy teszünk, mintha a *Matematikát* ott írtam volna. Ha ezt megteszem, a korabeli törvények szerint több év börtön várt volna. Arról nem is beszélve, hogy volt már három gyermekem, a feleségemnek jó állása, nem akartam sem költözésre kényszeríteni

őket, sem itt hagyni ilyen hosszú időre. És az igazsághoz hozzátartozik, hogy a *Matematika* azért itthon is hozott bőven pénzt a konyhára. Akkoriban volt egy olyan rendelet, hogy bármely író bármely kötetének százszázadik eladott példánya után jutalom jár a kiadótól. Ennek összege nagyobb volt, mint a Kossuth-díjjal az idő tájt járó hatvanezer forint.

ÉS MÉG JÓ, HOGY MARADT, HISZEN A MAGYAR SZÁMÍTÁSTECHNIKA ALAPJAINAK MEGTEREMTÉSÉT IS ÖNNEK KÖSZÖNHETJÜK. MÉG SZINTÉN MISKOLCON LÉTREHOZTA AZ ELSŐ MAGYAR SZÁMÍTÁSTECHNIKAI LABORT, KIDOLGOZTA A SZÁMÍTÁSTECHNIKA ÉS A NUMERIKUS MÓDSZEREK TANANYAGÁT, KÉSŐBB AZ ORSZÁGOS VEZETŐKÉPZŐ KÖZPONT SZÁMÍTÁSTECHNIKAI OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE LETT, VÉGÜL A GÖDÖLLŐI EGYETEM MATEMATIKAI ÉS SZÁMÍTÁSTECHNIKAI INTÉZETÉNEK IGAZGATÓJAKÉNT ÉS A MATEMATIKAI TANSZÉK VEZETŐJEKÉNT MENT NYUGDÍJBA. MIT TART E GAZDAG ÉS FORDULATOS PÁLYA LEGNAGYOBB SIKERÉNEK?

Azt, hogy mindig mindenhol szerettek a hallgatók, a mai napig rengeteg évfolyam-találkozóra hívnak, ahova tudok, el is megyek. A hallgatóim közül sokan szép pályát futottak be, a miskolci egyetemen például akadt olyan időszak, amikor a rektor, a dékán és a két rektorhelyettes is egykori tanítványom volt. Felemelő pillanat volt az is, hogy amikor a magyar származású üzletember, Charles Simonyi az úrben járt, és a Puskás Tivadar Távközlési Technikum diákjai rádiókapcsolatot létesíthettek velem, arra a kérdésre, melyik könyv volt rá nagy hatással a pályáján, az én *Matematikámat* említette. És arra is büszke vagyok, hogy ahogyan említettem, nyugdíjasként sem tétlenkedtem soha, az elmúlt három évtized alatt felépítettem a házunk felső emeletét, és írtam több mint tíz könyvet is.

KÖZTÜK JULIUS J. COACH ÁLNÉVEN HÁROM PIKÁNS SZÓRAKOZTATÓ REGÉNYT. AZT GONDOLHATNÁNK, HOGY AZ ILYESMI IGAZÁN TÁVOL ÁLL EGY IGAZI, KOMOLY TUDÓSTÓL.

Azt hiszem, én sosem voltam olyan klasszikus szobatudósféle, szeretem a humort, a derűt, a nyüzsgő, jó társaságot, az életet. Ezeket a könyveket fogadásból írtam, amikor a vejem kiadójában ráakadtam egy külföldi író népszerű erotikus regényének kéziratára, és azt találtam mondani, hogy két hét alatt bármikor összehozok egy hasonlót. Szólómetszés közben felidéztem az 1945–47-es kollégiumi emlémeimet, néhány katonaviselt lakótársam elég merészen beszélt a kalandjairól, ezeket színeztem tovább. A fogadást, bár a családom szkeptikus volt, ezzel meg is nyertem.

KILENCVENÉVES KORÁBAN PEDIG MEGJELENT A HISZEK A VÉGTELENBEN CÍMŰ ÖNÉLETRAJZA, BENNE FŐKÉNT A SAJÁT GYEREK- ÉS FIATALKORI EMLÉKEIVEL, ÉLMÉNYEIVEL. MIT JELENT EZ A VÉGTELEN?

Magát az embert. Azért nem lettem kutató, hanem maradtam egész életemben pedagógus, mert hittem és hiszek az emberben, a nevelhetőségében, a fejlődésében, a természet és az élet törvényeinek fokozatosan jobb megismerésében. És abban is, hogy előbb önmagunkat, az ént kell minél jobban megismerni, mert csak akkor kapcsolódhatunk igazán másokhoz. Belenézni egymás szemébe, hogy ne csak az arcot, a lelket is lássuk: szerintem ebben van az Isten. ■

Ágh István

Tengerész

Ahogy a kikötő lármája elhallgat a fülekben,
s a láthatár alá lesüllyed part, ház és hegyorom,
úgy hiányoznak a gondolatokból
szülők, barátok, feleségek,
mikor magunkra maradunk
a hajólapátokkal, a rádiójelekkel,
a szelek, felhők és csillagok változásaival,
hús-huszonöt kéz munkája süllyedés ellen, az a fontos,
hús-huszonöt száj éneke, bolondozása
félelem ellen, fontosabb,
mint az elhagyott szülők, barátok, feleségek emléke,
melyek, mint faliképek
csak letekintenek, csak mosolyognak,
ha ezek a képek látnának, hallanának,
megfeketednének a kétségbeeséstől,
összegyűrődnének a zokogástól,
szétáznának a könnytől,
hát meg ne tudják, micsoda hullámok döntögetik
a hajót viharban, micsoda hullámok dörögnek
a fedélzeten kedveseik lába előtt,
van, aki egy éjszakába beleőrül,
öltözzenek fel az otthoniak a világ minden ruhájába,
vágycokozzanak, hallgassák a különös történeteket,
de szót se arról, hogy a gyapotbálák kigyulladnak
egy nappal a kikötő előtt,
szót se a hosszas italozásról,
amikor nincs egyetlen józan a fedélzeten,
csak az isten védi részeg fiait,
a mennyet kideríti, a vizet megnyugtatja,
repülőhalakkal locsolja a hajó oldalát,
egy szót se arról, hogyan várják az autós nők
fehér testükre a barna szenvedélyt,
szót se minden kikötővárosban arról az egyről
akihez hazamenni, akitől búcsuzni lehet,
mert ez az élet könyörtelenül összeroppantja az érzelmeseket,
akár a szél a roskadásig termő gyümölcsfa-koronát,
a mult terhét nem lehet viselni annak,
aki veszélyből menti magát,
nem lehet tünődni édes otthoni síron
kettéhasadt hullámok fölött,
nem lehet ünnep nélkül hagyni a megmaradást.

